

مکتوبات

(فارسي)

حضرت حاجي دوست محمد قندهاري، قدس سره
موسي زئي شريف

www.maktabah.org

مکتوبات حضرت حاجی دوست محمد قدس سرہ

قدس سرہ

حسب الارشاد

حضرت صاحب زادہ محمد زاہد صاحب بن خواجہ محمد سراج الدین
قدس سرہ - موسیٰ زئی شریف

تصحیح
بہ

فقیر عطا محمد کان اللہ لہ ساکن چودھواں ضلع ڈیرہ اسماعیل خان

بہ حسن توجہ

حافظ محمد نصر اللہ خاں خاگوانی ساکن کڑی افغانان، ملتان

ناشر

حافظ محمد یوسف خان و برادرانش، پسران حافظ صاحب موصوف سلمہم ربہم

طابع

مطبع صدیقیہ بیرون بوہڑ گیٹ ملتان شہر

تعداد ۱۰۰۰

بار اول

فہرست مکاتیب شریفہ

صفحہ	نمبر	مکتوب	نمبر	مکتوب
۴۲	۱۷	مکتوب ہفتم بنام ملا قطب الدین اخوندزادہ	۳	مکتوب اول بنام خلیفہ محمد جانان ساکن مرغہ
۵۰	۱۸	مکتوب ہشتم بنام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب ہراتی	۶	مکتوب دوم بنام ملا امان اللہ خلیفہ ہراتی
۴۵	۱۹	مکتوب نوزدہم بنام ملا میر واعظ صاحب اخوندزادہ	۱۰	مکتوب سوم ایضاً بنام خلیفہ صاحب ہراتی
۵۰	۲۰	مکتوب بستم ایضاً	۱۶	مکتوب چہارم ایضاً
۵۴	۲۱	مکتوب بست دہم بنام پیر دستگیر خود در تعداد خلفاء خود	۲۲	مکتوب پنجم بحضرت پیر دستگیر خود شاہ احمد سعید صاحب مجددی دہلوی ثم الہدنی قدس سرہ
۷۹	۲۲	مکتوب بست و دوم بنام ملا میر واعظ صاحب پیوندہ	۲۲	مکتوب ششم بنام ملا محمد جانان ساکن مرغہ
۸۲	۲۳	مکتوب بست و سوم بنام ملا حیدر شاہ صاحب پیوندہ	۲۵	مکتوب ہفتم ایضاً
۹۴	۲۴	مکتوب بست و چہارم بنام ملا عطاء محمد صاحب اخوندزادہ	۲۶	مکتوب ہشتم بنام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب ہراتی
۹۶	۲۵	مکتوب بست و پنجم ایضاً	۲۷	مکتوب نهم بحضرت پیر و مرشد خویش قدس سرہ
۹۸	۲۶	مکتوب بست و ششم بنام خان ملا خان صاحب	۲۸	مکتوب دہم بنام خلیفہ مولوی محمد عادل حسا کا کرٹ
۹۹	۲۷	مکتوب بست و ہفتم بنام خلیفہ جلیل القدر ملا امان اللہ صاحب ہراتی	۳۰	مکتوب یازدہم ایضاً
۱۰۰	۲۸	مکتوب بست و ہشتم بنام سید جیدر شاہ صاحب	۳۱	مکتوب دوازدہم بنام خلیفہ ملا ہیبت اخوندزادہ
۱۰۹	۲۹	مکتوب بست و نهم بنام قاضی جید شاہ صاحب	۳۳	مکتوب چہار دہم بنام ملا ہیبت اخوندزادہ
۱۱۱	۳۰	مکتوب بیستم بنام مولوی عبداللہ صاحب	۳۴	مکتوب پانزدہم بنام ملا از محمد اخوندزادہ صاحب قندھاری
۱۱۲	۳۱	تاریخ وصال	۳۶	مکتوب شانزدہم بنام مولوی شیر محمد کلاچوی کہ مجاز حضرت بودند

یک مکتوب متبرک کہ بنام پیرزادہ شاہ رؤف احمد قدس سرہ از دستخط خلیفہ جلیل القدر حضرت خواجہ عثمان قدس سرہ بودہ است ایں مکتوب شریف مجموعہ نبود در مقدمہ درج کردہ شدہ است۔ و صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلق محمد وآلہ وصحبہ اجمعین ❖

تنبیہ

مقدمه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي اوضح سبل هدايته بالذوات القدسية ادام شعاع شرعه في عباده
بالنفوس المطهرة شرفهم الله تعالى بمجل افاضاته المنزلة على انبيائه وجعلهم معجزة باقية
من معجزات رسوله صلى الله تعالى على انبيائه واصفيائه واتباعهم خصوصاً على دليل
الاولين والآخرين خاتم الرسل والنبيين سيد الانبياء والاصفياء في الاولى والاخرة وعلى
آله واصحابه واتباعه الى يوم القيامة.

اما بعد ، فقير عطاء محمد عفى عنه عرض می دارد که غنایت بے علت خداوندی جل مجروحوں بند را در
خدمت بابرکت حضرت شیخ مکرر النسبة العالیة المجدیة هادینا و مرشدنا الحجاج محمد عبداللہ نور اللہ تعالی مرقدہ
رسانید قدر معتد بها از اوقات سعادہ خدمت عالیمہ ایشان گذرانید دفاتر شش از مکتوبات حضرت المجتہد
والخواجہ محمد معصوم قدس سرہما در خدمت شیخ سبقت خواندیم جمیع رسائل دیگر از حضرات سلسلہ شریفہ کہ معمول
خانقاہ شریف سراجیہ مجدیہ بوده است.

علی العموم حضرت شیخ رضی اللہ تعالی عنہ با فادہ معارف خصوصیہ حضرات کرام فقیر را در مجالس
خصوصیہ می نواختند فقیر این فوائد را حسب الارشاد بقیہ کتابت می آورد. والحمد للہ علی الغمامہ نویسنده
ارشاد فرمودند کہ رسالہ متبرکہ "تحفہ سعیدیہ" را المخلص کردہ از سر نو بنویس مگر در او (بر خلاف طریقہ کرامات
ظاہرہ نویسندگان) ذکر خوارق مخصوصہ حضرات کرام را نصب العین کرده شود یعنی علوم و معارف کہ
از ایشان صدر ریافتہ و متعلق بتوضیح مقامات طریقہ اند کہ ہمیں علوم مخصوصہ آئینہ کجالات ایشانند و
بتفصیل ہمیں علوم شریفہ ایشان بقاہ طریقہ بلکہ تکمیل آن حاصل است و ہمیں علوم اند کہ ارباب طریقت
را بموجب بصیرت می باشند و معیار صحت و سقم احوال ایشان می گردند پس اہتمام بعلم و نافعہ حضرات
اہم تر است از ذکر خوارق ظاہرہ ایشان - ۱۱

ازین ارشاد پر حقیقت سر التزام کردن مشائخ بزرگوار مکاتیب سائل حضرات باطلہ واضع می شود کہ مشائخ
بطور شغل از اشغال طریقہ درس و تدریس مکاتیب حضرات مقرر فرمودہ اند.

تفصیل اس اجمال آنکہ مدار سلوک طریقہ حضرات مجذوبہ بر توجہات مشائخ است کہ بتوجہات خود القاء ذکر جذبات و لطائف طلب کردہ از نسبتہائے عالیہ طلاب را سرفرازی سازند اما در طلب بعد از استعداد قبول توجہات وجود و امر ضروری است۔ ربط معنوی با مشائخ کرام و رعایت ادب ضروریہ طریقت کہ موجب استقامت بر شریعت مطہرہ و تقیات در قرب الہی اند۔

در مشائخ چنانچہ برائے افادہ بتوجہات شریفہ اوقات مخصوص بودہ اند کہ بعد نماز صبح و عصر با طلبہ حلقہ توجہات منعقد می ساختند ہم چنین برائے تحصیل آں دو امر طلباء را مقید بقراءت مکاتیب و رسائل حضرات کرام می نمودند۔ علی ما ہو المہمود من اطوار ہم العالیہ۔

در زمان حضرت حاجی دوست محمد قندھاری رحمۃ اللہ علیہ و خلیفہ اش حضرت خواجہ محمد عثمان قدس سرہ در خانقاہ موسی زلی شریف ہمیں طریقہ مسلوکہ معمول بہا بودہ است چنانچہ از مطالعہ فوائد عثمانیہ واضح و لاغ است۔

اما چون نوبت بحضرت خواجہ سراج الدین رحمۃ اللہ علیہ رسید ایشان افادہ توجہات را منحصر در طلباء اوقات مخصوصہ نہ داشتند بلکہ صرف ہر وار دو صادر فرمودند و از کمال شفقت بر خلق علی العموم مصروف بافادہ خلق اللہ می بودند حتی کہ والد ماجد حکیم عبدالرسول صاحب بکھروی مولانا قمر الدین علیہ الرحمۃ چون بعد از وفات شیخ خود حضرت بیربل والہ در خدمت خواجہ سراج الدین قدس سرہ برائے تکمیل سلوک حاضر شد نہ دریں جا صرف حلقہ صبح دیدہ عرض کرد کہ در حضرت بیربل شریف والہ حلقہ توجہات دو وقت می بودہ است اما دریں جا حضرت یک وقت حلقہ منعقد می فرمایند حضرت خواجہ سراج الملتہ والدین فرمودند "مولانا دریں جا ہر وقت حلقہ است"

حضرت شیخی نور اللہ مرقدہ می فرمودند کہ معمول خواجہ سراج الدین قدس سرہ آں بود کہ بظاہر بخدمت کردن واردین و صادرین می بودند یعنی در باطن مصروف بتوجہات کردن بہر کسی علی حسب استعداد می ماندند۔

حضرت السراج قدس سرہ در صرف توجہات چنداں شغف نمودند کہ درس کتب مکاتیب در سائل حضرات کرام را حلقہ توجہات گردانیدند۔ بعد عصر بجائے انعقاد صرف حلقہ توجہات مجلس درس بمع توجہات ساختند۔

حضرت الشیخ از شیخ الشیخ ابوالسعد احمد خاں نور اللہ تعالیٰ مرقدہما حکایت می نمودند کہ روزی حضرت خواجہ سراج الحق والدین ادشال را فرمودند کہ مولانا یک وعدہ من می کنم و یک عہد شما کنید

من وعدہ می کنم کہ شمارا درس مکتوبات خواہم کرد بدین طور کہ در ہر مقام توجہات خواہم کرد
 شہاہم وعدہ بکنید کہ تا تمام مکتوبات شریف مراجعت بخانہ خود نخواہید کرد پس سبب حکم حضرت
 مولنا خود را مقید بخواندن مکتوبات شریف ساختند و باتوجہات درس مکتوبات با تمام رسانیدند
 حالانکہ قبل ازیں مکتوبات شریف چہار مرتبہ در خدمت شیخ خود گذرانیدہ بودند۔ در اثناے قرات
 روزے حضرت خواجہ از مولنا پرسیدند کہ فائدہ می شود؟ حضرت مولنا فرمودند کہ فائدہ بکمال است
 حضرت شیخ فرمود کہ شیخ مولنا احمد خاں قدس سرہ فرمودند کہ در وقت جواب گفتن اگر چہ احساں
 نبودہ مگر الحال کشف غوامض مقامات حضرت المجدد قدس سرہ بکرت اک توجہات حضرت خواجہ
 علی التوالی حاصل است۔ من بعد ذلک ہمیں طریقہ قرات مکتوبات معمول بہادر حضرات
 گشت۔

حضرت شیخی نور اللہ مرقدہ می فرمودند کہ چون نظر باحوال خود و اصحاب خود می کنم موجب
 مسرت چیزے نمی نماید الا آنکہ بمشائے احوال حضرت خواجہ سراج الدین رحمۃ اللہ علیہ و احوال
 یاران ادا اند۔

ایں طریق منورہ برائے قرات مکتوبات و حصول توجہات مشائے موجب ثمرات عظیمہ و
 فوائد جسمہ مشاہدہ شدہ است کہ بعد از شہادت حضرت شیخ اشع مذکورہ بالا احتیاج بہ بیان
 چیزے دیگر نیست۔ اما تذکرہ ثابعتہ اللہ تعالیٰ می گویم کہ روزے ایں فقیر بعد العصر حسب معمول
 قرات مکتوبات شریف بر شیخ قدس سرہ شروع کرد۔ بحجہ و شروع کرد۔ در ذہن و بصیر فقیر مرقوم
 شد کہ بالمقابل حضرت المجدد قدس سرہ تشریف فرما اند و فقیر بر حضرت ایشان قرات می کند
 تا اختتام قرات ہمیں کیفیت در مشاہدہ بود۔

بعد فراغت حسب معمول برائے تفریح بیرون آمدند و در اں وقت علی العموم فقیر ہمراہ می بودے
 ارشاد کردند کہ ختم حضرت المجدد در خانقاہ شریف نکرده آید؟ فقیر عرض کرد حضرت بہتر است۔
 پس بعد نظر ازاں تاریخ ختم حضرت مجد قدس سرہ جاری شد و قبل ازاں صرف بر ختم خواجگان بعد
 صبح و عصر اکتفا می رفت۔

ازیں نمونہ کہ بیان شدہ واضح می شود کہ استفادہ از مکاتیب رسائل حضرات مہربان
 ارادت را علما و ذوقا بہر دو وجہی باشد ازیں جا است کہ در حضرات اہتمام بمکاتیب مشائے
 جمعا و حفظ معمول شدہ است۔ چون ایں فقیر در خدمت شیخ مکاتیب حضرت شاہ غلام علی قدس

قرارت می کرد کمال اہتمام بہ تصحیح نسخہ فرمودند بعد از تکمیل تصحیح اہتمام طباعت ہم خود فرمودند۔
فجرہ اللہ خیر البحر۔

از انفاست متبرکہ فیوضات خصوصیت حضرت کرام است کہ در عموم متوسلین این شغف جاری و ساریست درین نزدیکی اللہ المکرم حافظ محمد نصر اللہ خاں خاکوانی ساکن ملتان کتاب متبرکہ فوائد عثمانیہ را کہ جامع ملفوظات و معمولات حضرت خواجہ عثمان قدس سرہ است بر آسن صوت تحفہ برای منتسبین حضرات موسی زئی شریف ساخته است و حسب الاجازۃ حضرة صاحبزادہ بقیۃ السلف محمد زاید بن خواجہ محمد سراج الدین المعروف بحضرت مرحوم نور اللہ مرقدہ طبع نموند بعد از فراغت از ان فقیر را بطاعت کتابے دیگر از فوائد حضرت کرام مامور ساختند۔ نزد فقیر یک مجموعہ مختصر از مکاتیب سر حلقہ حضرت کرام حضرت حاجی دوست محمد قندھاری قدس سرہ بود کہ اگرچہ بہ تعدد تاسی مکتوب بودند اما باعتبار فوائد دریائے بے کران اند فوائد طریقت را جامع کہ ابتدا و انتہا و وسط سلوک مجددیہ را کما حقہ از ایشان بیانے است و تاہنوز از کلام آل حضرت والا کتابے ہدیہ ناظرین نگشتہ بود عزم مصمم فقیر بر طباعت این مجموعہ متبرکہ گماشت چون این مجموعہ مختصرہ کہ جمع کردہ خلیفہ اوشان مولینا محمد عادل صاحب کہ ذکر خیر او ہم از قلم شیخ در ضمن تعداد خلفاء درج است بودہ است کہ بچوہ خود جمع نمودہ اند والا مکاتیب آل والا مختصر درین قدر نیستند۔ و این مجموعہ نوشتہ بقلم مولنا خان محمد مرحوم در ابن والہ بودہ است کہ مملو از غلط بود فقیر بہ نہایت جد و کدہ در تصحیح آن بکار بردہ است۔ اما از اجاب فوائد اخذ کنندگان استدعا است کہ اگر زلتے یا بند راجع بقصور فقیر داشتہ در ذیل عفو و کرم پوشند و چون حظ گیرند این فقیر و جناب حافظ صاحب موصوف و مولنا خان محمد مرحوم را بدعا حسن خاتمہ و مغفرت عوض نمایند۔ جزئہ الہم اللہ خیر و برحمہ اللہ عبد اللہ قال آمینا۔

فائز

بزرگان دین فرمودہ اند کل کلامیہ بزر و علیہ کسوة قلب منہ بزر یعنی کلام ارباب قلوب صافیہ حامل کیفیات باطنیہ ایشان می باشد۔ مثلاً بر کسے کہ کیفیت زہد غالب است در کلام او آثار زہد نمایان خواهند بود، و کلام صاحب معرفت خصوصیت حامل تعریفات آئینہ خواهند بود علی ہذا القیاس۔ و حضرات مجددیہ قدسنا اللہ تعالیٰ با سرائیم چون کمال نسبت را افاضہ یقین خاص مقرر فرمودہ اند کہ موجب بدی شدن معتقدات اہل سنت و الجماعۃ است و سبب تسہولت در ادائے احکام شرعیہ باشد و وجود این یقین خاص

بدون استقامت شریعت و لزوم آداب طریقت و اجتناب از مخترعات و بدعت بنزد ایں اکابر از قبیل محال عادی است و اموریکہ در ابتدا و وسط سلوک از جذبات و اردات و کشفیات وغیرہ باشند بنزد ایں اکابر کالمطروح فی الطریق وغیرہ ملتفت الیہا اند بلکہ التفات و تعلق بایں امور مانع اصل مقصود فرمایند۔ این است قانون مختصر سلوک ایں حضرات کرام رضوان اللہ تعالیٰ علیہم اجمعین۔

اگر طالب ذی فہم در کلام ایں اکابر تامل نماید امور مسطورہ بالا را ارکان مکاتیب ایں حضرات خواهد یافت۔ چنانچہ ہمیں مکاتیب حضرت حاجی صاحب نور اللہ مرقدہ در پیش اند مکتوبے از تنبیہ بریں امور مذکورہ خالی نخواہد بود بعضے مکاتیب شریفہ مخصوص برائے رد بدعات کردہ شدہ اند از بنجاد واضح می شود کہ اہم ترین اجزاء طریقت اجتناب از بدعات است حتی کہ صاحب الطریقہ می فرمایند در و فیوضات و ہرکات از جناب شیخ تا آل زمان است کہ احداث در طریقہ او نکردہ آید و چوں احداث آمد فیوضات و ہرکات موقوف می گردند۔ اعازنا اللہ تعالیٰ منہا پس آل حضرات کہ در طریقہ حضرت حاجی صاحب خود را نسبتہ کردہ معتقد خلاف اہل سنت و الجماعۃ باشند یا ملوث بہ بدعات مثل سماع نغمات مروّجہ و بنائے قبہ جات وغیرہ اطوار غیر مضبہ حضرات کرام و یا آنانکہ جذبات و حرکات متنوعہ را عمدہ مقاصد طریقہ شمارند و از برائے آوردن تحرکات طریق جدیدہ اذکار و اوراد احداث کردہ اند۔ و ہم آنانکہ مجرد انتساب الی شیخ را طریقہ نامند ایں جملہ حضرات را مطالعہ ایں مکاتیب شریفہ از اہم مہام است۔ ہذا نا اللہ و یا اہم الی الصراط المستقیم۔

فاتیح

یک مکتوب شریف کہ مشتمل بر فوائد خصوصیہ شریفہ است و بحضرت پیرزادہ بزرگ شاہ رؤف احمد صاحب و آل ہم از دست خلیفہ ذاسب مناب خاص خود یعنی حضرت خواجہ عثمان قدس سرہ است کہ مولینا خان محمد مرحوم اورا علیحدہ نوشتہ بود آل ہم تبرکاً دریں جادہ مقدمہ نوشتہ شدہ است و باللہ التوفیق۔

وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلق محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین

فقیر عطا محمد نقشبندی کان اللہ
۲۰ رجب المرجب ۱۳۸۳ھ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بخدمت شریف صاحبزادہ عالی مراتب الاثران حضرت شاہ رؤف احمد صاحب سلمہ اللہ

تعالیٰ۔

بعد از السلام علیکم درحمتہ اللہ وبرکاتہ گذارش می نمایم دو قطعہ عنایت نامہ مع رسالہ شریف صادق مصدوق رسید مسرتہا بخشید جزاکم اللہ تعالیٰ خیر الجزاء و از مندرجہ آں، خیلے سُر حاصل شد حق تعالیٰ و تبارک زیادہ تر برکت و اشاعت طریقہ احمدیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ و التحیۃ عنایت فرماید و ہر استقامتہ مردانہ باشند و از ہمہ کس بے گانہ در صحبت ہا دیوانہ و ما از ان صاحب زادہ و الامتاق بسیار خوش ہستم خدائے تعالیٰ در ہر دو جہاں خوش دارد و مشائخ کرام نیز رحمۃ اللہ علیہم از شما خوش باشند و ہر گاہ در دہما توجہ و حضور و جمعیت و وسعت انوار پیدا شود بہتر آن است کہ آں توجہ مضمل گر دہ باز توجہ بفوق بکنند خدا کند کہ تصفیۃ قلب و ترکیمۃ نفس بطالبان خدا حاصل شود فقیر را از دعا فراموش نکنند و آنچه از فتوحات عنایت شود حصہ بہ فقرا معین باشد و فقرا کہ جلساء اللہ ہمراہ شما باشند و مذکور تفسیر و حدیث و مکتوبات شریفہ و عوارف و تعرف و نفحات و فقہ در حلقہ متبرکہ شدہ باشند و وقتے از اوقات سجدات سجدت نیاز مندی و بہ تضرعات و گریہ زاری بجناب حضرت باری کرہ باشند در خلوتے کہ خالی از غیر و شما باشند و ایں فقیر حقیر لاشے را بہ دعایا دارند و از مطالعہ سالہ شریفہ بسیار خوش شدیم و حق تعالیٰ آں چنان کند کہ مضامین رسالہ شریفہ کمالاً و تکمیلًا علی احسن الوجوہ در شما و در یاران شما ظہور کند و طالبان خدا را بہرہ یاب کند حق تعالیٰ آنچه آباء و اجداد کرام شمارا عطا کردہ شمارا عطا کند۔ والسلام علیکم و علیٰ امن لدیکم۔ تمت ۱۲

از دست حقیر پر تقصیر لاشے عثمان عفی عنہ۔

بتاریخ ۲۲ ماہ شعبان المعظم ۱۲۴۹ھ

ہجری المقدس المظہر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله الذي بعث النبيين عليهم الصلوة لتبليغ احكام الشريعة العلية الى الناس خصال اولياء بتبعيتهم بالارشاد و دفع الخواطر الوسواس بشملهم بمريضات خالق الخواص والصلوة والسلام على رسوله محمد اخرج النفسانية والانانية الى العجز والانكسار الانابة شرع لنا طريق السلوك الى الحق بالجد بته -

اما بعد - يقول العبد المفتقر الى الله تعالى محمد عادل بن فيض محمد كاظمي قد جردت مكاتيب كامل المكيمل شمس الضحى بدر الحجى مرشد الانام الذي لنا في الدارين امام استاذنا ومقتدانا مولانا المشهور في الافاق والاكفاف الذي يظهر اسمه من هذا البيت ه
ودود محمد عماد لنا بغير الله تارك ما سوا
قد نظمت ابیات فی آوان فنا شیخ متضمن لمدح فائزتها بهنا وان لم يكن لا تقه مع علو شأنه
ورفع درجاته سرور اللطالبيين وازدياد المحبة المجمعين :-

نظم

من ز آیت زندگانی دیده ام	لاجرم در درج تو آغشته ام
ای ضمیر تو بمقصد رهبر است	وسعتش از عرش اعظم برتر است
روح تو انوار الهی را گرفت	در دودست غنچه عرفان شگفت
مکننت از لامکان و لامکان	که نیاید در گمان بدگمان
آفتاب علوی آمد بر زمین	کور شد چشم عدو خفاش بین

در درونت سیر سبحانی مقیم
 گرداند اہل عالم را از تو
 آفتاب ہست باروئے کہ بود
 مُردہ دل از نور تو یابد حیات
 از درونم سوز عشقت تابہ لب
 ذات من در حُب تو فانی شدہ
 بحر الطاف تو بے پایاں بود
 انت مرغوبِ لکل ذی النہی
 جود تو از جودِ باراں بہتر است
 گر کہے با تو نشیند یک زماں
 بدگمان تو ز سخت بد ابد
 در جوارت ہر کہ باشد ہم نشین
 ہر کہ در زنجیرِ شیطان ہست بند
 وصف تو گر من کنم ماند بد اں
 وصف تو گر من بگویم اہم نیست
 ایں وجود شب شدہ اے آفتاب
 از غریبی دور افتادیم من
 در درونم آتش ہجر اں فروخت
 گر تو خواہی حال من لے ذوالفنون
 قدر کہے دارد سگے اے دل ربا
 نام تو انسان از تائیس شد
 بادلت ہمراہ ز رحمانی ندیم
 پاہ ز سر سازد دود در گونے تو
 پیش تو افتادہ باشد در قعود
 نام تو مشہور شد در شہات
 مے بر آید ہر زماں جانم بہ لب
 ایں سخن خود بر زبانی آئندہ
 ایں وجودم غرقہ عصیاں بود
 انت شمس فی الحقیقت فی السماء
 زیں برید خار از اں نور منظر است
 بہتر است آل دم ز عسر جاواں
 سرنگوں افتادہ باشد در لحد
 از وجودت یابد او مار المعین
 گر در آیند نزد تو زماں وارہند
 کہ بہ پیماید کہے ایں آسماں
 وصف تو در طاقِ اندیشہ نیست
 آفتابارے خود از من متاب
 خود نباشد مثل من اندر ز من
 ایں وجودم جملہ آل آتش بسوخت
 در درون خانہ ہستم سرنگوں
 کہ نشیند بار دیگر با شما
 الفت پیشین را تا سبب شد

نام من ناس است از نسیاں شده
الفِتِ پیشین از پنہاں شدہ
نقش تو در عالم امر است جاں
نقش نقاشان چین در گل بدن
ایں سفالِ خود بہ تو سپردہ ام
تا کہ نقشش تو کنی من مُردہ ام
گر بُرید صد ز بانم از تنم
من بہر یک وصفِ تو را مے کنم
لانعم در عشق تو من ہم چودوک
سر پائے من شدہ چوں چنکوک
گر بگویم حالِ خود با دیگران
بدگماں چوں ہست ز رازت بے خبر
نورِ قدسی آمدی بر رئے خاک
اہلِ بلہی باشد بہ پیشِ اہلہاں
اے درونت پُر ز اسرارِ الہ
لاجرم گشتہ ز عصیاں بہرہ ور
گر بگویم شرح از انوارِ تو
مدح تو گویند ز ما ہی تا سماک
اے رضائے تو رضائے کردگار
باز آں کمتریں را در پناہ
چونکہ کان اللہ بودی پیش ازین
شمہ باشد از اں اسرارِ تو
کارِ مدحت کارِ ماکوران نیست
لمعہ از انوارِ خود بر من بہار
خاصہ از خاصگانست دیدہ ام
تا کہ کان اللہ تبرا آمد یقین
اے طعام تو طعامِ ایزدی
شرح و صفت طاقت انسانیت
نورِ تو آمد ز انوارِ سما
صدق گویم نہ کہ کذب آورده ام
اے شراب تو شرابِ معنوی
یا طیب القلب یا ہادی الوراہ
اے شوی تو دوستانِ راہ نما
گر بیدیدے نور از انوارِ تو
انت فی یدِ الاعلیٰ کالعصا
خلق با شد خادمِ دربارِ تو
مہدی کے باشد کہ باشد بے خبر
لاجرم نام تو دوستِ محمد است
من محمد عادل از انصافِ تو
مے بخواہم داد از الطافِ تو

تا ازین شیطان ازین دیو عیس
مے نباشم در شکنجہ درجنین
گر نظر داری درین خاک تباه
خود شود محفوظ از نقص گناه
خیال توچوں از خیالات خناس
مے رہاند کل واحد را زناس

دیدن توچوں بود اے دل رُبا

خود رہاند کس ز ہر بچ و عنا

و ناظران را باید کہ زبان طعن و ملامت در حق این حقیر لاشے دراز نہ کنند کہ در حالت صولت و

دبدبہ عشق این سخنان بظہور آمدہ است۔

موسیٰ آداب دانان دیگر اند سوختہ مرعش رانان دیگر اند

فالان نشرع فی مکتوباتہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ وارضاه :-

مکتوبِ لبِ بنام خلیفہ محمد جاناں آخوند زادہ ساکن مرغہ۔

الحمد للہ الذی اطلع فی فلک الازل شمس النبوة المحمدية و اشرق من افق اسرار الرسالة

مظاہر تجلیات الاحمدیہ صلی اللہ علیہ وسلم۔

اخوی عزیز ارشدی محمد جاناں آخوند زادہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ عن الآفات الذنبیۃ و

الاخرویۃ وجعلہ اللہ عاشقا و محباً لذاتہ تعالیٰ۔

از فقیر حقیر لاشے دوست محمد عفی عنہ بعد از سلام اشتیاق مشحون آنجہ نصیحتی کہ بیارایں نمودہ

مے شود ملحوظ مے باید داشت کہ شرط اجازت و ترویج الطریقۃ الصوفیۃ استقامت است

ظاہراً و باطناً بر احکام شریعت محمد علیہ السلام کہ یک ذرہ حتی المقدور از حد و دشمنیہ تجاوز

نہ فرمایند خصوصاً صلوٰۃ خمسہ باوّل وقت بجاعت گذارند مگر نماز صبح و ہر ساعت بذکر و

مراقبہ حق تعالیٰ مشغول بودن و قلّۃ الکلام و قلّۃ المنام و قلّۃ الطعام و قلّۃ الاختلاط مع الانام

کہ دن و شب توبہ و صبر و قناعت و زہد و توکل و شکر و خوف و تسلیم و رضا موصوف بودن و

کشف و کرامات و خرق عادات را مثل عوام الناس در نظر نیاوردن و از خود و از ماسوی نا امید
بودن و فقر و فاقه را نعمت عظمی دیدن و طمع در مال مریدان و غیره نیاوردن و نظریه قبول و رد خلق نکردن
و از غنی و اهل غنی محترم نبودن و خدمت علماء و فقرا به مال و جان و تن نکردن و از غیبت و مذمت
خلق مجتنب بودن و از شر نفس و شیطان تا وقت مَرَدَن ناایمن بودن و خود را از جمیع مخلوقات
حقیر دانستن و دلاشته دیدن، خوش گفت ۵

هر کجا این نیستی افزون تر است
کار حق را کارگاه آن سراسر است

اجمال بیان شریعت و طریقت محمدی علیه السلام همین است اللهم انی قناتاً بعبدة
حبیبک فعلاً و قولاً و اعتقاداً اولاً و آخراً ظاهراً و باطناً۔ اے پروردگار! همیست خود مصروف
حق سازند و یک لحظه و لمحۀ غفلت از جناب حق سبحانه تجویز بر خود روا ندارند و همیست توجیه بحق سبحانه
باشند و غم بر دزدی نخورند و مشوش و پریشان در طلب رزق نباشند که رزق از حق تعالی مقدر
و مقرر است بر ائ مخلوقات۔ و علم و عمل و افسونات و تسمات را مثل عوام علماء به عمل صوفیان
جابل و سیله ساختن نیست مگر خواری۔ چنانچه در حدیث شریف آمده اخرج الیه یحیی عن عبد الله
بن مسعود رضی الله عنه قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لو ان اهل العلم صانوا
العلم و وضعوا عند اهلہ لساد و ابه اهل زمانهم و لکنهم بذلوا لاهل الدنیا لیلنا لوابه
من دنیا هم فها نوا علیهم۔ سمعت نبیکم علیه السلام یقول من جعل الهموم همّاً واحداً
همّاً آخرته کفاة الله همّ دنیاة و من تشعبت به الهموم حول الدنیا لم یبال الله تعالی
فی ائی وادیته اهلک۔ و سعادت و دنیاوی و دینی و اخروی در علم و عمل است اذ کان خالصاً
لله تعالی و موافقاً لماتبعة نبینا محمد علیه السلام قولاً و فعلاً و اعتقاداً۔ کسی که عالم باشد با قول و
افعال و اعتقادات پیغمبر خدا صلی الله علیه و سلم و عمل بدان نہ کرد عالم نیست۔ چنانچه در حدیث
شریف مذکور است عن ابی ذرّاء قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم لا یكون المرء عالمًا حتى یتکون بعلماً

مکتوب مبنام ملا امان اللہ صاحب خلیفہ ہراتی

الحمد للہ الذی ذاته منزہ فی التنزیہ عن صفات النقص والذوال وعن کیف واکم وعن الاتصال والافتصال ونشہد ان لا الہ الا اللہ وحدہ لا شریک لہ ونشہد ان محمداً عبداً ورسولہ وجیبہ علیہ الصلوٰۃ والسلام وعلی آلہ واصحابہ اجمعین ہو لما اہل و ہم لما اہل آمین یا رب العالمین۔

بعد الحمد والصلوٰۃ وتبلیغ الدعوات انہی اعزى ارشادی ملا امان اللہ صاحب سلمکم اللہ تعالیٰ ظاہراً وباطناً از من تحریر فقیر لاشی دوست محمد کان اللہ لہ عوضاً عن کل شیء من کل الوجوہ خیریت است والمسئول من اللہ تعالیٰ سلامتکم وعافیتکم وثباتکم علی الشریعۃ المحمدیۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام بعضی احوالات کہ بفقر گفتہ بودند محبوب و مرغوب کہ دیدند چونکہ اسرار باطن ایشان متضمن حقائق و معارف ارباب کشف معرفت توحید شہودی بودند کہ مقصود و مطلوب و محبوب است تحت بر فرحت افز و زندگی نتیجہ طریقہ پیران من ہیں معرفت توحید شہودی است و از روی ظاہر شرط است و بدانند کہ وجود حق تعالی یکے است و حقیقی است و وجود جمیع موجودات علوی و سفلی قائم باوست و از راست تبارک و تعالیٰ فاما اینہا دلالت بر وجود حقیقی می کنند۔ فلاسفہ ایں جا غلطی خودہ کہ نظر ایشان بر حقیقت دلالت وجود نیفتاد و سعادت ایں نظر باہل معرفت و توحید از زانی فرمودہ آیت کریمہ **اَللّٰهُ تَوَكَّلْ عَلَى السَّمٰوٰتِ وَ اَلْاَرْضِ** وجود حق تعالیٰ نور ہے چون در بے چگون حقیقی است کہ در فہم مانگند و عقول ناقصہ ما ادراک آن نتواند کرد۔ و اطلاق نور ہم در آں بارگاہ ہے چون نیست منور است۔ و از تقسیم و تبعض منزہ و مجرد است و بذات واحد است من کل وجوہ و ذات صفات او نہ عین و نہ غیر۔ از حدوث جدا۔ و از جہاں و اعراض و زمان و مکان و تعطیل و کیف و کم و حیث و قبل و بعد و جہات و حدود و صورت و حلول و ضد و ند و مثل و شکل منزہ و مقدس۔ فہو سبحانه الا ان کما کان ایں تحریر و بیان بتواتر از سائر انبیاء و رسل صلوٰۃ اللہ علیہم اجمعین باصحاب کرام فائز گردیدہ است و از ایشان بعلماء اہل سنت و جماعت رسیدہ و از ایشان بتوسط استاذان بہاد شمار رسیدہ

این را و جز این را معرفت استدلالی نمی نامند و سماعی است و عقل و قیاس را در این راه نیست -
 الحمد لله این هم نعمت است و مشترک میان علماء و صوفیه است و اجل است که بدان این معرفت
 معارف صوفیه صورت نه بندند و طریق معرفت الصوفیه می تجرید النفس عن علق الجسدیه و
 السوائق البشریه و الصفات الذمیه و الاخلاق الرذیه بالریاضات و المجاہدات و التوجه الی الله تعالی
 با تکلیف علی قاعده الاسلام و موافقه الکتاب و السنه و اجماع الامة و المعرفة الحاصلة من هذه النظره
 می معرفت کشفیه شهودیه مخصوص بالانبیاء علیهم السلام و الاولیاء علی حسب مراتبهم لا یحصل غالباً غیر
 المجتهد و بساکن الابلطاعات و العبادات و الاذکار باللطیفه القلبیه و القلبیه و الروحیه و
 السریه و الخفیة و الاخفیة و الفرق بین المعرفین می ان معرفت الصوفیه عبارة عن علم حضوری باسند تعالی
 یحصل بعد الفناء و البقاء و یعبّر عنه بالمعرفة الشهودیه و الوجدان و معرفت المتکلمین عبارة عن علم حصولی
 باسند تعالی و هو نتیجه النظر و الاستدلال و میانهما ان کل علم عن الخارج عبارة عن صورة المعلوم الحاصلة
 فی مدرکة العالم و یقال له علم حصولی و هو علم الیقین و الذی لم یحصل من الخارج بل یکون متعلقاً بذات
 العالم یقال له علم حضوری و هو عین الیقین و العارف لما فی عن نفسه و بقى باسند تعالی و انقطع عن
 وجود الکوئی فلما حرم انتقل عن العلم حصولی و ذرّب من العلم الی الوجدان فینتدّ یخلص من الشکر
 البکی و الخفی و الریوب الشکوک الاولیام الساترة للقلوب و هو حق الیقین فیصیر عاشقاً و مجاہداً و اکراً
 و عابداً و ساجداً لله تعالی الی حین موتہ - من ناقص و ناتمام از معرفت حق چه گویم ، از معرفت حق
 سبحانه اولیاء کاملان عاجز آمد و در ترجمه این آیت فرموده و مَا قَدَّرُوا لِلَّهِ حَقَّ قَدْرِهِ اِی عَرَفُوا
 الحق معرفتہ از کمال غیرت و عزت و جلال و عظمت او معرفت ذات بحت او هیچ کس نداده حقیقت
 توحید در گفت نیاید که محال است گرسنه هزار سال همه خلق کائنات قدرت کنند در حقیقت عزت حیات
 آخر بجز معرفت آیند که ما هیچ ندانستیم حضرت شبلی فرموده حقیقت المعرفة العجز عن المعرفة حضرت
 ذالنون رحمه الله تعالی علیه گفته اکبر ذنی معرفتی ایاہ - حضرت امام ربانی مجدد الف ثانی ارقام نموده
 حیث قال فهو سبحانه وراء كل محسوس و معقول و وراء كل موهوم و متخیل فهو سبحانه وراء الورا ثم وراء الورا

ثم وراء الوداء وایں در آیت نہ باعتبار حجب است بلکه بسبب غفلت و کبر یا ای دست و بعضی
 بزرگاں فرمودہ اند معرفت حق عبارت است از دیدن اشیاء و ہلاکت ہمہ اشیاء در معنی کل
 شئی ھا لک الا و جھک و برخی از بزرگاں گفتہ اند معرفت حق تعالی این است کہ حق سبحانہ و تعالیٰ
 از رُئے علم و قدرت بے چون و بے چگون و بے مثل و مانند از ہمہ چیز نچو نہ نزدیک تر دانی و از ہمہ چیز
 ددست تر دانی و خود و مخلوق را لاشے بینی۔ ابو عثمان مغربی فرمودہ اند العاصی خیر من المدعی لان العاصی
 ابداً یطلب طریق التوبۃ والمدعی یخطئ ابداً فی خیال دعواه۔ زیر کہ عاصی طریقہ توبہ می طلبد و ایں نفس
 عبادۃ است و مدعی ہمیشہ در خیال دعوائے خود خبط می کند و در مقام تصدیق است و ایں گناہ
 است۔ و ہم وے فرمودہ اند ہر کہ صحبت تو انگراں بر صحبت درویشاں برگزیند اللہ تعالیٰ وے را
 بمرگ دل مبتلا کند و سلوک طریقہ صوفیہ عبارتہ عن تہذیب الاخلاق لیستعد للاتصال باللہ
 تعالیٰ و معنی الاتصال بالحق الانقطاع عما دون الحق و لیس المراد اتصال الذات بالذات لان الذات لک
 یکون بین الجسمین و ہذا التوہم فی شان اللہ تعالیٰ کہ قبل بمقدار انقطاع عم عن غیر الحق اتصالہم بالحق
 و فقر و فاقہ کہ منصب عظیم است و حال سغیر با است علیہ السلام اگر چہ برائے نفس مکروہ و بلا است
 مکروہ نہ باید دید کہ مکروہ دیدن اینہما مرتبہ عامہ خلق است۔ بزرگاں فرمودہ بلا از دوست عطا است و
 از عطا نالیدن خطا ہست۔ ادب بلا آنست کہ شکایت و جزع و میل و التجا بغیر حق نکند نزدیک
 اہل سنت و جماعت اگر از حق تعالیٰ درد و بلا حاضر شود بر بندہ واجب است محبت آل بلا کہ
 رضائے حق بر بندہ فرض ہست کہ الرضا سرور القلب بمصاب اللہ تعالیٰ و تکیہ بر سر و دست
 بلیات حق در قلب پیدا نشود و رضائے بر رضائے حق نشد ہر گاہ کہ رضا بر رضائے حق نشد از حقیقت
 طاعت و بندگی نشد۔ الطرق الی اللہ تعالیٰ بعد انقاس الخلاق شنیدہ باشند بطریقہ نقشبندیہ
 خود مشغول باشند کہ طریقہ پیران من است اجازت سائر طرق کہ فقیر دادہ بود دہد برائے زیادت
 برکات کہ معمول پیران است نہ آنکہ طریق دیگران را رواج بدہند۔ بزرگاں در تعریف فقر
 گفتہ اند الفقر کان فی ما ہیئۃ التصوف و بہ اساسہ و قوامہ۔ قال ریمہ التصوف مبنی علی ثلاثہ

خصال التمسک بالفقر والافتقار والتحقیق بالبذل والایثار۔ وقال الکرمی رحمۃ اللہ علیہ۔ التصوف لا یأخذ بالحقائق والیاس مما فی یدی الناس فمن لم یحقق بالفقر لم یحقق بالتصوف وقد سئل جنید البغدادی رحمۃ اللہ علیہ عن التصوف فقال ان ینکون مع اللہ تعالیٰ بلا علقۃ ولسل شبل عن حقیقۃ الفقر فقال ان لا یستغنی بشئ دون الحق۔ وقال ابو الحسن النوری نعت الفقیر الی کون عند العدم والبذل والایثار عند الوجود۔ حق تعالیٰ سبحانہ ایں بے عمل و بے کردار و لاشے را و شمارا و جمیع دوستان را عمل بایں روش عنایت فرماید۔ آمین و بمعیت و اقربیت حق تعالیٰ ایمان داریم و کیفیت آن بعقول ناقصہ ما معلوم نیست کہ بے چون و بے چگون است روح کہ از مخلوقات حق است حق تعالیٰ کیفیت و معرفت او از در کہ ما سلب نموده قوله تعالیٰ قُلِ الْمَرْءُ رُوحٌ مِنْ اَفْرِیَّتِیْ ازین ہمت مولانا رمی فرمودہ اند۔

ایں معیت در نیا بد عقل و ہوش نریں معیت دم مزین بنشین نموش
قرب حق بابتہ دور است از قیاس از قیاس خود منہ آن را اساس
قرب حق نے پست بالافتن است قرب حق از قید ہستی رستن است

طالبان کہ علم ظاہر خوانندہ باشند و ذکر شروع نمایند ایشان را بخواندن علوم دینیہ امر فرماید کہ صوفی جاہل مسخرہ شیطان است و کسانی کہ علوم دینیہ خوانندہ باشند ایشان را بذکر و مراقبہ و عبادت ریاضات و تلاوت قرآن مجید و درود شریف و دعاء و ثواب و صلوٰۃ تہجد و اشراق و صلوٰۃ ضحیٰ و صلوٰۃ او ایمن تحریر و ترغیب نمایند علی حسب مراتب عالم و تدریس تفسیر قرآن مجید و علم عقائد و حدیث شریف و علم فقہ و علم تصوف مد نسبت فائدہ ان حضرات با است۔ و در کتاب عوارف المعارف منقول است از شیخ شہاب الدین سہروردی فاعلم ان المرید مع الشیخ او ان الارض صاع و او ان الفطام قالوا ان الارض صاع او ان لزوم صحبت الشیخ و شیخ یعلم وقت ذلک فلا ینبغی للمرید ان یفارق الشیخ الا باذنہ قال اللہ تعالیٰ تَاوِیْبًا لِلْاِمْتِ الْمُؤْمِنُوْنَ الَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَرَاٰ اَکَانُوْا اَمْعَدًا عَلٰی اَمْرِ جَامِعٍ لَّمْ یَذْهَبُوْا حَتّٰی یَسْتَاْذِنُوْهُ اِنَّ الَّذِیْنَ یَسْتَاْذِنُوْكَ اُولَٰئِكَ الَّذِیْنَ یُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ فَاِذَا سْتَاْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَاْئِهِمْ فَاَذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ وَاٰی اَمْرِ جَامِعٍ

اعظم من امرین فلا یؤذن شیخ للمرید فی المفارقة الا بعد علمه بان له اوان الفطام وانه یقدر ان یتقل بنفسه ویفتح له باب الفهم من الله تعالی فاذا بلغ المرید رتبة انزال الحوائج والالهام بالله تعالی وافتح من الله تعالی تعریفات و تشبیحات سبحانه و تعالی نقدر بلغ اوان فطامه و مفارقتہ قبل اوان الفطام یناله من الاللال فی الطريق بالرجوع الی الدنیا و متابعة الهوی.

مکتوب سوم ایضاً بنام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب صوف الصد

الحمد لله الذی خلقنا وصورنا فاحسن صورنا باحسن الصلوة من سائر الحيوانات البرية والبحرية و
 هذا الاسلام بالشریعة المحمدية وخص فریق الصوفیة بفیوض علوم الیقینیة والمقامات الاسرار
 الاحمدية صلی الله علیه وسلم - بعد از حمد و صلوة و تبلیغ دعوات و انیات اخوی اعزی ارشادی ملا
 امان اللہ صاحب سلمہ ربہ و زید ارشادہ و دفعہ اللہ الی معارج کمالات الدارین بحرمة النبی
 البطلین - از فقیر حقیر لاشئ دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان اللہ لہ عوضاً عن کل شیء سلام
 مسنون و دعوات ترقیات مشخون مطالعہ فرمایند الحمد للہ کہ تاحین تحریر فقیر بمعہ اہل بیت خود و
 درویشان بخیر و صحت و عافیت است و المسئول من اللہ تعالی سلامتکم و عافیتکم و استقامتکم
 علی الشریعة المحمدية المصطفوية علی صاحبها الصلوة والسلام - بدانید کہ توحید کہ در اشارت یقین
 صوفیہ برطالبان حق تعالی ظاہر مے شود دو قسم است توحید شہودی و توحید وجودی - توحید شہودی
 عبارت است از دیدن صفات و ذات واحد حق تعالی فقط و اختفاء کثرت باکل از نظر سالکان کہ
 مرادان و محبوبان حق تعالی مے باشند - بسبب کمال عشق و محبت و تزکیہ نفوس ایشان وجود
 ماسواہر گز در نظر ایشان بزرگواران در نیامدہ و وجود غیر حق را اعتبار نہ نہادہ اند - وجود مخلوقات کہ در اصل
 خود عدم است و در مد کہ ایشان عدم دلالت مے کردید - وجود ماسواہر بعنوان عینیت و مراآتیت و
 ظلیت بیچ گاہ ملاحظہ نمی فرمایند کہ جمیع حجب تعینات حق تعالی بر ایشان قطع کردہ اند، این
 معرفت شہودی ناگزیر برطالبان حق است کہ معرفت جمیع انبیاء و اولیاء کاملین کہ تابع خاص شریعتہ

ایشان اندیکھن است و کتاب وحدیت بر این معرفت دالہ ناطق است۔

و توحید وجودی عبارت است از دانستن سالکان طریقہ کہ متوسطان مے باشند و اتحاد وجود کہ بمعنی بابہ الوجودیہ است از جمیع اشیاء یعنی مفہوم موجودات علوی و سفلی ذات واحد است نہ آنکہ ذات حق تعالی و ذات موجودات واحد است کما زعم بعض الصوفیہ الجہال کہ آں الحاد صریح است نہ توحید بلکہ ایشاں بسبب محبت و تصفیہ قلب وحدت کہ منزہ و مقدس و بے مثل و بے مانند و بے صورت ظاہری و مثالی و بے حلولی و بے چون و بے چگون است در کثرت بطریق عینیت و یا مرآتیت و یا ظلیت مشاہد و ملاحظہ مے کنند جویش آں کہ کثرت تمامہ از نظر ایشاں برنجو استہ از مقام فنا کہ اول قدم ولایت است نصیبہ کمال نیافتہ بنائے ظہور این قسم توحید مکر وقت و غلبہ حال و استیلا بر محبت لطیفہ قلبی است۔ اتا محققین ایشاں وجود را مراتب خمسہ اثبات مے کنند و آں را تعینات پنج گانہ مے گویند۔ اول تعین کہ بر احدیت مجرہ تعین شدہ است وحدت مے گویند و دریں مرتبہ تعین علمی اجمالی اثبات مے نمایند۔ و تعین ثانی را واحدیت مے فرمایند کہ تفصیل اسماء و صفات است در حضرت علم و مرتبہ جبروت مے نامند و ایں ہر دو تعین را در مرتبہ وجوب اثبات مے کنند قدیم مے دانند۔ و تعین ثالث را مرتبہ عالم ارواح و ملکوت مے شمارند۔ و تعین رابع را مرتبہ عالم مثال و تعین خامس را مرتبہ عالم اجسام و ناسوت قرار دادہ اند۔ و ایں مراتب سہ گانہ را مراتب امکانی گفتہ اند و حادث مے دانند و احکام یک مرتبہ بر مرتبہ دیگر ثابت کہ دن پیش ایشاں ندہ است و کسانیکہ اتا الحق و سبحانی و لیس فی جہتہ سوی اللہ و ہل فی الدارین سوی اللہ گفتہ اند در مقام حالت فنا مے بودند ایشاں سکارائے محبت و عشق حق تعالی مے بودند۔ والا اگر بطریق حکایت نباشد و غلبہ مکر و محبت ہم نہ داشتہ باشد بلکہ شائبہ حلول و اتحاد دارند قائل ایں قول را رد مے کنیم چنانچہ نصاری را مے کنیم کہ بکلول و اتحاد قائل اند۔ و ایں سخنان حالات و واقعات در حین غلبہ حالت مقام حیرت و عین الیقین کہ فنا مے اتہم است حاصل مے شود

وقتہ کہ سعادتِ ازیٰ از حق تعالیٰ شامل حالِ او می شود و اہل بمقام حق الیقین کہ مقام بقا۔
 اکمل است مشرف می فرمایند ہمیں حالات و واقعات و کلمات سکر یہ ایشاں ہمارے منشور اہم
 گردد۔ پس ازین کلمات و واقعات و حالات تحاشی می نمایند و در میان خالق و مخلوق تمیزی
 کنند۔ خالق را خالق می دانند و مخلوق را مخلوق می فرمایند و بالتراب و باب الارباب ایں کلمات
 و واقعات ہم از محی صادر می شوند و ہم از مبطل۔ محی را آب حیات است و مبطل را سم قاتل و در
 رنگ آب نیل است کہ بنی اسرائیل را آب خوشگوار بود و قطبی را خون ناگوار۔ ایں مقام مذلت
 الاقدام است حجم غفیر از اہل اسلام بہ تقلید سخنان اکابر الدین از باب السکر از صراطِ مستقیم
 منحرف گشتہ و پس کو چہائے ضلالت و خسارت افتادہ و دین محمدی خود را بر باد دادہ اند و نداشتند
 کہ قبول ایں سخنان مشروط بشرائط است کہ درارباب سکر موجود است و در مقلدان ایشاں
 کہ غلبہ حال ندارند و بے سکر اند مفقود۔ معظم ترین شرائط نسیان ماسوائے حق است سبحانہ
 کہ دلیلی آن قبول است۔ و امتیاز محی از مبطل استقامت بر شریعت است و عدم استقامت
 بر شریعت آنکہ محی است با وجود سکر و بے خودی سر موی از تکاب خلاف شریعت
 نخواہد کرد۔ منصوص طالع با وجود قول انا الحق در زندان بازنجیر گراں پانصد رکعت نماز نافلہ ادا می کرد
 و طعام کہ دست ظلمہ بر او رسیدہ بود اگرچہ از وجہ حلال می بود نمی خوردند۔ و آنکہ مبطل است
 اتیان شریعت بر می چو کہ گران است۔ آیت کریمہ کَبُرَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ
 إِلَيْهِ نشان حال ایشاں۔ حضرة علاء الدولہ سمنانی رحمۃ اللہ علیہ می فرمایند کہ بزرگان دین۔۔۔ و
 روندگان راہ یقین باتفاق گفتہ اند در معرفت حق تعالیٰ بر خورداری کسی یابند کہ طیبیت لقمہ رزاق
 صدق مقال شعار او باشد چوں ایں ہا مفقود شدہ بریں طامات و تہمت چہ سود۔ و بحضورت سہل
 بن عبداللہ تری رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ گفت کہ شخصے می گوید کہ نسبت فعل من بارادت حق
 تعالیٰ ہم چنان است کہ نسبت حرکات ابواب۔ حضرت شیخ فرمودہ اند قائل ایں قول اگر کہے بود
 کہ مراعات اصول شریعت و محافظت حدود احکام عبودیت کند از جملہ صدیقان است و اگر نہ

از جملہ زندیقان است۔ از بزرگے حکایت مے کنند کہ چوں در جین غلبہ حال خود ارادہ مے کردند کہ
 کہ بشطحیات تکلم نمایند رسول علیہ السلام حاضر مے شد انگشت مبارک خود بدہان او آورده مے
 فرمودند از من شرم نداری و گاہ گاہ در جین غلبہ توجید وجودی آواز مے شنید کہ از حضرت محمد مصطفیٰ
 علیہ السلام شرم نداری، آن داعیہ از مے برفتے و از مخالفت شریعت محتر گشتے۔ و ایں حقیر
 لاشے را از ایں حالات و واقعات توجید وجودی بعنایت حق تعالیٰ و بہ یمن توجہ پیر دست گیر من
 قلبی و روحی فداہ تیج کلا مے نیامده مگر در او اہل حالات ذوقیات و شوقیات و جذبیات بسیار
 مے داشتم در میان ایں حالات گاہ گاہ خود را بصورت کلاں مے دیدم و دیگر اشیاء در نظر من
 حقیر و بے مقدار مے بودند در دل خود مے گفتم اگر بانگشت خود اشارت بکوہ کم ذرہ ذرہ و قطعہ
 قطعہ مے شود۔ الحمد للہ الذی نجینا من ہذہ الحالات المہلکات العظیمہ و ہانا الی صراط الحق المستقیم۔
 اے برادر صوفیہ باتفاق گفتمہ اند نسبت بزرگان دین براں پیر حرام است کہ خود را از جمیع حشر
 ارض و از سب گریں بہتر داند۔ اللهم صل لنا البصیرۃ و اظهر لنا بہا عیوب انفسنا و تصغر دنیا نا
 باعیننا و ارزقنا من حیث لا نحسب انت مولنا یا ناصرنا یا کافی الامور یا شافی الصدور۔
 اللهم صل علی محمد علی آل محمد و اصحابہ اجمعین۔ و تحقیق و بیان دیگر آنکہ پیران کبار طریقہ ایں لاشی
 فرمودہ اند توجید حالی کہ در اثناء طریقہ ایں طائفہ دست مے دہند و دو قسم است توجید وجودی
 و توجید شہودی کہ یکی دیدن است۔ یعنی مشہود سالک جزیکے نباشد۔ و توجید وجودی یکے
 موجود دانستن است و غیر اور اعمدہ انگاشتن۔ پس توجید وجودی از قبیل علم الیقین آمد و
 شہودی از قسم عین الیقین۔ توجید شہودی از ضروریات ایں راہ است کہ فنادیس توجید متحقق
 نمے شود بجز عین الیقین و عین الیقین بے آن میسر نمے گردد۔ زیرا کہ رویت یکے باستیلاہ و
 مستلزم عدم رویت ماسواہ اوست۔ بخلاف توجید وجودی کہ نہ چنین است یعنی ضروری
 نیست چہ علم الیقین بے آن معرفت وجودی بقدر مرتبہ ہر مومن را حاصل است چہ علم
 الیقین مستلزم عدمیت ماسواہ او نیست غایت مافی الباب مستلزم نفی علم ماسواہ اوست در

وقت غلبہ و استیلا علم ہاں یکے۔ مثلاً شخصے کہ علم یقین بوجود آفتاب پیدا کر داستیلا۔ ایں علم
ایقین مستلزم آن نیست کہ ستارہ ہاں در آن وقت منتفی و معدوم دانند۔ اما وقتیکہ آفتاب را
دید و مشہود و اجزآفتاب نخواہد بود آن نادیدن ستارگان بواسطہ غلبہ نور آفتاب است و
ضعف بصیرائی و اگر بصیرائی بنور ہماں آفتاب استحکال یابد و قوت پیدا کند ستارہ را از آفتاب
جدا بیند و ایں حاصل نمے شود مگر در حالت حق ایقین و منشاء توحید و جود جمعی را بسبب کثرت
ممارست مراقبات و اشغال اہل توحید و جودی و یا بتقل و ملاحظہ معنی لا الہ الا اللہ بلا موجود
الا اللہ است دست مے دہد و یا بواسطہ مطالعہ کتب توحید و جودی ایں معرفت در تخیل
ایشان نقش بستہ مے شود چوں خیال و جعل جاعل معمول است ہر آئینہ معلول است حصاً
ایں توحید از ادب باب احوال نیست چہ از باب احوال از باب قلوب اند ایشاں از مقام و
احوال قلب دریں وقت خبر ندارند و از مرتبہ علم پیش نیست لیکن علم را ہم درجات است
بعضہا فوق بعض اکثر ابناء ایں وقت بعضے بہ تقلید بعضے ببحر دلم و بعضے دیگر بعلوم مترجمہ بنوق
دلوئی الجملہ و بعضے بالحادث و زندقہ دست بدامن ایں توحید و جودی زدہ اند و ہمہ از حق می دانند
بلکہ حق مے دانند و گردن ہائے خود را از احکام شریعت بایں جیلہ مے کشايند و مساہلات
احکام شریعت مے نمایند و بایں معاملہ خوش وقت و خورسند اند و باتیان احکام امور شریعتہ
اگر اعتراف دارند طفیلے مے دانند اما مقصود و ار شریعت خیال مے کنند کلا و حاشا و
نعوذ باللہ من ہذا الاعتقادات الباطلہ۔ ہر چہ مخالف شریعت است مردود است کل
حقیقہ روتہ الشریعتہ فہو زندقہ۔ شریعت را بر جائے داشتہ طلب حقیقت نمودن کار
مردان است۔ رزقا اللہ سبحانہ الاستقامتہ علی متابعتہ سید المرسلین علیہ علی اکہ صلوٰۃ اللہ
وسلامہ اجمعین۔

اسئلہ چند نمودہ بودند جواب ہر یکے نوشتہ مے شود۔ کلال دیدن وجود را تجلی معنوی
گفتہ اند کہ انیکہ از متابعت انبیاء صلوٰۃ اللہ علیہم اجمعین روئے گردانیدہ اند و سخنان

و اہی مے گفتند سببش یہی تجلی معنوی بوده است و طالبان کہ خود را خاکستر بینند حالت فنا
بعض لطائف و یا کل لطائف است اگر بعد از خاکستر بوجود اصلی مے آیند آن حالت بقا
بعض لطائف و یا کل لطائف است۔ و جوش خوردن در دیگ و متلاشی شدن باز بوجود
آمدن ایضاً حالت فنا و بقا است۔ و اذن دادن رسول علیہ السلام بخلافت مشعر بقا است
و فرق در میان تجلیات آنکہ تجلی فعلی آن است کہ سالک فاعل حقیقی حق و اندن عباد و تجلی صفات
ثبوتیہ کہ صفات از خود و ما سوا سلب نموده بجناب حق تعالی منسوب گردانیدہ بیند تجلیات
شیونات این است کہ از سالک نام و نشان از خود نماند و انانیت او بالکل زائل گردد
و تجلی صفات سلبیہ این است کہ سالک حق تعالی را منزہ و مقدس داند و خود و مخلوق را لاشی
و عدم محض بیند۔ و تجلی شان جامع شامل این ہمہ تجلیات است۔ نزد متکلمین و صوفیان
در میان این بحث سخنان کثیر است۔ و در میان خود صوفیہ بحمت اختلاف مراتب مشارب
ایشان اقادیل بسیار است و فنائے ہر مقام نزد فقیر باقسام است۔ و تجلی عبارت از ظهور
و اظہار پر توفیوضات ذات و صفات عظمت الٰہییت حق تعالی است کہ ہستی بند متاثر
دہند و تجلی ذات و صفات حق تعالی عدد و نہایت ندارند بلانہایت است اگرچہ بزرگان این
طریقہ سہ نوع گفتہ اند و محاضرہ حضور دل بتواتر برہان و استیلا ذکر و مکاشفہ حضور دل است
بغت بیان بے تأمل و مشاہدہ عبارت از دیدن آثار انوار و برق جبروت در خواب یا
بیداری۔ فاعلم ان قول الصوفیۃ فی التجلی اشارۃ الی رتبۃ الحظ من یقین و ودیۃ البصریۃ فاذا وصل
العبد الی مبادی اقسام التجلی و ہو مطالعۃ فعل الہی مجرد عن فعل ماسوی اللہ تعالیٰ فیکون تناولہ
الاقسام من الفتوح۔ وقتے کہ مکتوب شمار سید فقیر عازم سفر ہندستان بود بدیں سبب
جواب اجمالی نوشتہ گردید۔ مے گویم کہ اللہ در الوراہ است و اند دیدن و دانش مخلوقات
مبرا است۔

آن کہ ہر دو کے کشف شد ایں راز ہا اونیار و ہر زبان اسرار ہا

بس ترک کنم ماسوی اللہ را دم نزنم بعد از بیس بچون دچرا

والسلام ۱۲

مکتوب چہ نام ایضاً بنام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب ہراتی

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ انوی اعوی ارشدی عزیز از جان حقائق و معارف
نشان مقبول بارگاہ اللہ الرحمن الوہاب ملا امان اللہ انہم وسلم اللہ سبحانہ عن الآفات فی
الدارین بجمہرت البنی ثقلین۔

از فقیر دوست محمد احمدی کان اللہ لا عوضاً عن کل شیء بعد از سلام مسنون اشتیاق
مشحون مطالعہ نمایند۔ الحمد للہ کہ فقیر تا صین تحریر کہ دہم ماہ مبارک رمضان مے باشد بخیر است
والمستول من اللہ سلامکم وعاپتکم واستقامتکم علی الطریقۃ المرصیۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام
مکتوب مقبول مرغوب بمعہ تحفہ از دست ملا نصر اللہ رسید جزاکم اللہ عنایہ الجزاء از کثرت
طالبان و از زیادت احوال باطن ایشان معلوم کردہ بودند الحمد للہ والشکر علی ذلک۔ اللهم زد
فرزد و کثر اخواننا فی الدین۔ ع

قیاس کن ز گلستان من بہار مرا

شکر این نعمت بجا آرند لکن شکر تم لا یدید شکر نص قاطع است

دادیم تر از گنج مقصود نشان گریان رسیدیم نوشتید بری

حق سبحانہ وجود شمار آفتاب ہدایت درال ولایت فرمایند بمتہ و کرمہ و لطفہ اسولہ چند پر رسید
بودند جواب ہر یک نوشتہ مے شود۔ بدانید بعضے طالبان کہ قبل از بیعت از عرش تافرش
وجود شیخ مے بیند و چیز دیگر نہ بیند بجز صورت شیخ۔ مخدوماد حقیقت متصرف حق تعالی است
و بظاہر پیر آلت ہدایت بعضی از مخلوقات گردانیدہ اند۔ اول تجلی کہ از حق تعالی باو مے رسد

مے تاثر مے ۱۲

تجلی ارادی است کہ طالب را بطلب ذات حق تعالی دلالت مے نمایند بسوئے شیخ معروف
یا غیر معروف حق تعالی صورت آں شیخ در عالم معانی و عالم غیب و عالم مثال در حالت خواب
یا در حالت بیداری بر قلب طالب تجلی کند بصورت احاطہ نہ عین احاطہ و در خیال ذہن او
صورت شیخ منقش مے سازد بواسطہ عشق و محبت پس بہر جا کہ نظر مے کند صورت معنوی و
مثالی مرشد کہ محیط مد کہ قلب مستر شد است آں را مے بیند و بقدرت کاملہ حق تعالی
اشیاء دیگر از نظرش دور و مخفی مے کند ان الله علی کل شیء محیط محیط حق تعالی است
نہ بندہ ذرّۃ بے مقدار لاشے محیط عالم کے شود۔ و ایں حالت را صوفیہ صافیہ فنا فی الشیخ
مے نامند۔ و بغیر فنا فی الشیخ سلوک محال است۔ و کسانیکہ کلمہ انا الحق و سبحانی و انا انا و منم
منم مے گویند ایں حالت را بزرگان فنا فی اللہ گفته اند۔ معرفت توحید و جودی کہ اہل توحید
می گویند ہمین است۔ اگر چہ ایں حالت قوی و نعمت است در راہ طریقت پیش مے آید
مقصود نیست، مقصود توحید شہودی است۔ سالک ایں معرفت ثانی، خود را ذرہ بمقدار
بلکہ لاشے مے بیند ہیچ گاہ کلمہ ما و من بزبان نمی آرد۔ حالت توحید و جودی در ایں طریقہ شاہ
نقشبند رحمۃ اللہ علیہ بر طالبان واقع نمی شود و اگر بالفرض واقع شود ہم اندک زمانے باشد
پس قطع مے شود و آں ہم در لطائف و ولایت صغری و محل قوی قائمان توحید در دائرہ ولایت
صغری است و تنیکہ طالب بدائرہ ولایت کبری برسد معرفت توحید شہودی دست
مے دہد توحید و جودی اصلانی ماند و در نجوم ظاہرہ و اقطار باہرہ و شمس طالعہ اقوال مشائخ
بسیار است۔ و پیر دست گیر من خواجہ خواجگان پیر پیران امام الطریقہ اعنی حضرت شاہ
احمد سعید صاحب قلبی در وحی فدائے ایں مسکین جنس ہر نگاشتہ بودند نجوم ظاہر عبارت
از فیوض و برکات دائرہ ظلال اسما و صفات است کہ مانند کثرت جلوہ گر مے شود و اقطار
باہرہ عبارت از فیض نفس صفا و شہیوۃ است و شمس طالعہ کنایت از تجلیات ذاتی
است و کلام حضرت برائے ما و شما کافی و شافی است حاجت تبصیر دیگر نیست۔ و نوشتہ
بودند کہ طالبان کہ لطیفہ قلب روح فنا فی اللہ و بقا باللہ مے شود یا نہ۔ چہ افانہ شود کہ ہر
لطیفہ را فنا فی اللہ و بقا باللہ است۔ فنا را ذکر مے کنم اجمالاً نہ بقاراً۔ فنا بر دو قسم است۔
یکے فنا لطائف سالک است در جہت جذبہ ایں نحو از فنا است نہ عین فنا کہ سالک
از ایں فنا عود بسوئے بشریت مے کند کہ ہنوز در راہ است و یکے فنا عین انانیت سالک

کہ خود را و جمیع ممکنات را معدوم محض دید و جمیع اخلاق ذمیمہ با اخلاق حمیدہ مبدل گردید ایں
 فنا مطلق و فنا اتم گویند و ایں فنا را عود بسوئے بشریت ممکن نیست و طالبان کہ در لطیفہ
 خفی بیان دائرہ قوس مے کنند دریں جاظہ عین دائرہ قوس نیست بلکہ پرتواست ازاں مقام
 نہ عین اکیں مقام بایں دلیل کہ بزرگان اصل قلب در ولایت صغری و اصل روح در دائرہ
 اولی و ولایت کبری و اصل سر در دائرہ ثانی و اصل خفی در دائرہ ثالث و اصل انخی در دائرہ
 قوس مقرر کرده اند پس ہر گاہ کہ ایں اصل برائے لطائف ثابت شد لاچار پرتو و عکس اصول
 در لطائف نمایاں مے شود۔ خصوص در طریقہ شریفہ نقشبندیہ کہ اندراج نہایت در بدایت
 است چنانچہ حضرت شاہ نقشبند فرمودہ ما نہایت را در بدایت درج مے نیم و ایضا فرمودہ
 معرفت تعالیٰ بہ بہاء الدین حرام است کہ اول قدم من آخر بایزید نہا شد، طالبان صادق
 متعہ کہ عشق و محبت پیر خود بسیار دار و ساعت بساعت بزرگ پیر خود منصب می گرد
 پس بالضرور عکس احوال توسط و انتہائے پیر در طالب مبتدی پیدا مے شود از ایں تقریر
 معلوم شد مرید مبتدی کہ بمقامات عالیہ نرسیدہ و احوالات توسط و انتہی در وظاہر شد
 احوال پیر اوست کہ مرید مستعد آئینہ پیر مے باشد۔ امر شیخت بسیار سخت است فرست
 صحیح و وجدان قوی مے خواہد۔ قصہ موافق شیخت مذکور نوشتہ مے شود کہ شیخ میاں عبدالغفور
 بیگ صاحب از خلفائے کلاں شاہ صاحب بود کہ جمیع سلوک را تمام کردہ یک روز در
 خانقاہ شاہ صاحب در میان حلقہ مریداں توجہ مے نمودند ناگاہ یک آدم از در درآمد بدست
 میاں عبدالغفور بیگ صاحب بیعت نمود و او را توجہ کردند۔ بعد از توجہ بہاں ساعت او را
 فرمودند شمار فنا و بقا حاصل شد کار شمار بہ انجام رسید۔ ایں فقیر در آں جا حاضر بودہ متعجب
 شد م نہ در حضرت پیر دست گیر خود آدم ایں قصہ را عرض کرد کہ میاں عبدالغفور بیگ
 صاحب بیک ساعت مریداں را بقا و بقا مے رسانند۔ حضرت پیر دست گیر من فرمودند
 شیخ عکس خود را دیدہ خیال کردہ کہ فنا و بقا طالب است۔ انتہی۔ و یک جز از قرآن شریف
 ہر روز بلاناغہ و درود دلائل الخیرات و حصن الحصین خواندہ باشند اجازت است۔ حق سبحانہ
 و تعالیٰ شمار از زمین توجہ پیران کبار من نسبت قوی و ترقیات بے شمار و فراست خوب دادہ
 است اما مسترشدان را بر فنا و بقا طے کردن مقامات ایشاں اطلاع و اشارت نہ ہند
 کہ خرابی طریقت است اگرچہ پیران مجتہدان ایں فن ہستند قضیہ مقرر است المجتہد قد

یصیب وقد یخطئ، مجتہدان ایں علم اگر مصیب شوند خوب و اگر نہ نقصان و عیب از طالبان ناقص بذات شیخ عائد است فقیر ملا الف را گفته بود کہ در اول بہار ہاں صوب روانہ میشود سبب تعطیل چہ بود ؟

خوبای دریں معاملہ تعطیل مے کنند

و بدانند ہر کہ از ریاضات و مجاہدات مطلب راحت نفس کند و دنیا مقصود او باشد اگر چہ از وجہ ہائے عجائب و خوارق عادات ظاہر شود آں استدراج و مکر است و نشانہ استدراج اکیں بود کہ از عیوب نفس خود کور بود کما قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم اذا الداد اللہ بعدلہ شرا اعمی بعیوب نفسہ و اذا الارادہ اللہ بخیر ابصرہ بعیوب نفسہ۔ و ہر کہ ذکر و عبادت کند برائے حصول دلش آسمان ہا و زمین ہا و سیر و طیران آں و کشف و کرامت و خوارق عادات و مانند آں پس آں کس عابد آں شد نہ عابد حق تعالی و عمر خود ضائع کردہ باشد۔ چنانچہ بزرگاں گفتہ داشناسوت و سیر آں و تصرف آں اعتبار نہ دارند۔ چنانچہ در خبر است کہ در زمان حضرت رسالت علیہ السلام منافقان بیہما در بغل گرفتہ نماز مے کردند۔ حضرت رسالت دل بخدا داشتند و دل بایشان نہ کردند و اگر مے کردند از حضرت حق تعالی باز مے ماندند و نقصان نماز مے شد کہ الصلوۃ معرج المؤمن عبارت از ان است۔ و در معراج خبر غیر گفتن حرام است، و خبر گرفتن باطن مردمان نقصان کبری است۔ چنانچہ رئے ظاہر گردانیدن از کعبہ فساد نماز است ہم چنین رئے باطن از حق تعالی گردانیدن مقربان را فساد نماز است۔ و دانشناسوت و سیر آں تصرف در آں خود قصیر و حقیر است بلکہ دانش ہفت آسمان و زمین معدود در عالم صغری است و عالم صغری از عرش تاثری است و ایں ہمہ از عالم کبری دور است۔ زیرا کہ دانش مخلوق است و آں دور از دانش خالق است۔ و دانش کہ در عالم کبری است علم اللہ توجید حقیقی و مشاہدہ و تجلیات است و سیر ہفت آسمان و زمین و دانش ایشان بیہودہ زیرا کہ فانی اند و در فناے ایشان حضرت اسماعیل علیہ السلام صور در دہان گرفتہ منتظر فرمان است۔ و سیر در ناسوت و تصرف و دانش از سیر و دانش ملکوت جبروت و لاہوت فرتر است و مقربان حق تعالی بدان دانش ناسوت سرفرو دنیا رند۔ زیرا کہ شیطان ہم بقدر قوت خود سیر و تصرف ناسوت است بلکہ خبر دل ہائے جن دانش از بد جاہ است

در درون فرزندان آدم کما قال النبی علیہ السلام الشیطان یجری فی الانسان
 کجری الدمار۔ چہ این دو حدیث شریف کہ قال النبی علیہ السلام کلمہ شغلک
 عن اللہ فهو معبودک وایضاً فرمودہ اند کہ کلمہ شغلک عن اللہ فهو صنیعت
 بدیہ مدعی شاہد این عدل است۔ وچہ خوش گفت شیخ حسن واعظ کشمیری رحمہ اللہ تعالیٰ کہ مرا
 بسیار خوش مے آید۔ نظم

افسانہ خویش مختصر کن بنشین در درون خود سفر کن
 بہر وہم فہم خیال و ادراک در دل کہ جز اوست آن بدر کن
 مطلوب بسے است در دو عالم از دل تو گذر از اں حذر کن
 این است وصال جانِ جاناں زیں راہ بہر کسے خبر کن
 و بدانند کہ کرامت بر دو قسم است۔ قسم اول ظہور علوم و معارف الہی است کہ
 بذات و صفات و افعال و اجبی تعلق دارند کہ ورائے طور نظر و عقل است و خلاف تعارف
 و معتاد کہ بندہ ہائے خاص خود را باں ممتاز ساختہ است و مخصوص باہل حق و ارباب معرفت
 گردانیدہ۔

قسم دوم باکوان تعلق دارند و مشترک میان محقق و مبطل است۔ اہل استدراج را
 نوع ثانی حاصل است۔ نوع اول نزد حق تعالیٰ شرافت دارد کہ با دلیما خود مخصوص
 ساختہ است و گرامان و اعدا را در اں شرکت ندادہ۔ و نوع ثانی در عوام معتبر است و
 صاحب نوع ثانی در انظار ایشاں معزز و محترم۔ این معنی از اہل استدراج ظہور مے نمایند
 نزدیک است کہ عوام از نادانی و مے را بہ پیش مے کنند۔ مثل مشہور است کہ مے گویند
 ”الناس تابعۃ للاخص الارزل کالنتیجۃ تابعۃ للاخص الارزل“ بلکہ ایں مجہولان نوع اول
 را از کرامات و خوارق مے شمرند نہ ہے بے خبر دان علی کہ باحوال مخلوقات حاضر و غائب
 تعلق دارد کہ ام شرافت در مے حاصل است بلکہ ایں علم شایان آن است کہ کجبل مبطل
 گردانسان ایں از مخلوقات و حالات ایشاں حاصل نہ آید معرفت واجب محال است
 تعالیٰ و تقدس کہ بشرافت و کرامت سزاوار است و باحترام و اعزاز شایان است

پری ہفتہ رخ و دیو در کہ شمشہ و ناز

بسوخت عقل نہ چیرت کہ ایں چہ ہوا بجی ست

انہیں جاست کہ از متقدمین مثل سید الطائفہ حضرت جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ معلوم نیست کہ دہ خوارق عادات از و نقل کردہ باشند۔ حضرت حق سبحانہ از حال کلیم خود چنین خبر داده است وَ لَقَدْ اَتَيْنَا مُوسٰی تِسْعَ آيٰتٍ بَيِّنٰتٍ كَثْرَتِ خَوَارِقِ وِجِلِ اَفْضَلِيَّتِ صَاحِبِ اَكْلِ نَبَاشِدِ وَ قَلَّتِ كِرَامَتِ دِلِ نَقِصِ اَكْلِ نَهْ۔ بسبب اُن کہ ظہور خوارق داخل ماہیت و لایست نیست بلکہ از لوازم اُن است و بے است کہ کرامات بر و بگذرد و اورا از اُن اطلاع نباشد۔ کرامات کہ از باب ارشاد و اضروست اُن است کہ مریدان رشید را از خلق بہ خلق بر بند و از حالے بجالے گذارند و مسترشدان ہر زمان از مرشد خویش کرامات و خوارق عادات مشاہدہ نمایند و دہ قلب خود آثار تصرف شیخ پیدا و ہویدا معائنہ فرمایند اولیاً۔ اللہ را لازم نیست کہ بر عامہ خلق اللہ اظہار کرامات نمایند بلکہ معاملہ ولایت با ستارہ الیق است۔ اَوَّلِيَا تُحِيَّتُ قَبَائِحَ لَا يَعْصِي فُجُورَی بَرِّ مَدْعَا شَاهِدِ عَدَلِ است۔ و گفتمہ اند عقوبۃ الانبیاء مجلس الوحی و عقوبۃ الاولیاء اظہار الکرامات و عقوبۃ المؤمنین التقصیر فی الطاعات ۵

از نعمتِ ایں جہاں ثنائے تو بس است

و ز نعمتِ اُن جہاں بقائے تو بس است

حضرت مجدد الف ثانیؒ فرمودہ اند کہ شمول و عموم ایں نعمت یعنی گویا شدن دل بند کہ حق تعالیٰ و حضور جذبات و کشفیات و بردایت تعلیم مرطالبان ایں طریقہ را از الحاقات لازم البرکات حضرت خواجہ ما است رحمہ اللہ تعالیٰ ہر چند کہ سابق ایں اکابر ہووہ اما باین تعلیم در بردایت نہوذ۔ احوال و مواجید را ہیج اعتبار نباید نہاد بلکہ کمر ہمت را باید بست کہ بمجول احوال تو ال رسید۔ پیران کبار من احوال و مواجید را چنداں اعتباری نہ فرمند فقیر گفتمہ بودند کہ بجائے خود شین بفقر و فاقہ گزین۔ و کے گفتمہ کہ بہرات بر و ند۔ و گفتمہ بودم کہ نسبت شما انشاء اللہ تعالیٰ بہرات مے رسد۔ در سال آیندہ نزد من بیایند بعد از اُن اگر عزم کنند خوب است۔ ابراہیم خاں را چہ کنند و یار محمد خاں را ۵

مردگانند اغنیاء روزگار اے انخی با مردگان صحبت مدار

سبحانک لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت بعلم حکیم اللهم لا تلحقنی الی نفسی طرفہ عین ولا اقل من ذلک۔ اسلام علیکم و علی من لدیکم ۱۲

مکتوب پنجم بحضرت پیر دستگیر خود حضرت شاہ احمد سعید صاحب مجددی،
دہلوی ثم المدنی قدس اللہ سرہ

حامداً لله تعالى اولاً ومصلياً على نبينا وآله وصحبه آخراً، حق سبحانہ
سایہ ارشاد پناہی، نور شمس ولایت جاودانی، بندگی حضرت قطب العارفین امام الکبر
الیقین منیث الوری امین القلوب والنسی نقطہ دائرۃ اقطاب سکنۃ القلوب العاشقین
مفتاح خزائن العرش ودیۃ اللہ فی خلقہ خلیفۃ اللہ فی بریتہ مجدد الشریعۃ والحق والملة و
الدين شمس الاسلام والمسلمین، المخصوص بانطاف رب العالمین اعنی پیر دستگیر من غوث
الاعظم قلبی وروحی فداه بر سر کافہ انام مستدام دارند بمنہ و کرمہ و لطفہ و علی الخصوص حق
مخدوم زادہ گان و صاحبزادہ گان کرام را در حفظ و حمایت خود با جمیع اہل بیت مصون محفوظ
دارند و خدام آل حضرت و ملازمان آل جناب یالیتنی معمم فافوز فوزاً عظیماً۔

عرض می دارد این حقیض نیاز مندان بران روضہ معارج ناز کہ مسند معالی اعزاز است
کہ اللہ فی اللہ بعین عنایت خود قبول و عزیز گردانند و از نظر رحمت عیم خود اگر چه بے ادب
و بے عمل و نالائق است فروگذارند کہ بندہ خاص در گہ توام ۵

بے لطف تو من قسرت تو انم کرد احسان ترا شمار نتوانم کرد
گر بر تنم شود زبان ہر موئے یک شکر تو از ہزاراں نتوانم کرد

و عرض میدارد این تباه حال آنکہ از احوالات باطن الحال ہیچ اثر نمی یابم نہ در حالت
ادکار و نہ در حالت مراقبہ و نہ در وقت تلاوت قرآن مجید و نہ در حین ادائے صلوٰۃ فرضاً
کان و انفلأ مگر صرف یقین و تصدیق از قلب خود بر موجودیۃ ذات و صفات بے چون و
بے چگون حق تعالی و یقین و تصدیق بر عدمیۃ غیر خود را و جمیع ممکنات را ناچیز می بینم چرا کہ
محی و علیم و قدیر و واجب الوجود و واحد و سمیع و بصیر فقال تمایرید و تکلم و اول و آخر و ظاہر و
باطن و خالق و رازق و متحرک و متصرف ہما شیاہ او است یقین و تصدیق می دانم
ممکن را از حقیقت عدم بقدرت کاملہ بوجود آورد ہر گاہ کہ حقیقت ممکن عدم شد پس ممکن را
از خود نہ ذات ماند و نہ صفات حق ماند پس ۵

من نبودم جہاں نبود خدا بود من نباشم جہاں نباشد خدا باشد

و یقین و تصدیق در امور اخرویہ چنانچہ حشر و نشر و جنت و دوزخ و ثواب و درجات و حسنات و عذاب و عقاب بر سیئات و امثال آن یقین و تصدیق در مقامات عشرہ کہ مصطلح صوفیہ است چنانچہ توکل و تمکین امور بر حق کردن و اورا کفیل رزق دانستن و صبر بر امور شاقہ کردن و جہزع و فرزع ناکر دن و غیر ذلک من المقامات العالیۃ الالہیۃ چہر کہ رضا بر رضائے اوتعالی شائے در حین گرفتاری بندہ بیلیات و مصائب حق تعالی کار سخت است اگر فضل حق تعالی باشد آسان است۔ و بزرگان در تعریف رضا گفته اند کہ الرضا سرور القلب علی مصائب اللہ تعالی مصائب کہ فضل حق و رسول حق است بہ بندہ در افاق باشد چنانچہ قحط و طاعون و ہلاکت اموال و اولاد و یادیر نفس باشد چنانچہ دست و پائے دگوش بریدن و مریض دگر سنہ و تشنہ شدن و غیر ذلک۔ قربان حضرت شوم حال خود می گویم کہ سرور و رغبت و محبوبیت ایں امور در قلب نمی بینم بجز صبر کہ از صبر کردن چارہ نیست و قتی کہ سرور و رغبت بیلیات و مصائب حق تعالی نشد رضا بر رضائے حق نشد ہر گاہ کہ رضا بر رضائے حق نشد حقیقت بندگی و طاعت نشد و قتی کہ از بندہ طاعت و بندگی نشد عیاذ باللہ محسوس الدنیا و الآخرۃ شد در ایں امر مشکل چارہ دیگر نیست مگر پیر دستگیر خود شیخ آدم و بابا حضرت پیر دستگیر خلیفہ روحی فدائہ التجا آم کہ در حق ایں عاصی رویا سیاہ دعا و توجہ شریف عنایت فرمایند تاکہ رضا بر رضائے حق شود و رضا بر رضائے پیر دست گیر شود کہ رضائے او رضائے حق است و رضائے حق رضائے اوست ۵

و کلت الی المحبوب امری ککلت

انشاء اخیالی و انشاء تلقانی

و یقین و تصدیق در سائر احکام الشریعۃ مامور اکان مناہینا۔ از و قتی کہ بقدم بوسی پیر دستگیر خود رسیدم تا بایں وقت می دانم کہ روز بروز یقین و تصدیق خود را در ہمہ امور دنیویا کان او دنیا بفضل حق تعالی و بعنایت نظر پیر دستگیر خود زیادہ زیادہ می بینم الحمد للہ و الشکر للہ علی ذلک اگرچہ قبل از ایں بایں امور یقین و تصدیق داشتم بودم، اما ایں یقین و تصدیق نہ تصدیق اول است آن یکے و ایں دیگرے شتان ما بینما۔ قبل از ایں جوش و خروش و ذوق و شوق و آہ و نعرہ و بے خودی در مستر شدن از حد زیادہ بود حتی کہ در اوائل حال ذکر از قلوب طالبان خاص و عام می شنیدند کہ کلمہ مبارک آذہا می گویند چنانچہ از لسان ظاہر

مے شونہ۔ الحال جوش و خروش از طالبانِ نمادہ مگر احیائاً۔ و چند کس از طالبانِ حق را با مر
حق سبحانہ و بامِ پیغمبر و بامِ وراثتِ ادب و دستگیر خود اجازتِ ترویج و انتشارِ طریقہ شریفہ
دادہ ام الحمد للہ خوب اثر پیدا کردہ اند جوش و خروش و ذوق و شوق و آہ نعرہ و بے خودی
و کشف و کشف و انواع حالات در حلقہ طالبانِ ایشان بسیار است الحمد للہ علی ذلک
و ایں سبب غریب شکستہ تنہا بے توانمہ محب و مخلص کہ غرقِ بکارِ فراق و نواہِ اشتیاق
دوست محمد کہ کمینہ نعلین بردار آن عقبہ شریفہ است چند عرصہا و مدتہا کہ از قدم بوسی و
دیدار آن صاحبِ محروم ماندہ ام کہ زنجیرِ تقدیر و سلسلہ مشیت در حرمانِ زندانِ ہجران ...
محبوس می دارند جز صبر و تسلیم چارہ ندارد

کے دم زچون و چہ رانی تواند
کہ نقشبندِ حوادثِ بے چوں چہ راست
شود میترم دریں جہاں اینم
کہ باز با تو دل شادماں بخشینم
سرشت بدست تست نم دست آموز
چوں سوئے خودم کشی بسر باز آیم
اگرچہ در خور تو نیستم قبولم کن
داگر بدم و اگر نیک چوں کنم اینم
اتسلیات و البرکات و المرحات من اللہ تعالیٰ علیکم و علیٰ من لدنکم ۱۲

مکتوبِ ششم بنام ملا محمد جانان صاحبِ کنِ مرغہ !

الحمد للہ جاعل الذکر و المراقبہ شریعہ و منهاجا، و الصلوٰۃ علی نبیہ محمد و علیٰ خلائہ
دینہ افواج و علی آکہ و صحبہ اہل البیت بسیرہ سبیل و ارشاد ادا۔

انوی اعزى ارشدی ملا محمد جانان صاحب سلمہم اللہ تعالیٰ عن البلیات الافاقیہ و
الانفسیہ از فقیر و دست محمد کان اللہ لہ عوضا عن کل شیء۔ بعد از سلام مسنونِ اشتیاق
مشحون کاشف مانی از ضمیر باد، الحمد للہ کہ فقیر تا حین تحریرِ مبعہ متعلقان و درویشانِ بخیر و
حافیت است، و المسؤل من اللہ تعالیٰ سلامتکم و عافیتکم و استقامتکم علی الشریعہ و
الطریقہ المرضیہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام۔

اے برادرِ حقیقت بندگی در عبادت از خضوع و خشوع و شکستگی برائے جنابِ حق ان است
کہ شہو عظمت حق تعالیٰ بردلِ بندہ ظاہر شود و ایں سعادت و عنایت موقوف بر محبت
است و محبت منوط بر متابعت سید الاولین و الاخرین است علیہ الصلوٰۃ اتہا و من

الحیات اکملہا و متابعت موقوف برداستن طریق متابعت است پس بضرورت ملازمت
 علماء کہ وارثان علوم دینی اند ازیرائے ایں غرض مے باید کرد و از ملازمت علماء کہ علم را وسیلہ
 معاش دنیوی و سبب حصول جاہ گردانیدہ اند دور باید بود و از محبت درویشان کہ نقص
 و سماع و تقنی مے کنند و ہرچہ باشد بے تحاشا گیرند و مے خورند و بامور شرعیہ تقید نورزند
 پرمیز باید کرد و از شنیدن توحید و معارف کہ سبب نقصان عقیدہ در مذہب اہل سنت
 و جماعت شوند دور باید بود تحصیل علوم و بطور معارف حقیقت باز بستہ بتابعت محمد
 مصطفیٰ علیہ السلام است بزرگان و پیران ایں فقیر مشاہدات انوار و تجلیات و واقعات
 و مقامات و کشف و کرامات و خوارق عادات را اعتبار نہ نہادہ اند و میدان راسعی و جہد
 در استقامت بر شرع شریف و در حصول دوام حضور و آگاہی امر بلیغ مے فرمایند باقی و
 السلام ۱۲

مکتوب ہفتم ایضاً بملّا جانان صاحب معصوف الصّد

الحمد لله حمداً کثیراً طیباً مبارکاً فیہ مبارکاً علیہ کما یحب ربنا ویرضی، والصلوة والسلام
 الاتمان والاکملان علی حبیبہ المصطفیٰ و علی آلہ واصحابہ المجتبیٰ.

ابا بعد الحمد والصلوة اخوی اعزّی ارشدی ملا محمد جانان صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ ربہ از
 فقیر دوست محمد غنی عنہ بعد از سلام مسنون اشتیاق مشحون مطالعہ نمایند الحمد لله کہ تا
 حین تحریر فقیر از جمیع وجہ بخیر است والمسئول من اللہ تعالیٰ سلامتکم و عافیتکم و استقامتکم
 علی جادة الشریعة الحمیدیة علی صاحبها الصلوٰۃ والسلام۔ نوشتہ بودند کہ حال باطن در زیادت
 است۔ اللهم زد فرد۔ حق سبحانہ وجود شمار آفتاب ہدایت ساز دہمنہ و کرمہ و لطفہ۔
 اے برادر ستر ہمہ عبادت ذکر خداوند است جلّ سلطانہ و سعادت عظمیٰ کسے دارد کہ
 از علانی عالم منقطع شود و آتش محبت حق تعالیٰ بر مے غالب شود۔ غلبہ انس و محبت
 حق تعالیٰ مجز بدوام ذکر او تعالیٰ میسر نمی شود و اصل ہمہ اذکار کلمہ مبارک آدلہ است
 ولا الہ الا اللہ است۔ نتیجہ حقیقت ذکر آن بود کہ از ہمہ اشیاء گستہ شود و بغیر
 محبت الہی هیچ چیز التفات نہ نماید حتی کہ از وجود خود ہم گریزان باشد و از ہمہ ماسوائے
 مے گرداند و مستغرق ذکر حق تعالیٰ شود فائدہ کلی از ذکر آن گاہ حاصل شود و ترک زیاد

ترکِ شہوات و ترکِ ملاہی و نجات از شرِ نفس و شیطان بواسطہٴ تکرار ذکر حق است۔
جلّ و علا۔ قل اللہ ربّ و ما سویہوس و عبث و انقطع علیہ النفس۔ اللہم لا تکلنی الی نفسی طرفۃ
عین و لا اقل من ذلک باقی و السلام۔

مکتوبِ ششم بنام خلیفہٴ ملا امان اللہ صاحبِ ہراتی

الحمد للہ وحدہ و الصلوٰۃ و السلام علی خیر البریۃ و علی آلہ الطیبین الطاہرین۔
اخوی اعزّی ارشدی ملا امان اللہ سلمہ اللہ تعالیٰ۔ از فقیر دوست محمد کان اللہ
تعالیٰ عوضا عن کل شیء و ثبتنا اللہ تعالیٰ و یا کم علی الشریعۃ النبویۃ و الطریقۃ المرصیۃ علی
صاحبہما الصلوٰۃ و السلام۔ آدم کہ ارسال داشتہ بودند رسید۔ نہ مت و ملا مت خلق خود
بجمالِ ایں طائفہ است و صیقل زنگار ایشان است، بکار خود مشغول باشند و طالبان
کہ ذکر و در طریقہٴ نقشبندیہ بجز مے گویند وستی مے کنند ایشان را بگویند کہ ایں فعل باختیار
است یا بغیر اختیار۔ اگر باختیار باشد دریں طریقہ جائز نیست و کسانیکہ بے ہوش شوند
در وقتِ صلوٰۃ معذور اند و آل را بعد از افاقہ بہ تجدید وضو۔ و اعادہٴ صلوٰۃ امر فرمایند و توجہ
باطالبان اند کہ کنید چہ کہ توجہ وافر مبتدی را مضرت مے رساند۔ و السلام علی من اتبع اللہ
والتزم متابعتہ البصطفی۔

مکتوبِ نہم بحضرت پیر مرشد خویش قدس سرہ

حامد او مصلیاً و مسلماً بعرض مرشدان و اماناً و مقتداً و وسیلتنا و شفیعنا فی الدارین۔ و
کعبتنا و قبلتنا پیر دستگیر مرشد برحق اعنی حضرت شاہ احمد سعید صاحبِ قلبی و روحی فداه
مظللہ اللہ تعالیٰ علی مفارق المسترشدین۔ از بندہ درگاہ کمرین خدمت گاران فقیر حقیقہ لاشیء دوست
محمد، بعد از تحائف الزکیات و تسلیمات و انیات و دعوات صافیات می رساند کہ احوالات
ایں مسکین تا حین تحریر عریضہ من جمیع وجوہ مستوجب حمد و شکر است و صحت و تندرستی آل
جناب عالی بمعہ صاحب زادہ گان کرام میاں عبدالغنی صاحب و میاں عبدالغنی صاحب
و جمیع اہل بیت و خدام و ملازمان آل جناب را از درگاہ رب العزت خواستہ خواہیم آئین
یارب الظلمین۔ بعدہ المرام آنکہ وقتی کہ سالک بجائے رسد کہ ذات خود و ذات جمیع ممکنات

لاشے و عدم محض دید یعنی کہ مراد او ممکن را هرگز وجود نیست۔ وجود مطلق وجود حق تعالیٰ است پس در مراقبہ معیت و اقربیت و سایر مراقبات بچہ کیفیت تعین مورد و تصور فیض مے کنند۔ قبل از این حالت کہ در معیت لحاظ مے کردند ذات کہ بابا است و در اقربیت لحاظ فیض ذاتے کہ از من بمن نزدیک تر است و در سایر مراقبات ہم تعین مورد فیض مے نمودند الحال کہ ما و من مورد فیض نماند و ماند وجود حق سبحانہ و پس پس چگونہ در من موطن شخص مورد و لحاظ فیض مے فرمایند و در معیت و اقربیت حق سبحانہ لحاظ معیت و اقربیت صفاتی دیا ذاتی است ارشاد فرمایند۔ و معنی مقام الجمع و جمع الجمع و معنی لفظ کون و بروز و بطون و بطن البطون۔ و فرق در میان ہمہ اوست و ہمہ از دست بنا بر تفصیل عنایت فرمایند۔ طالبان حق جل و علا ایں غلام حلقہ بگوش از برکت پیر دستگیر من نہایت بسیار اند۔ تدریس کتب صوفیہ تدریس رسائل قدسیہ حضرات من می شود و ما سوا مکتوب شریف کہ در دست نیامده و ہر سہ وقت حلقہ چنانچہ قانون حضرات ما است مے کنم۔ فیوضات و برکات بے شمار است بسبب آل کہ رابطہ حضرت ایشاں بریں بندہ بحدے غالب است کہ خود را نمی بینم بجز حضرت ایشاں من قلبی دروچی فدای قربان حضرت شوم در میان مردمان خوار و حقیر و ذلیل بودم پر تو قلب فیاض شما بر قلب سیاہ ایں بے عمل و بے کردار تافت مرا عزیز گردانید و اگر نہ من ہماں دوست محمد حقیرم بواسطہ نظر و عنایت ہم، شکر ایں نعمت شما ادا نتوانم کہ در

مگر بر تنم زباں شود ہر موعے
یک شکر تو از ہزار نتوانم کرد

از دنیا و اہل دنیا فارغ البال در زاویہ توکل حق تعالیٰ نشستم ام خطرہ و دغدغہ دنیائے دون برکت توجہ حضرت خود در دل نماندہ شب در زندہ بیا حق جل و علا مسرور و مشغول و مفتوح کہ بواسطہ و سبب جناب شما از حق سبحانہ و تعالیٰ مے رسید بہ تحقیق می رسانم۔ و من با اہل بیت ہم آسودہ مے خورم حق سبحانہ و تعالیٰ خیرات شما قبول کند و درجات شما حق تعالیٰ بلند سازد۔ یک ختم برائے خود حضرت کہ بدام خواندہ یا شتم عنایت فرمایند وعدہ دش معلوم سازند کہ ثواب آل برائے حضرت خود بخش کنم۔ و ملا پانچہ را گفتہ بودند کہ در نزد حاجی صاحب بر وند و توجہ بگیرند از عنایت و مہربانی حضرت است، اگر نہ بندہ لیاقت ایں امر کجا دارد کہ مریدان حضرت خود را توجہ کند و فائدہ رساند۔ اما دل بسیار خوش شدہ،

بسبب عنایت و مہربانی حضرت خود کہ در بہرہٴ این مسکین است از عین عنایت خود اگر چہ نالائق
و بے ادبم فرو نگذارند از عنایت حق تعالیٰ و از برکت عین عنایت نظر و توجہ حضرت خودم کہ در تہ
و طالت دیگر واقع نیست سوائے دوری و مجوری از اہل جناب عالی سے

چہ نویسیم کہ دل از داغ جدائی خون است بقلم راست نیاید کہ ز صد بیرون است

اگر از خدمت دورم بدل شرمندگی دارم

چو قمری طوق برگردن نشان بندگی دارم

والسلام ۱۲

مکتوب ہیم بنام خلیفہ مولوی محمد عادل صاحب قوم کا کڑا کن تر و ب

بسم اللہ الرحمن الرحیم

انہی اعزیٰ ارشدی مولوی محمد عادل صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ - از فقیر حقیر لاشے
دوست محمد کہ مشہور ساجی است کان اللہ عوضا عن کل شیء بعد از سلام منون اشتیاق
مشتون مطالعہ نمایند الحمد للہ کہ از حین تحریر کہ بیستم ماہ صفر ختم اللہ بالخیر والظفر است، فقیر
بمعہ درویشان بخیریت است والمسئول من اللہ سبحانہ سلامتکم وعافیتکم واستقامتکم علی الشریعۃ
المحمدیۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام۔

باید دانست بر پیران لازم است کہ اعتقادات اہل سنت و جماعت مرمریاں را نشان
دہند و بہ روش بزرگان خود آگاہ سازند۔ لہذا قدرے از اہل مسطور گر دید۔ بدانکہ تو آفریدہ و ترا
آفریدگار است کہ آفریدہ گاہ ہمہ عالم است و ہر چہ در ہمہ عالم است از دست و آفریدہ گاہ
عالم یکے است وے را شریک نیست و ہمیشہ بودہ است کہ ہستی اورا ابتدائیت و
ہمیشہ با ش کہ وجود وے را آخر نیست و ہستی وے را در ازل وابد واجب است کہ ہستی را
بویے راہ نیست و ہستی وے بذات خود است کہ وے را ہیچ سبب نیاز نیست و ہیچ چیز
از وے بے نیاز نیست و قوام وے بذات خود است و قوام چیز بابہ وے است و در ذات
جوہر نیست و عرض نیست و وے را در ہیچ جافرو د آمدن نیست و وے را در ہیچ قالب فرو آمدن
نیست و وے را ہیچ چیز مانند نیست و ہیچ چیز مانند وے نیست و وے را صورت نیست و
چندے و چونی و چگونگی را بویے راہ نیست و ہر چہ در خیال و خاطر آید از کیفیت و کمیت و وے

از ال پاک است کہ ہمہ صفات آفریدگان است و خوردی و بزرگی و مقدار را بویہ راہیت
و درجائے نیست و برجائے نیست بلکہ اصلاً جائے گیر نیست و جایز نیست و ہر چہ در عالم است
ہمہ در زیر عرش است و عرش در زیر قدرت دے مسخر است و از صفات ہمہ آفریدگان منزہ
است۔ دریں جہاں دانستنی است و در آں جہاں دیدنی است۔ چنانکہ دریں جہاں بے چون و
بے چگون دانند دے را نیز در آں جہاں بے چون و بے چگون بینند۔ و باید دانست چوں ساک
بعد از تصحیح نیست بذکر الہی جل سلطانہ اشتغال نماید و ریاضات و مجاہدات و فقر و فاقہ پیش
گیرد و تزکیہ و تصفیہ حاصل کند و حب دنیا از دل او بیرون رود و صبر و توکل و تسلیم رضا حاصل
آید و ایں معانی بقدر حوصلہ خود تدریج و ترتیب در عالم مثال مشاہدہ نماید و خود را از کدورات
بشری و زائل صفات پاک و مصفا گرداند۔ ہر آئینہ سیر آفاقی را تمام کردہ باشد و
پیران ایں فقیر ہر لطیفہ را از لطائف خمسہ عالم امر در عالم مثال نور از انوار مقرر داشتہ اند۔
نور قلب زرد و نور روح سرخ و نور سیر سفید و نور خفی سیاہ و نور اخفی سبز و انوار لطائف
عالم خلق تدریج فیہا۔ و نور نفس توامہ الملق گفته اند۔ حضرت علار الدولہ سمنانی قدس اشرف
سہ العزیز ہر نور را از انوار لطائف سبعہ مرتب نہادہ اند۔ لون خاکی کہ در مرتہ انور قابلیہ
داشتہ اند و لون ارزق صاف را نور لطیفہ نفسیہ داشتہ و لون احمر حقیقی صاف را نور
لطیفہ قلبیہ داشتہ و لون اصفر صافی نور لطیفہ روح داشتہ و نور ابیض نور لطیفہ سر داشتہ
و لون اسود و براق کہ از فوق ہر سہ نزول مے کند نور لطیفہ خفی داشتہ و لون اخضر صاف
نور لطیفہ اخفی داشتہ۔ ہر ساک کہ در قوۃ متخیلہ خود ایں امور غیبیہ در صورت شہادت صید
قید مے کند و محظوظ مے شود از ہر توجلیات قدیم کہ منزہ از صورت و اشکال جہات است
محبوب ماند۔ پس باید کہ بغیر ذکر حق جل و علا و مراقبہ و تلاوت قرآن مجید و صلوٰۃ و استغفار
و درود شریف و انواع عبادات و شگستگی و بندگی ملتفت نباشد کہ مقصود از بندہ بندگی
است نہ حصول انوار و تجلیات و کشفیات و کرامات۔ ازیں جہت حضرت شیخ شبلی
علیہ الرحمۃ حصول و ظویر ایں چیز ہا را حجاب حق سبحانہ نامیدہ اند و مقام خیال پرستیاں
گفتہ اند۔ حضرت زین الدین قدس سر فرمودہ اند ہر شیخ کہ واقعات بر مریدان ظاہر مے کند
سامی در جہات حجاب الحجاب ایشان است مگر چیزے کہ تعلق بتادیب و تربیت دارند
و مرتبہ کسانیکہ در باطن خود انوار و تجلیات نہ بینند انکسانے کہ بینند کمتر نیست بلکہ بیشتر

است چه اکثر حالات و واقعات و کشف کونی ضعیف حالات را از سبب این می باشد
که یقین ایشان قوتی گیرند و از باب یقین را با آن چنداں التفات نیست انتهی - سر بستانا
لَا تُرِخْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً ۖ إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ - والسلام

مکتوب یازدهم بنام خلیفه مولوی محمد اول صنا موصوف الصدیق

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

انحوی اعزای ارشدی مولوی محمد عادل صاحب سلمه ربی - از فقیر حقیر لاشی و دست محمد
که مشهور بحاجی است کان الله له عوضا عن کل شیء بعد از سلام منون و دعوات ترقیات
مشحون مطالعه فرمایند الحمد لله که تاحین تحریر فقیر بمجه درویشان و متعلقان نجر است المستول من
الله تعالی سلامتکم و عافیتکم و ترقی ارشادکم یومئذ یوما ساعه فاعلم ویرحمهم الله قال آمینا - هذا
ذکر عقائد الصوفیه اجمالاً -

اجمعوا الصوفیة علی ان الله تعالی واحد احد لا شریک له ولا ضد له و
لا یند له موصوف بما و صنف به نفسه و مستغنی بما سمی به نفسه لم یزل
قد یمّا باسمائه و نعوتیه و صفاتیه خالقاً لجميع المخلوقین غیر مشبیه بالمخلوقین
یوجیه من الوجوه و لا له حلول فی الاماکن و لا یجری علیه الزمان و لا یحیط به
شیء لیس بجسم فان الجسم ما کان مؤلفاً و المولف محتاج الی المولف لاجوهر
فان للجوهر ما کان متحیزاً و الرب لیس بمتحیز لانه خالق کل متحیز و حیز و لا
هو بعرض فان العرض ما لا یتقی زمانین و انه تعالی واجب البقاء دائماً و لا
اجتماع له و لا افتراق له و لا اعضاء له و لا ابعاض له و لا یرجعه ذکر الذاکر و لا
یلحقه العبارات و لا تعینیه الاشارات و لا یحیط به الافکار و لا تدركه الابصار
و کما تصوره الوهم و الخیال فان الله سبحانه بخلافه فان قلت متى فقد سبق
من الوقت و جوده و ان قلت کیف ذاته فلیس لذاته تعالی تکلیف و ان قلت
این فقد تقدم هو علی المكان احتجب بعظمته و کبر یائنه عن العقل و الابصار
فان سئلت عن ذاته فلیس کمثلہ شیء و ان سئلت عن صفاته فهو احد

حمد لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفواً احد وان سئلت عن اسمہ فهو اللہ الذی لا
 الہ الا هو عالم الغیب والشہادۃ هو الرحمن الرحیم وان سئلت عن فعلہ فکل یسیر
 هو فی شأن و اجمعوا لصوفیۃ علی ان اللہ تعالیٰ لا یرى فی الدنیا بالابصار ولا
 بالعقل الا من جهة الایقان و اجمعوا علی ان اللہ تعالیٰ یرى بالابصار فی الآخرة و
 السلام علیکم وعلی من لدیکم۔

مکتوب دوم بخلیفہ ملا سہیت آخوندزادہ ہرپال کسینگری

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بعد از حمد و صلوة اخوی ارشدی ملا سہیت آخوندزادہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ
 از فقیر حقیر لاشے درست محمد کہ مشہور بحاجی است کان اللہ عوضاً عن کل شیء بعد از ابلغ سلام
 مسنون و دعوات ترقیات مشخون مطالعہ نمایند کہ احوالات ایس فقیر حقیر و درویش ان تاجین تحریر
 موجب حمد و ستایش حق سبحانہ است امید از کرم کہیم چنان است کہ از اں طرف نیز چنین باشد
 نصیحتے کہ بیار اں نمودہ مے آید این است کہ حاصل سیر و سلوک کہ در صوفیہ معمول است
 انصباغ بصغۃ اللہ و فنا و رذائل و اتصاف و بقا بحکماء و تنویر بانوار و کیفیات کہ در مقامات
 پیش می آید و ہر کہ یکی از فنا و بقاء و حالات قویہ بمقامے رسیدہ است بقوت دست ادا
 و ہمت حق غالب آید و تسلیم و رضا و توکل و صبر بوجہ حسن بہم رسانیدہ اور افضل و شرف
 ثابت شدہ است بر غیر خود کہ دریں امور ثباتے ندارد۔ و برائے رفع قبض باطن و تیر شدن
 کیفیات تلاوت یا ستماع قرآن مجید بالتزیل و تحسین صوت و حزن و طول قنوت و نماز
 با کمال خضوع و خشوع مقرر است۔ و اصحاب کبار رضی اللہ تعالیٰ عنہم ہمیں اعمال قرب
 خورسند بودند۔ ذکر جہر متوسط با و از حزیں برائے ذوق و شوق و گرمی باطن احياناً لا باس بہ ہر گاہ
 در دل انجذاب پیدا شود بے اختیار آواز ذکر بدر رود و بلند مے آید ایس چنین جہر اکس مانعی نیست
 ذکر خفی فضل است بر جہر۔ بچندین مراتب ذکر خفی ہر وقت مے شود و ذکر جہر مانند جس در نفی
 و اثبات برائے حصول گدازی و گرمی مقرر است مثل دو است از الہ ستر و کسل و اجتناب
 است از بدعت نامرغیہ و از تحقیر مسلمانان و عیب بینی و سخن چینی و خود را قدر نہادن۔ باید کہ خود
 را محض عدم یافتن و کمالات را باصل آں دادن و حسنات خود را قابل قبول ندیدن سنیۃ خود

مثل کو ہے ہر سر گرفتن۔ دیدی ہائے غیر را بتاویل نیک نگاہ داشتن و وقائع روزمرہ را از ارادۂ حق سبحانہ دانستن۔ ایں طریقہ اہل معرفت است رحمۃ اللہ علیہم۔ و حصول نسبت و توجہ بے اعمال ظاہری محال است۔ نورِ اعمال را در اطمینان باطن اثر تمام است۔ اندرون از التفات و عظمت پیراستہ و بیرون باعمال و اخلاق نیک و شگستگی و انکسار آراستہ بالاتر از ایں کمال نیست اللہم وفقنا لما تحب و ترضی۔ و در وسط راہ دریں طریقہ اذواق و اشواق عجیبہ و جذبات غریبہ در پیش مے آیند۔ و احوال ایں طریقہ استمراری است و کمال ایں طریقہ را در مقام تجلی ذاتی دائمی بے پردہ اسما و صفات و درجات آل قدمگامی است و راسخ بے زنگی و غایت لطافت و صفائے نسبت باطن ایساں آمدہ کہ دست ادر اک ازاں کوتاہ گشت نارسیدہ گاہ گویند کہ در صحبت ایساں جمعیت ہا و صفائے حاصل است بس۔ نے بلکہ رسیدہ گاہ بدوام تجلی ذاتی در افاضہ فیوض و برکات شانے عظیم دارند۔ و مستفیدان در اندک مدت حرارت و شوق حضور پیدا کنند ہوا الَّذِیْ جَعَلَ لَکُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَاسًا۔ طالبِ خدا را ہمت باید بمراتب کمال رسیدہ شود۔ ہر آنچہ شرط بلاغ است باقومی گفتیم۔ و السلام۔ و ایں فقیر را بدعاے خیر خاتمہ یاد آرند کہ اللہ تعالیٰ بعنایت خود ایں لاشی را ایمان روزی گرداند آمین یا رب العالمین دعا و السلام خیریت انجام۔ بجناب ملاہیبت آخوند زادہ صاحب از فقیر حقیر جانال و جمیع درویشان خانقاہ شریف رسانیدہ بکرم قبول فرمایند۔ دریں طریقہ شریف مجد دیدہ ذکر نفی معمول است۔ و ذکر جہر کسے را تلقین نہ فرمایند مگر بے اختیار کہ از جوش و خروش و ذوق و شوق بر زبان آرند باک نیست کہ حکم سکندر دارند معذور است

مکتوب سیزدہم بمولوی محمد عادل صنا کا کڑ ساکن ثروٹ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

بعد از حمد و صلوة اخوی اعزی ارشدی محمد عادل آخوند زادہ سلمہ اللہ تعالیٰ من جمیع الانفات۔ از فقیر حقیر لاشے دوست محمد کان اللہ لہ عوضا عن کل شیء بعد از سلام مسنون کہ سنت سید الانام است مشہود گردیدہ کہ طریقت دو جزا است۔ یکے جذب و دیگر شلوک۔ چوں جذبہ بحد پیران کبار اجمالاً برست الگ وارد مے شود بغیر عمل کہ اختیار و عمل

سالک را در حصول جذبہ و خلعت نیست الا ماشاء اللہ کہ موقوف بمحض عنایت است پس در تحصیل جزئی ثانی کہ عبارت از سلوک است البته عمل و کوشش را در آن دخل است۔ سالک را جہد و ہمت در کار است کہ آنچہ مقدر است در آن سعی نمایند۔ برائے تکمیل ایں ہر دو جزئہ سلوک کہ ہر رگال مقرر فرمودہ آن صاحب را جزو اول بعنایت حق تعالی حاصل است در جزئہ ثانی سعی بلیغ داشتہ و عمل بعزیمت فرمایند نہ بفتویٰ کہ بنائے طریقہ حضرات نقشبندیہ بر عزیمت است و بانگسار تمام و عبودیت و عبدیت اوقات شریفہ معمور دارند و بندہ را در دعایا و فرمایند کہ حق سبحانہ و تعالیٰ ایں بے عمل را ایمان سلامت دارند۔ و ازیں طرف خاطر شریف خود را جمع دارند کہ تاحین تحریر خیر است۔ زیادہ والسلام مالا کلام ۱۳۶۶۔ و حالات ایں سمت از چون و چرا علماء مولوی صاحب بہ تفصیل بیان خواہد فرمود۔

مکتوب چہار دہم بکلامہ ہیبت آخوند زادہ ہر پیاں کیغری

بسم اللہ الرحمن الرحیم

انہی اعزہ ارشدی محبی و مخلصی مکرمی ملا ہیبت آخوند صاحب دام اللہ برکاتہ و فیوضاتہ و سلامتہ۔ از فقیر حقیر لاشئ دوست محمد کہ مشہور کاجی است عفی عنہ احوالات فقراء ایں حدود تاحین تحریر در ستائش حمد و شکر است۔ و المسئول من اللہ تعالیٰ سلامتکم و عافیتکم و استقامتکم علی الشریعۃ المحمدیہ و طریقۃ الاحمدیہ علی صاحبہا صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم مخفی نماند کہ مکتوب مرغوب در حسن الوقت ملا گذر ہیر آورده محاکات مکتوبہ واضح گردید۔ مزید فرحت خاطر مگردید۔ طریقہ ہر رگال ماورع و تقویٰ و صبر و قناعت و توکل و رضا است شمار نیز باید کہ بایں ہا قائم و مستقیم شوید و یک نفس از یاد حق غافل و کاہل نبایشد۔ یک ساعت با خدا بودن بہ از ملک سلیمانی است۔ دیگر احوال محمد عادل آخوند زادہ بدیں منوال است کہ پیش ازیں در چند روز بصوب شہر قندھار روانہ کردہ ام بمکثہ طالبان تاحین تحریر احوال نہ رسیدہ۔ دیگر از آدمان معتبر مسموع گردیدہ کہ در شہر کابل نادر حال معلوم شدہ سہ عدد قبور کودکان ظاہر گردیدہ ہر حاجت مند کہ بزار آہنہا بیانند حاجت آن حق سبحانہ و تعالیٰ بکفایت سرانجام مے رسانند۔ نہایت تشہیر یافتہ۔ باقی والسلام۔ تحریر فی التاریخ دہم ماہ حجب

المحجّب - در اذکار و مراقبات که بشما تعلیم کرده شده بر آن مداومت نمایند در آن فطور نهند و باطابلق و خلق تشریف رونی نباید کرد. بمرئوق و حلم و مهربانی زندگی بایشان باید کرد و از جمیع طالبان خانقاه سلام مطالعه باد بکرم قبول فرمایند ۱۲

مکتوب پانزدهم بملازم محمد آخوندزاده صاحب قسبه هاری

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي المجد والاکرام و علی نبیه محمد الف الف صلوة و سلام و علی آله الاطهار و اصحابه الاخیار ما دامت الیالی و الانهار -

اخوی اعزیز ای شری ملازم محمد صاحب اوصله الله الی اقصى المراتب و عصمه من الحوادث و النوائب - از جانب فقیه حقیر لاشیء دوست محمد که مشهور بحاجی است کان الله له عوضاً عن کل شیء - بعد از سلام مسنون و دعوات ترقیات مشحون مطالعه فرمایند - بشدا الحمد و المنة که این فقیه بمجموع درویشان تا تاریخ ترمیم بزرگ که هفدهم ماه جمادی الثانی ۱۲۶۹ لکه رطب اللسان بسپاس حضرت منعم علی الاطلاق است جلّت نعماته و نکات ثری آلاءه و المستول من الله سبحانه و تعالی شکرم و عافیتکم و استقامتکم علی الشریعة و الطریقة و الحقیقة فانها فوق الکرامه و یرحم الله عبداً قالنا آمین را قیمة کریمه که بصحابت مجمع فضائل و کمالات منیع محامد و نوالات مقبول احمد مولوی صاحب مولوی فتح محمد فرستاده بودند رسانید بود و مسعود مسرتها بخشید و احوال مندرجه بوضوح انجامید - المرام آنکه اخوی آرزوئی فقیر چنین است که انقاس مستعارة حیات در مرضی حق سبحانه و مصروف سازند و اوقات عزیزه خود را که بدل ندارد ضایع نکند و زندگی اوقات خود را بظاهر مقید بشرع و در باطن مشغول بذکر حق سبحانه و دارند و دوام توجّه الی الله جل و علی بانکسار تمام از اسباب قبول بجناب الهی است و فلاح هر دو جهان محصور در کار است و امور دین و دنیا و ظاهر و باطن بواسطه پیران کرام بجناب الهی تفویض گردانند و مجاری کار را از تقدیر کار ساز و دیدن و بروقانع لب چون و چرا نکشودن و بامر دم مضائق و معارضه نکردن و از ذلالت ایشان اغماض نمودن و مساوی بر روی کس نیاید و درین چه اهل الله هر چه می بینند و هر چه می شنوند از حق می دانند و نظر از اشخاص که تعینات اندم تقصیر می سازند و بدگوینده را

مکافات باحسان می نمایند و عفو تقصیرات ایشان می فرمایند - ع

هر که مار ابد رستند راحتش بسیار باد

مقوله ایشان است و به توبه و صبر و قناعت و زهد و توکل و شکر و خوف و تسلیم و رضا، موصوف بودن و کشف و کرامات و خوارق عادات مثل عوام الناس در نظر نیارودن و از خود و ماسوی نا امید بودن و فقر و فاقه را نعمت عظمی دیدن و طبع دریا را مریدان و غیره نیارودن و نظر بر قبول خلق و رد ایشان نکردن و از غنا و اهل غنا محترمز بودن و آنچه میسر شود فقراء را سنانیدن و خدمت علماء و فقراء به مال و جان و تن کرده و از شر نفس و شیطان تا وقت مردن نا یمن بودن و خود را از جمیع مخلوقات حقیر دانستن و لاشه دیدن این همه اطوار پسندیده اند - خوش گفت

هر کجا این سستی افزون تر است

کار حق را کارگاه آن سر است

اے برادر بنگی متوجه بحق سبحانه باشند و غم روزی نخورند و مشوش و پریشان در طلب رزق نباشند که رزق از حق تعالی اجل و علامت مقدور و مقرر است - و پیران کبار با فرموده اند، قدسنا الله تعالی با سر ابرام الا قدس که امروز دروشی به لقمه فروشی است خدا لے تعالی ازین دروشی که دین فروشی است توبه دهد - اول مسلمانی درست کنند بعد دروشی پس طالب حق را باید که همیشه در طلب علم لدنی و تلاش نسبت صوفیه که غنیمت کبری است باشد و در تحسین اهل دل و تفحص شیخ کامل و مکمل بود اگر عزیزے را در یابد که صحبت او مفتاح نسبت جذبی باشد و تاثیر صحبت او در مردمان در میگرداند و باو صحبت دارد تا حالت مطلوبه یعنی یادداشت و دوام حضور و آگاهی ملکه گردد - و در یافتن شیخ کامل و مکمل منحصر در آن نیست که در عی خوارق عادات و اشرف بر خواطر باشد و یا وجد و حال و شوق یافته شود زیرا که در بعضی از این چیزها جوگیه و فلاسفه و برائمه هم شرکت دارند پس این امور دلیل سعادت نیست بلکه دلیل صحیح و علامت شناختن شیخ کامل و مکمل آن است که اول بایشیخ بر ظاهر شرع مستقیم باشد و بر کتاب سنت عمل نماید تا اطلاق متقی بر وی ممکن باشد که حق تعالی عز و شانه ولایت را در تقوای حصر فرموده و گفته ران اولیاء کلا الم تقون - اگر کسی گوید که بعضی ادب را روش ملامتی اختیار کرده بودند و در ظاهر از آن آثار تقوی بنظری آمد و بعضی کسان را فیوض باطن از آنها رسیده گفته شود که نادر است و اعتبار غالب راست و نیز عقل و شرع حاکم است که دفع ضرر

از جلیب منفعت اہم است و مقصود تر۔ پس جائے کہ ضرر متوہم باشد از انجا باید گرفتاری
و شخصے کہ در ظاهر متقی یافتہ شود بایں صحبت داشتن و دست در دست اودادن قبلہ حق نہ دارد
و احتمال ضرر مفقود است فائدہ از بے رسیدی نہ۔ پس اگر صحبتش تاثیر کند کہ نزد علماء ظاہر
و باطن معتبر باشد صحبت ایں چنین مرد را کہ بیت الحمد دارند و غنیمت کبریٰ شمارند۔ و اگر صحبتش
تاثیر نہ دارد و یا آن تاثیر نزد اکابر معتبر نباشد حسن ظن بآں شخص داشته صحبت او ترک دہد و
در جائے کہ رشتہ خود بیند آں جار جوع نماید کہ مقصود حق جل شانہ است نہ آں مرد

باہر کہ نشستی نشد جمع دلت و ز تو نہ سپید ز حمت آب و گلت
ز نہار ز صحبتش گر بزاں می بپاش ورنہ بکنند روح عزیزاں بجلت

و اگر کسی گوید تاثیرے کہ اکابر آں را معتبر داشته اند واضح تر باید گفت۔ گفته شود آں تاثیر
آن است کہ در صحبتش حالتی پیدا شود کہ دل از دنیا سر دشود و محبت خدا و رسول و دوستان
خدا و اعمال صالحہ و توفیق حسنات و اجتناب و بیزاری از سیئات دہد و از صحبتش بمقتضائے
اذا را و ذکر اللہ خدا یاد آید و دوام حضور حاصل گردد و از یاد الہی اطمینان و جمعیت میسر شود
و ہر قدر کہ اعمال صالحہ کند نسبت و حالتی کہ از آں کس بوی رسیدہ در آں قوت یابد و ہر قدر کہ
ازو معصیت پدید آید تنگی و بے آرامی در گیرد و نسبت و حالتی کہ از آں بزرگ اورا رسیدہ باشد
نقصان پذیرد۔ و قال علیہ الصلوٰۃ والسلام اذا سرتک حسناتک واساءتک سیئاتک
فانت مؤمن کما یہ از ہمیں اطمینان و تنگی است ایں چنین مرد را کہ صحبتش ایں تاثیر دارد کامل
و مکمل باید دانست۔ و ایں صفت کہ در صحبتش حاصل شود اورا کمال باید شمرد کہ ملازم است
شرعیّت قطعہ را و مفید است دوام آگاہی را و مقرب است بطاعات و مبعّد است از
معاصی و مؤزیل است زائل اخلاق را از کبر و عجب و ریاء و حسد و حُب جاہ و مال و مانند آں۔
و مفید است اخلاق جمیلہ و اوصاف حمیدہ را از حُب فی اللہ و بغض فی اللہ و صبر و شکر
و رضا و ہر دمانند آں۔ پس ایں چنین مرد کامل مکمل اگر یافتہ شود صحبتش غنیمت باید دانست
و خود را کالمیت بین یدی انفصال در دست تصرف او باید داد و احوال و واردات آں چہ
دارد شود آں را بمیزان شرع باید سنجید اگر قبول کند قبول و اگر رد کند رد باید نمود و وجد و شوق و
ذوق و مواجہد و مانند آں آنچه بے اختیار پیش آید در آں معذور است و بقصد و اختیار
حرکتہ از ایں حرکات کہ آں را عقل و شرع انور نمی پسندند بکنند کہ ہرگز اکابر آں را بقصد و اختیار

نکرده و اہل باطل را اعتبار نیست و کدام نیت نیک و مصلحت صواب درخواہد کہ حرکت یوانکال
 برابر خود روا دارد و آنچه بعضی اکابر گفته کہ رسوم صوفیہ ہیچ نمی اندزد ہمیں معنی دارد۔ حضرت مجدد
 رضی اللہ تعالیٰ عنہ در مکتوبے می فرمایند، مرید رشید و طالب مستعد ہر ساعت در سلوک
 طریق خوارق و کرامات پیر احساس کند و در معاملہ غیبی ہر زمان از فیئ مدد می خواہد و می یابد
 و ظہور خوارق بہ نسبت دیگران در کار نیست، اما بہ نسبت مریدان کرامات و در کرامات و
 خوارق در خوارق اند چگونہ مرید احساس خوارق نکند کہ پیر دل مردہ مرید زندہ گردانیدہ است
 و بکاشفہ و مشاہدہ رسانیدہ نیز در عوام احیائے جسدی عظیم الشان است و خواص با حیا۔
 قلبی و روحی پر داختمند و متوجہ احیائے دل مردہ طالب گشتہ۔ و الحق احیائے جسدی ...
 بہ نسبت احیائے قلبی کامل طرح فی الطریق است و نظر بآن داخل لعب و عبث چہ ایں
 احیاء سبب حیاہ چند روزہ، و آن احیاء وسیلہ حیات دائمی است۔ بلکہ گویم کہ فی الحقیقت
 وجود اہل اللہ کرامتہ است از کرامات و دعوات ایشان مخلق را بحق جل سلطانہ رحمتہ است
 از رحمت ہائے الہی جل شانہ۔ احیائے قلوب اموات آیتہ است از آیت ہائے عظیم
 الشان۔ امان اہل ارض اند و غنیمت روزگار۔ ہم می طردن و ہم میز قون در شان ایشان
 است۔ کلام ایشان دوا است و نظرائشان شفا۔ ہم جلساء اللہ و ہم قوم لاشیقی جلسہ ہم
 و لایحیی انیسہم۔ علامتہ کہ بحق ایں طائفہ از مبطل آن ہا باطل جدا است، آن است اگر
 شخصے باشد کہ استقامت بر شریعت داشتہ باشد در مجلس او دل را بحضرت حق سبحانہ
 و تعالیٰ میل و توجہ پیدا کند و دو برودت از ماسوا مفہوم می شود آن شخص محق است و
 در عدد اولیاء است علی تفاوت الدرجات ایں ہم نظر بار باب مناسب است۔ بے مناب
 محرم محض مطلق است۔

ہر کار و روئے بہ بہبود داشت

و بدین روئے نبی سود داشت

اے برادر مدبر کار بر طاعت است ہر قدر کہ ایں کار را ممد است مبارک است
 و آنچه مغل ایں کارخانہ است ممنوع۔ در جمیع افعال و حرکات کہ قصد کنند نیت نیک مرعی
 دارد و بر ہیچ عمل تانیہ دست نہر ہما کن اقدام نہ نماید و بہ عزالت و خاموشی راغب بود
 و اختلاط با مردم بقدر ضرورت کند۔ و سایر اوقات بمراقبہ و از کار بسر برد وقت کار است

ہنگام صحبت در پیش است مگر صحبتی کہ از برائے فائدہ و استفادہ است محمود است بلکہ
لا بد است ہم چنین صحبت داشتن باہل طریق بشرط فانی بودن در یک دیگر سخن لایعنی در میان
نیارودن نیز سخن بلکہ در بعضی اوقات از عزت رنج بود۔ دہر نیک و بد کشادہ پیشانی باید بود
کہ در پیش آید باطن منبسط یا منقبض باشد و ہر کہ بعد از پیش آید عند را و قبول نماید و خلق نیکو داشتہ
باشد و اعتراض بر کس کم تر کنند سخن نرم و ملائم گویند و کس را بغضب پیش نباید نگرست و
در سخن گفتن رعایت قلب باید کرد و خواب بسیار و خندہ نباید کرد کہ ایں دل را می میراند و جمیع
امور خود را با حق تعالی بسپارد۔ دلے عزیز داند را یا حق تعالی خود را محسوس دار تادل توازن تدبیر
جمیع امور فایز شود چوں دل بیک جانب شود جمیع امور تر او کفایت خواہد کرد۔ و نیز بندہ گان ہر تو
مہربان سازد کہ با امور تو قیام نمایند۔ بالجمہ در یاد حق جل شانہ باشی و بتدبیر امور نفس خود مشغول
مشو۔ ہر سچ کس بغیر خدا اعتماد نہما و در جمیع احوال عمل سنت را باید گزید و از بدعت ہما ممکن
احتراز باید نمود و در زمان بسط صدد و شریعہ رانیک رعایت باید کرد و از جان باید رست و
در ہنگام قبض امیدوار باید بود و دل تنگ و مایوس نباید شد و عند حق سبحانہ نظر باید داشت کہ فرمودہ
(آیہ کریمہ) فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝ اہ در شدت و رخصت قصد کند کہ یکساں
باشد۔ اے ہر ادر اخلاق فقیر سکون است نزد فقدان و اضطراب است نزد وجود و انس
بموم و وحشت از فرحائے و در درد و حوادث کو سیمہ ظاہر و باطن متذبذب نشود و بے رنگی نسبت
و بے مزگی احوال باطن از کمال نسبت ایں طریقہ شریفہ مجددیہ است۔ چنانچہ حضرت محبوب سبحانی
مجدد و منور الف ثانی در جلد اول از مکتوبات قدسی آیات در مکتوب دویست و بیست و یکم
بسیار مانک پوری فرمودہ دریں طریقہ در ابتداء حلاوت و وجدان است و در انتہا بے مزگی
و فقدان کہ از لوازم ایاس و صرمان است بخلاف طرق دیگران کہ در ابتداء بے مزگی و فقدان دارند
و در انتہا حلاوت و وجدان۔ و ہم چنین دریں طریقہ در ابتداء قرب و شہود و در انتہا بعد و صرمان۔
بخلاف طرق سائر مشائخ۔ اللہم ثبتنا علی الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام
اعتقاد و قولاً و فعلاً و لا ظاہراً و باطناً رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا
مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ۔ اللہم ثبتنا علی اعتقاد اہل
السنتہ و الجماعۃ و مذهب ائمۃ الخلفیۃ و ائمۃنا علیہا و احشرنا علیہا و صل علیہ
علی سیدنا محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین برحمتک یا ارحم الراحمین، آمین یا رب

العلمین۔ الحمد لله اولاً و آخر اظہراً و باطناً باقی والسلام علی من اتبع الهدی والتزم
متابعتہ المصطفیٰ صلی اللہ علیہ وسلم۔

اے برادر باید دانست کہ جائز نیست اخذ طریق الی اللہ تعالیٰ مگر از شیخ کامل مکمل زیرا
کہ ناقص صاحب ہوا است و آنچه مشوب ہوا است اثر نمی کند و اگر اثر کند اعانت بر ہوا
نماید پس حاصل می کند ظلمت بر ظلمت و ایضاً ناقص تمیز نمی کند میان طرق موصلاً حق سبحانہ
و غیر موصلاً باو سبحانہ چہ او غیر و اصل است و فنا و بقا هرگز دست نہ داده است و تمیز نمی کند
میان استعداد مختلفہ طالبان و چون تمیز میان سلوک و جذبہ نکند بسیار باشد کہ استعداد
طالب مناسب بطریقہ جذبہ بود و غیر مناسب بطریق سلوک باشد و ناقص ہتہ عدم تمیز
میان طرق و استعدادات طریق سلوک امر فرماید و گمراہ کند اورا مثل خود۔ و شیخ کامل و مکمل
چون ارادہ تربیت و تسلیک کند لازم است کہ اول از الہ نماید آنچه باو از ناقص رسیدہ
است و اصلاح آنچه بسبب آل فاسد گردیدہ است بعد ازاں بذریعہ کمال کہ مناسب
استعداد او باشد از ذوق تبتُّ نباتاً احسنًا مثل کَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا
ثَابِتٌ فِي الْاَرْضِ وَ فَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ فصحبہ کبریٰ و احسن و نظرد و آء و کلامہ
شفاء و ماد و نھا و خط القناد۔ و شیخ کامل کہ بعد از فنا و بقا و رجوع بر تکمیل ناقصان استعداد
مرید می شناسد پس معاملہ مناسب استعداد او در کار می دارد و اگر استعداد او بسبب
ملاقات ناقص فاسد شدہ باشد پس معاملہ حسب استعداد او کند مانند طبیب حاذق،
اولاً بعد خود در تشخیص مرض صرف کند بعد ازاں دواء دہد و اگر قابلیت ازالہ مرض از طبیب
ناقص ضائع شدہ اولاً معالجہ ازالہ اثر دواء ناقص کند بعد ازاں توجہ باز الہ مرض نماید
فصحبۃ الشیخ الناقص الذی مات ماصراً بالسلوک و الجذبة سمّ قاتل و الانابة الیہ
عرض مہلک تضییع لاستعداد الرفیع۔ پس تکمیل جز از شیخ کامل مکمل صورت نمی گیرد۔
پس اخذ طریق الی اللہ تعالیٰ از ناقص جائز نیست و نہ از مقلد بابائے کاملین و مکملین کہ ...
بمسلك صوفیہ علیہ سلوک نہ نموده باشند و بمبلغ ایشان واصل نہ باشند چہ نسبت ارادہ
بجز تعلیم و تعلم و وصول درجہ تکمیل صورت نمی گیرد در دوحیزے ازاں نیست۔ و طریق افادہ استفادہ
مبنی بر مناسبت طریقین است و مبتدی را در ابتدا مناسبت بجناب حق سبحانہ نیست
پس لابدی شد است از بزرخ و آل شیخ کامل و مکمل است کہ در مرتبہ عدالت نزول نموده

است و مدارِ طرقِ مشائخ بر صحبت است نہ بر قیل و قال چہ آں مرید بطل است در طلب
 و اجازہ بعض کمل باہل جذبہ برائے تکمیل نیست بلکہ جہت رفع غفلت شائع است در
 خلق و کمل چوں غفلت در مردم و عدم توجہ ایشان بخالق الخلق و عبادات دیدند از رفتن
 شفقت بعض اہل جذبہ برابرائے تلقین ایشان مامور سازند پس تلقین مردم مے کنند و
 نوع حال در صحبت او بایشان ساری مے گردد و فتنبہا عن نوم الغفلة وان لم
 يحصل لہم الکمال و ہم چنین اجازت ایشان بہ بعض مبتدیان کہ اہل جذبہ نباشند
 چہ اگر چہ حظ از انوار باطنی ندارد اما مردم بوی منتفع مے گردند مثل حقیق از آتش کہ مودع
 درو است نفع مند نمی گردد و مردم باخراج آں از منتفع می گردند پس اجازت و تاثیر مطلق
 علامت کمال نیست بلکہ بودن علامت برائے کمال بعد از رجوع جہت تکمیل ناقصان
 است و تاثیر از تکمیل ناقص مجاز البتہ صاحب جذبہ باشد زیرا کہ در تلقین مے نقصان است
 صاحب دوتے کہ صحبت او کافی است و نظر او شافی آن است کہ نسبت او علی الدوام
 بجنب قوی صورت گرفتہ باشد و ظاہر او باطن او را شافل نباشد و نہ برعکس چہ اول
 سالک نیست و ثانی مغلوب الحال است و صاحب کمال و مرتبہ تکمیل مفوض بثالث
 است کہ در مقام عدالت نزول یافته ہم مرتبہ دعوت خلق است و نازل دریں کامل
 مکمل است و در حدیث است ان هذا العلم دین فانظروا عن تأخذ دن دینکم
 اشارہ است بانچہ گفتہ ایم۔ و ایں مرتبہ در اصطلاح ایشان سہی بمرتبہ قلب است۔
 استفادہ و افادہ باین مرتبہ مربوط است و تاثیر و تاثیر باک رتبہ منوط باتیان احکام شرعیہ
 است و انزجار از امور منہیہ در ایں جا صورت می گردد اگر ایں چنین صاحب دولت ہم رسد
 صحبت او کبریت احمر است ۵

صحبت روشن ضمیراں کوہ را بینا کند

اختلال چشم عینک را حروف آموز کرد

و چوں ایں چنین صاحب دوتے کہ صحبت او را شاید بدست آید مرید را باید کہ رشتہ اختیار
 بدو سپارد و خود را باین یدریہ مثل میت بے اختیار شمارد و مثل معاملہ صحابہ رضوان اللہ علیہم
 اجمعین با رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باو در کار دار و چہ او بصحت مغنئاً نائب مناب برحق
 و خلیفہ مطلق سر دفتر انبیاء است علیہ و علی آکہ و علیہم الصلوٰۃ و التسلیمات پس بادشیرہ صدیق

پیش گیرد و خرق عادات ازو طلب نہ نماید و در حضور او سخن بلند نگوید و در جانب او پا دراز نکند و کمال خود را در رضا او داند و از پی دیگرے را بہتر نداند و پائے بر مصلے او بجائے او نہ نهد و در ہمہ حال رابطہ قلبی کہ راہ اغذیوضات است پیوستہ دارد و در غیبت و حضور فدا او باشد و نام سبجز ادب بہ زبان نراند و در ہر وقت از پی ہر اسال باشد و ہر واقعہ کہ بر وی آئے ظاہر نماید از نہ پوشد و ہر چہ در واقعات و مبشرات بہ بیند اگر چہ از شیخ دیگر باشد از پیر خود داند چہ ہر اے آزمائش مریدان لطیفہ پیران بقدرت ایزدی بصورت شخص برایشان ظاہر مے گرد و برائے امتحان شان چیز مے گوید از نفع و ضرر باید کہ با اعتقاد جازم از پیر خود داند و غیر ذلک در امور دیگر۔

مکتوب شانزدہم بنام مولوی شیر محمد کلاچوی کہ مجاہد حضرت بوہد

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ الذی اطلع فی فلک الازل شمس النبویۃ المحمدیۃ و اشرق من افق اسرار الرسالۃ مظهر تجلیات الاحمدیۃ صلی اللہ علیہ وسلم۔

انحوی اعزى ارشدی مولوی شیر محمد صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ فی الدین والدنیا وجعلہ اللہ تعالیٰ عاشقاً و محباً لذاتہ۔ از فقیر حقیر لاشے درست محمد کہ مشہور سحاجی است کان اللہ لہ عوضاً عن کل شیء۔ بعد از سلام کہ سنت خیر الانام است مشہود وضمیر منبر مے گرداند۔ الحمد للہ المنة کہ احوال ایں فقیر بمعہ جمیع درویشان تا تاریخ ہفتم ماہ ربیع الاول مقرون بچند و شکر است و المسلمون من اللہ تعالیٰ سلامتکم و عافیتکم و شباتکم علی الشریعۃ و الطریقۃ و الحقیقۃ و یرحم اللہ عبداً قال آمینا۔ اے ہر لادہ بچی خود مصروف بند کہ حق سبحانہ و دوام توجہ الی اللہ عز و شانہ باید داشت تا یک لحظہ و لمحہ غفلت از جناب قدس او نہ رود کہ دریں راہ ناگزیر طالبان حق جل و علا است و در اشاعت نسبت شریفہ بزرگان سعی بلیغ مری دارند کہ زبان قرب قیامت و اوان فتن است و ایں را عین مرضی حق دانند من احب عباد اللہ الی اللہ من حبب اللہ الی عبادہ۔ و من احیی سُنَّتِی بعد ما امیتت فلہ اجر ما شئتہ شہید مشیدہ باشید و شرط الاجازہ و ترویج الطریقۃ الصوفیۃ و الاستقامۃ علی الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و التسلیمات ظاہراً

یعنی در حق خود نہ مطلقاً ۱۲ عطا محمد عفی عنہ

و باطناً که بقدر ذرّه حتی المقدور از حد و مشرعیه تجاوز نورزند۔ خصوصاً صلوات خمسہ باوّل وقت بجماعت گذارند و ہر ساعت بذکر و مراقبہ مشغول بودن و قلت الکلام و قلت المنام و قلت الطعام و قلت الاختلاط مع الانام کردن و بہ توبہ و صبر و توکل و قناعت و زہد و شکر و خوف و تسلیم و رضا موصوف بودن و کشف و کرامات و خوارق عادات مثل عوام الناس، در نظر نیاردن و از خود و ماسوا نا امید بودن و فقر و فاقہ بہ نعمت عظمیٰ دیدن و طمع در مال مریدان و غیرہ نیاردن و نظر بقبول و ردّ خلق نہ کردن و از غنی و اہل غنی محترز بودن و از غیبت و مذمت خلق مجتنب بودن و با مردم مضائقہ و معارضہ نہ کردن و از ذلالت اغماض نمودن و از شتر نفس و شیطان تا وقت مرّون ناایمن بودن و خود را از جمیع مخلوقات حقیر دانستن و لا شے دیدن و در طلب روزی و رزق مشوش نشدن کہ رزق از حق تعالی مقدر و مقرر است برائے مخلوقات و علم و عمل و افسونات و تمارات مثل عوام الناس و علمائے عمل و وسیلہ دنیا سازند و سعادت دینی و دنیوی در علم و عمل است اذ کان خالصاً للہ تعالیٰ و موافقاً للمتابعۃ نبینا محمد علیہ الصلوٰۃ و السلام قولاً و فعلاً و اعتقاداً و اگر کسی عالم باشد باقوال و افعال و اعتقاد پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم و عمل بآن نہ کرد عالم نیست چنانچہ در حدیث شریف است عن ابی درداء قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لا یكون السعۃ عالمًا حتی یکون بعلمہ عاملاً۔ والسلام ۱۲

مکتوب ہفتم بنام ملا قطب الدین اخوندزادہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم ط

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ اما بعد۔ اخوی اعزّی ارشدی ملا قطب الدین اخوندزادہ صاحب سلمہ اللہ الولی الواہب و اوصلہ اللہ تعالیٰ الی اقصىٰ المراتب۔ از جانب فقیر حقیر لا شے دوست محمد کہ شہسوز سجّاجی است کان اللہ لہ عوضاً عن کل شی۔ بعد از سلام مستون و دعوات ترقیات مشخون مطابقہ نمایند للہ الحمد والمنۃ کہ احوالات و گذارشات فقرای ایں جائے قرین حمد و محامد ایزدی است و المستول من اللہ سبحانہ سلا متکم و عافیتکم و شباتکم علی الشریعۃ و الطریقۃ و الحقیقۃ فانہا فوق الکرامۃ ویرحم اللہ عبدہ اقال آمینا۔ المرام آنکہ مکتوب مرغوب کہ ابلاغ داشتہ بودند رسید مندرجہ اش بوضوح انجامید۔ جز آنکہ اللہ تعالیٰ عنّا خیر الجزاء۔

دیگر آنکه اے عزیز دنیا جائے غرور و آزمائش است نہ شهرستان سرور و آسایش پس خرمند
 و دانا آن است که بعد از نماز پنج گانه مفروضه بجماعت مسنونہ با قول وقت تسبیح بگذارد و انقباض
 مستعاره خود را بمذول بذکر حق جل شانہ دارند کہ فلاح و دجہانی و صلاح جاودانی منحصر دریں
 کار است و ہم تمامی انبیاء علیہم السلام و اولیا کرام علیہم الرحمۃ سرمد و ابد اشتغال بلا امتثال
 بذکر اللہ و لا اله الا اللہ کہ اسم ذات و نفی و اثبات است و زبیدہ تا یک لحظہ و لمحہ بے یاد
 حق جل شانہ براوشان نہ گذشتہ و انقطاع از ماسوی اللہ بکلی نموده و بکلی اوقات خود متوجہ
 جناب قدس بودند چنانچہ قادر لایزال در کلام خود بہ پیغمبر مصلی اللہ علیہ وسلم خطاب فرمودہ
 وَ اذْکُرْ اسْمَ رَبِّکَ یعنی یاد کن پروردگار خود را بر سبیل دوام در ہر وقت خواہ در روز خواہ
 در شب و خواہ در عمل تا بحدیکہ آن حضور دوام پذیرد کہ بیچ شغل و عمل از یاد حق باز نماند و اگر خوف
 آن باشد کہ بسبب شغل و عمل از ذکر حق باز خواہم ماند پس آن شغل از خود دور کن وَ بَسْئَلُ
 الْکَیْسِ بَسْئِلًا یعنی منقطع شو از ہر عملی کہ ترا از یاد حق باز دارد بسو پروردگار خود بیا کہ دن -
 چرا کہ روز قیامت بہیچ چیز خلاصی نیست مگر بدلے کہ اگر فتاری غیر صحیح و سالم باشد چنانچہ
 حق سبحانہ فرمودہ در کلام مجید خود یُوَفِّرُ لَکَ یَنْفَعُ مَالًا وَ لَا یَبْسُوتُ اِلَّا مَنْ اٰتٰی اللّٰہَ بِقَلْبٍ
 سَلِیْمٍ پس بر تابان محمد مصطفیٰ مصلی اللہ علیہ وسلم واجب و لازم کہ متابعت او مصلی اللہ
 علیہ وسلم در اقوال و افعال و احوال یعنی ظاہر و باطن بجا پذیرند و دوام ذکر اللہ و انقطاع از ماسوی
 اللہ پیشتر خود سازند و در رع و تقوی و صبر و توکل و تسلیم و تقویض و رضا حق جل شانہ
 طریقہ خود دارند - ہم اے برادر باید کہ دائم خود را محبوس در یاد حق جل شانہ دار تا دل تو از جمیع
 عوائق و علائق ماسوی اللہ فارغ شود پس ہمہ امور دنیوی و دینی تر او کفایت خواہد کرد - قل اللہ و
 بس و ماسواہ عبث و ہوس فانقطع علیہ انفس کار این است غیر این ہیچ باقی و السلام -
 محررہ بتاریخ دوازدهم جمادی الاول سنہ ۱۲۸۲ ہجری المقدس -

مکتوب ہشتم بنام خلیفہ ملا امان اللہ صاحب ہراتی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و کفی و سلام علی عبادہ الذین اصطفوا - اما بعد اخوی اعزی ارشدی ملا امان اللہ
 آنخوندا زادہ صاحب سلمہ اللہ عن جمیع الحوادث و النوائب - از جانب فقیر حقیر لاشے دوست محمد

کہ مشہور بجای است کان اللہ عوضاً عن کل شیء بعد از سلام مسنون و دعوات ترقیات ارین
 مشحون مطالعہ نمایند الحمد للہ والمنہ کہ احوال فقیر بعون عنایت قادر قدیر عز شانه قرین حمد و
 محامد اینزدی است جل مجدہ والمسنون من اللہ تعالیٰ سبحانہ سلا متکم وعافیتکم و شہادتکم علی الشریعۃ
 المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام المرام آنکہ اسال بتاریخ ہر دہم ماہ شعبان المعظم از سن
 الف و اثنین و سبعین و سبع از استماع خبر وحشت و کلفت اثر انتقال سالار قافلہ اہل اللہ بشو
 و رہبر طائفہ عرفان غوث زمان قطب دوراں مولانا و سیدنا و مرشدنا حضرت صاحب قبلہ و کعبہ
 قلبی و روحی فدائہ و قدسی اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس و نور اللہ تعالیٰ مرقہ الشریف اک قدر غم و الم
 و پریشانی و خستہ خاطر ی رودادہ کہ از تحریر قلم بریدہ فم و از تقریر لسان قلت بیان بیان است
 غرض اینکہ تمامی جہان بلکہ زمین و آسمان بر چشم این ناتوان تیرہ و تار یک گردیدہ پس از ان جہت
 کہ ہر ذی روح را ہمیں شاہ راہ در پیش است بصبر و اضطبار پردا ختم و رضا بقضا پروردگار جل
 شانہ و وزیدیم کہ در چنین حادثہ جان و ذاتہ غم و الم افزا چارہ بجز صبر و رضا بقضا پروردگار جل
 مجدہ ندیدیم و پیوستہ روح پر فتوح آل قبلہ و کعبہ را برد اللہ تعالیٰ مضجعہ بدعوات مغفرت آیات
 یاد مے نمایم و کلمات ترجیح کہ انا للہ وانا الیہ راجعون است مے گویم۔ اے برادر این
 ہمہ نعم ظاہری و باطنی کہ بایں مسکین خاطر حزیں رسیدہ است بطفیل و برکت آل عالی حضرت
 غوث منزلت قدسنا اللہ بسرہ الاقدس و نور اللہ تعالیٰ مضجعہ الشریف رسیدہ اند۔ پس شمارا
 نیز باید کہ ہموارہ تاحین حیات خود روح پر فتوح حضرت صاحب قبلہ و کعبہ را نور اللہ تعالیٰ مرقہ
 الشریف و افاض اللہ علینا فیوضاتہ العیم و برکاتہ الصمیم بدعوات مغفرت آیات یاد و اشار
 مے نمودہ باشند کہ سعادت کونین و دولت دارین منوط و مربوط بدستی دوستان خاں است
 جل جلالہ و علم نوالہ و مزار پر انوار در مدینہ منورہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام از طرف پار قبستہ
 حضرت عثمان ذی النورین رضی اللہ تعالیٰ عنہ در جنت البقیع واقع شدہ اند۔ و تاریخ وصال
 آن جناب فیض مآب دوم ماہ ربیع الاول ہشتم ساعت روز سہ شنبہ است از سن مسطور
 ثانیاً آنکہ لازم کہ آن برادر از حکا وقت بیرون شوند و کار و بار صلح و صلاحیت او شان باہل
 دنیا بگذارند پس اگر امکان آمدن بایں طرف شدہ باشد خانہ خود بیک جائے گوشہ کہ از
 میان خرخشہ او شان بیرون باشد بگذارند و خود روانہ ایں صوب شوند تا ملاقات بایک دیگر
 واقع گرد۔ و اگر امکان آمدن بایں طرف بسبب شور و شر نباشد پس در خانہ خود بکار بار

خوش کہ یاد اوتعالیٰ است جل شانہ مشغول بوده باشند و اس فقیر را نیز بہ دعائے خیر خاتمہ
یاد و شاد مے نموده باشند کہ اللہ تبارک و تعالیٰ خاتمہ بایمان روزی کناد بالنبی و آلہ الامجاد
وصلی اللہ علی خیر خلقہ محمد و آلہ و اصحابہ اجمعین۔ والسلام خیر الختام ۱۲

مکتوب نوزدیم بہ ملامیر اعظم صاحب آخوندزادہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ اما بعد انہوی اعزی ارشدی ملامیر اعظم صاحب
آخوندزادہ سلمہ اللہ تعالیٰ۔ از جانب فقیر حقیر لاشے دوست محمد کہ مشہور بحاجی است کان
اللہ لہ عوضاً عن کل شیء۔ پس از سلام مسنون و دعوات ترقیات دارین مشغون مطالعہ نمایند۔
الحمد للہ احوال ایں جائے بفضل و کرم الہی عز شانہ قرین حمد و محامد ایندی است جل شانہ
و المسؤل من اللہ سبحانہ سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم علی الشریعۃ المرضیۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و
السلام۔ المرام آنکہ اے برادر بعد از تصحیح عقائد برو فی کتب کلامیہ اہل سنت و جماعت
شکر اللہ تعالیٰ سعیم و بعد از اتیان احکام شرعیہ فقہیہ از فرض و واجب و سنت و
مستحب و مندوب و حلال و حرام و مکروہ و مشتبہ لازم است کہ اوقات عزیزہ خود را۔
بطاعات و عبادات ظاہری و باطنی معمور دارند و خود را در تہذیب قلب و تزکیہ نفس سر
گرم دارند چرکہ مقصود اصلی از اعمال شرعیہ و احوال طریقہ و حقیقہ پاک نفس و صفائی
دل است تا نفس پاک نشود و دل سلامتی پیدا نکند ایمان حقیقی کہ خلاصہ او وابستہ بآن
است حاصل نشود۔ پس سلامتی دل وقتے صورت بندہ کہ غیر اوتعالیٰ اصلاً در دل خطور
نکند اگر فرضاً ہزار سال گذرد و غیر را در دل گذرے نباشد از برائے آنکہ ایں زماں دل را
فراموشی ماسوی بتمامہ حاصل شدہ اگر تکلف بپادش دہند یا دنیا بد ایں حالت را تعبیر بفنا
نمودہ و قدم اول است دریں راہ۔ اے برادر طالب حق جل و علا شانہ چنان جہد و سعی نمودہ
کہ خود را در ہر نفس بحق سبحانہ حاضر بند و بیح بآستے غیر از حق سبحانہ نماند و رسیدن و متحقق
شدن بایں اوج کہ شہود و حضورش با حق سبحانہ است بوجہی باشد کہ بجلی از خواست
و بآست ایں عالم و آن عالم ہی گردد و حقیقہ باطن از شواغل کونیہ و متلذات فانیہ خلاصی
یابد و ایں مرتبہ علیاً و درجہ قصویٰ بے آن میسر نیست کہ پاسبانی انفس خود بوجہی نمودہ کہ

غیر اوتعالیٰ را در آں خانہ جولاں گاہے نباشد و جمعیۃ باطنی و حضور دائمی ملکہ گرد۔ اے برادر
 دریں اوان آفرین و زمان پسین بعضے اشخاص سلوک ناکردہ و نشیب و فراز ایں راہ ندیدہ و
 فنا و بقا مصطلحہ ایں قوم حاصل نہ ساخته بحجر دپیر زادگی و صاحب زادگی بمسند ارشادے
 نشینند و برائے حصول جاہ و نیویہ و حطام فانیہ لاف و شات پیش عوام الناس از کرامات
 و خرق عادات و کشفیات مے زنند و مدام ہمت خود را در صرف وجوہ الناس مبذول و مصروف
 مے دارند و از سخنان بیہودہ و غیبت و افتراء و دروغ گفتن پر سیر نمی نمایند و خود را قطب وقت
 و متصرف وار مے نمایند۔ الغرض ہمہ وقت ستائش خود و نقص غیر مے نمایند و بہ بزرگی اباہ
 و اجداد فخر و علو مے کنند و حالانکہ گہرائے دین و روزندگان راہ یقین از ہر طریقہ کہ باشد، خواہ
 نقشبندیہ خواہ قادریہ و چشتیہ و سہروردیہ و قلندر یہ و کبرویہ و مدار یہ و شطاریہ و غیر اینہا
 و از ہر مذہب کہ باشد حنفی مذہب باشد یا مالکی یا شافعی یا حنبلی ہمہ متفق اند بریں کہ
 خوارق اداست و تصرفات و کشفیات را از مقاصد ایں راہ نمی شمارند چہ اگر کہ بر آب رفتن کار
 ماہیان است و بر ہوا پریدن و وظیفہ مرغال و از غیب خبر دادن شیوہ کاہنناں و در کیساعت
 از مسرق تا مغرب رفتن کار شیطان است ایں ہمہ ہیچ کار نیست کہ است و بزرگی نزد
 بزرگان دین آن است کہ ظاہر بر متابعت سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم آراستہ دارد و
 باطن بخضر حضرت حق جل و علا مستغرق باشد و دل از محبت غیر خالی یابد و افعال و
 صفات ظہری و جزی از عاریت داند و در خود بجز شر و منقصت چیزے دیگر نہ بیند

کار این است غیر انہیں ہمہ ہیچ

پس سالک را اگر اوتعالیٰ جل شانہ بر اسرار خفیہ اطلاع دہند و بر تصرفات قدرت
 بخشد و بر واقعات ماضیہ و مستقبلہ اعلام فرمایند باید کہ حتی الوسع در اخفاء آن ہا کو شد
 آنکہ بفروشد۔ خوش گفت بزرگے چنانچہ فریضہ است بر پیغمبران اظہار معجزات ہم جنہیں
 رضیہ است بر اولیاء اللہ کتمان کرامات۔ ہم بزرگے فرمودہ عقوبۃ الانبیاء جس الوحی
 و عوبۃ الاولیاء اظہار الکرامات و عقوبۃ المؤمنین التقصیر فی الطاعات۔ و مناسب ایں
 حال بزرگے غزل فرمودہ :-

غزل

تا ہر تو دیدیم ز ذرات گزشتیم از جملہ صفات از پیے آنات گزشتیم

در خلوت تاریک یا ضات کشیدیم
دیدیم کہ اینها ہمہ خواب است و خیال
در واقعہ از سبع سموات گذشتیم
بما سخن از کشف و کرامات چه گوی
مردانہ اریں خواب و خیالات گذشتیم
ایہ شیخ اگر جملہ کمالات تو این است
خوش پاش کزین جملہ کمالات گذشتیم
این با حقیقت ہمہ آفات طریقند
ما از پیے نور کے کہ بود مشرق افوار

از مغرب او کو کب شکات گذشتیم

حضرت خواجہ باقی باللہ فرمودہ کہ بمتوجہان الی اللہ کشف گوی بیچ در کاز میہ ست۔ طاب
خدا را اعتقاد درست و رعایت احکام شریعہ و اخلاص تمام و توجہ دوام بجناب حق سبحانہ و تعالیٰ
بزرگ ترین دولت است پس روندہ این راہ را باید کہ آنچہ در راہ رو نماید و در آفاق و انفس مشہود
و مکشوف گردد و ہمہ داخل دائرہ ماسوی اندیکلہ لافعی باید نمود و او تعالیٰ شانہ را ماورای حیطہ دہم
و خیال باید جست۔ و اکابران نقشبندیہ برواقعات و کشفیات و خرق عادات اعتباری نہ نہادہ
اند۔ لہذا دوام حضور را دولت بکسر دانستہ اند۔ ازینجا است کہ لیسان ماسوی در حق ایشان نامی
است۔ شیخ یحییٰ منیری قدس سرہ فرمودہ کہ در عالم ثبت پرستی بسیار است و ثبت عارفان کرامت
است۔ اگر با کرامت آرام پذیرند محبوب شوند و اگر از کرامت تبری کنند و او را مقصود نہ انداصل
شوند زیرا کہ صحت ولایت متحقق است بشرط اعراض از غیر دوست۔ پس ہر سائل کے کہ بکرامت
اقبال کرد و این معنی مقرر قوم است کہ ولایت با اعراض از دوست و اقبال با غیر ہر گز جمع نہ شود
من شغلک عن اللہ فهو صغیر۔ چون خلقت آدمی از خاک است باید کہ تابع اصل باشد و
غور و خود بینی نکند و فخر و علویہ بزرگان گذشتہ نسازند بلکہ طریقہ عجز و نیاز و شکستگی و خاکساری از
دست نہ برند و خود را از ہمہ عالم کمتر و بدتر دانند و ہمیشہ خائف و ترسان و لرزاں باشند
و توفیق سعادت دائم از جناب حضرت احدیتہ درخواست بود تا بوسیلہ خاکساری و ذریعہ انکساری
قبول درگاہ الہی گردند و در سہ از درہائے سعادت کشایند چہ در میان بندہ و خدا بیچ را سہ نزدیک تر
از راہ عجز و نیاز نیست و بیچ حجابہ محکم تر از خود بینی نیست۔ حضرت خواجہ خواجگان پیر پیران شاہ
نقشبند قدس سرہ فرمودہ اگر ولی در بستان در آید و از ہر برگے آواز بر آید یا ولی اللہ۔ باید کہ ظاہر و
باطن او را باک صدایچ التفاتے نہ باشد بلکہ ہر لحظہ و لمحہ سعی و در بندگی و تضرع زیادہ تر گردد۔ و در

مکتوبات قدسی آیات محبوب سبحانی مجدد و منور الف ثانی از جلد اول آورده است در مکتوب
دو صد و بیست و دویم بخواجه محمد اشرف کابلی صد در یافتہ۔ ہزرگے فرمودہ است کہ مرید صادق
آن است کہ مدت بیست سال کاتب دست چپ او چیزے نیابد کہ بنویسد و ایں فقیر
پُر تقصیر بنوق و وجدان در حق خود یاکم کہ کاتب دست راست معلوم نیست کہ در بیست
سال حسنه بیابد کہ در صحیفہ عمل ہائے من نویسد۔ خدا دانا است جل سلطانہ کہ ایں سخن،
بتکلف نمی گویم و ایضاً بنوق مے یاکم کہ کافر فرنگ از من بمراتب بہتر است۔ و اگر بہت
آن پسند از جواب عاجز نیم۔ و ایضاً بطریق ذوق خود را غرق گناہاں مے دانم و حسنائے کہ
بعل مے آیند کاتب دست چپ خود را بختابت نمودن آن سزاوار مے دانم۔ و کاتب دست
چپ من ہمیشہ در کار راست و کاتب دست راست من معطل و بے کار و صحیفہ دست
راست را خالی و سفید مے دانم و صحیفہ دست چپ را پُر و سیاہ مے بینم۔ امید جزا و تعالیٰ
ندارم و دستاویز غیر امرزش اوتعالیٰ نہ۔ دعائے اللہم مغضتک اوسع من ذنوبی و
رحمتک ارجی عندی من علی موافق حال من است عجائب کار و بار راست فیوض و اورد
را قوت دہندہ ایں کوتاہ بینی مے نمایم و ایں عیب بینی را قوت مے دہم بجائے عجب منقصت
مے افزاید و در جائے بلند نمودن راہ بتواضع و فروتنی مے کشایم و در آن واحد ہم بکمال لایت
مشرف و ہم بعیب متصف ہر چند بالاتر مے روم پایاں تر خود را می بینم بلکہ ہماں بالاتر رفتن سبب
پایاں تر دیدہ شدہ است ظرفاں آن را قبول و باور دارند یا نہ و اگر سر اس را معلوم کنند شاید
باور دارند۔ سوال، وجود احد المتناہین سبب وجود متناہی دیگر چرا باشد۔ جواب۔ استحالہ
جمع متناہین مشروط با اتحاد محل است و در ما نحن فیہ متعدد است۔ بالا و نہ لطائف امر است
از انانیت کامل۔ و فرود آئندہ از عالم خلق او لطائف عالم امر ہر چند بالاتر روند بے مناسبتہ
تر مے گردند بعالم خلق۔ و ہماں بے مناسبتی سبب پایاں تر آمدن عالم خلق باشد۔ و عالم خلق
ہر چند فروتر مے آید سالک را بے حلاوت تر مے سازد و دیدن عیبہا را زیادہ تر مے گرداند۔ از اینجا
است کہ منتہیاں ہر جوع آرزو مے آن لذت و حلاوت دارند کہ در ابتدائے ایشاں میسر شدہ
بود و در انتہا از دست رفتہ و بے مزگی بجائے آن نشستہ و ہم ازیں جا است کہ کافر فرنگ را

محہ یعنی از نفس خود کہ از اختلاط لطائف عالم امر ملحدہ مانده باشد برخلاف کافر فرنگ کہ نفس او مختلط با
لطائف باشد فافهم۔ حرہ عطا محمد عفی عنہ

عارف از خود بہتر می داند برائے آنکہ در ہر کافر نورانیۃ ہست بواسطۃ امتزاج عالم امر و با عالم خلق
 او در عارف این امتزاج بر طرف شدہ عالم خلق تنہا کہ انا عارف بروے می افتد جدا ماندہ است
 کہ سر اس پر از ظلمت و کدورت است و ہر چند لطائف عالم امر فردے آیند با عالم خلق اختلاط
 ندارد و آمیزش پیدا نمی کنند چنانکہ در ابتدای مکتوب اشارہ کردیم و مکتوبی کہ بدست اخوی خواجہ محمد طاہر
 فرستادہ بود رسید۔ حصول وابستگی کہ مبنی بر مناسبت تامہ است در زمان غیبت از نعمت
 ہائے بزرگ شمرند و تا موانع بر طرف شوند اکتفا بقرب قلوب نمایند و با وجود این قربت
 خواہش قرب ابدان را از دست ندهند کہ تمامی نعمت مربوط باین قرب است اویس
 قرنی با وجود قرب قلبی چندان قرب ابدان نہ داشت بادی آن جماعت کہ قرب ابدان داشتند
 نرسد لہذا نفقہ کردن کوہ طلائے اوبہ شعیرائشان کہ نفقہ کنند نرسد و برابری نکند فلا تقل
 بالصحبۃ شیئاً کانماکان۔

بدانکہ اے برادر علامت ولی و مدعی اجمالاً بیان می نمایم تا فرق ولی و مدعی ولایت نیک
 مبرہن شود۔ علامت ولی آن است کہ اولاً بر اعتقاد اہل سنت و جماعت معتقد راسخ باشد
 و از اعتقاد جمیع فرق اہل قبلہ چنانچہ شیعہ دو ہابیہ و رافضیہ وغیرہ متبری باشد و بروایات
 شاذہ اوشال عمل نہ سازد۔ وثانیاً بروفق کتب فقہیہ و مذہب حنفیہ یعنی حضرت نعمان
 بن ثابت کہ امام المفسرین والمحدثین و رئیس ائمۃ المجتہدین بودہ عامل باشد۔ سادیکہ در بیج
 فرض از فرائض و واجبات و سنت و استحباب و مذہب فتوے و قصوے نرود چہر کہ آراستگی
 ظاہر و سلیقہ جزیلہ آراستگی باطن است۔ ثالثاً مقامات عشرہ صوفیہ علیہم الرحمۃ چنانچہ توبہ
 و انابت و زہد و ورع و صبر و شکر و توکل و تسلیم و رضا اجمالاً یا تفصیلاً حاصل نمودہ باشد و
 ایضاً صحبت اورا اثرے و تاثیرے باشد کہ محبت دنیا و اہل دنیا بر دل ہم نشینان او سرور
 شود و غفلت از ہم صحبتان و بے بر طرف گردد و ہماں ولی مذکور خود را از جمیع مخلوقات کم تر
 و بدتر داند۔ نہ آنکہ شنائے خود بر زبان خود کند و با خلاق حمیدہ و اوصاف پسندیدہ از تواضع و علم
 و تحمل و بردباری و موت و فتوت و سخاوت و تازہ روئی و نیک خلقی و راستی و عجز نیاز و
 کم آزاری و پرہیزگاری از حرام و مشتبہ و مکروہ موصوف باشد۔ الغرض باتیان تمامی اعمال
 خیر آراستہ باشد و در جمیع امور با خلاق سرور عالم صلی اللہ علیہ وسلم متخلق بود پس صحبت این
 چنین شخص نعمتے است عظمی و دولتی است کبکے۔ و اگر کسی خود را در مستحقین و مرشدی

گرفته باشد و عمل نہ بر وفق سنّت رسول صلی اللہ علیہ وسلم است و بکلیہ شریعت غارتخانہ نیست
 و از غیبت و دروغ و سوگند خوردن بخلاف از اخلاق ذمیمہ اجتناب نورزد زہار الف نہا
 از صحبت او دور باش بلکہ در آن شہر مباحش مبادا بمرور ایام بدو میلانے پیدا آید و خلل در کارخانہ
 عظیم اندازد کہ اقتدار را نشاید او زردیست پنہاں و دام شیطان نہادہ است۔ پس ہر چند
 کہ از وی انواع خوارق عادات بینی و از وی کشفیات و اسرارات یابی قرّ من صحبتہ اکثر ما تقرّ
 من الاسد

چوں بے ابلیس آدم رؤے هست پس بہر دستے نباید داد دست
 درست ناقص ست شیطانست دیو زانکہ اندر دام تکلیف است و ربو
 و صلی اللہ علیٰ خیر خلقہ محمد وآلہ واصحبہ اجمعین ۱۲

مکتوب بستم ایضاً بنام ملا میر واعظ صاحب معصوف الصدّ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى - اما بعد قال سلام المسنون ودعوات
 ترقيات المشون من الفقير الحقير دوست محمد المشهور بالحاجي كان الله له عوضا عن كل شيء على
 اخي الشريف ملا مير واعظ صاحب سلمه الله تعالى -

ان احوال هذا المكان من كل الوجوه قريين محمد الله سبحانه فالمستول من الله
 سلامكم وعافيتكم واستقامتكم على الشريعة المصطفوية على صاحبها الصلوة
 والسلام -

فاعلم يا اخي ان لاهل المجاهدة والمحاسبة واولى العزم عشر خصال جربوها
 لانفسهم فان اقاموها واحكموها باذن الله تعالى وصلوا الى المنازل الشريفة -
 فاؤلها ان لا يحلف العبد بالله عز وجل صادقا ولا كاذبا عامدا ولا ساهيا لانه
 اذا احكم ذلك من نفسه وعوق لسانه رفعه ذلك الى ان يترك الحلف ساهيا و
 عامدا فاذا اعتاد ذلك فتح الله له بابا من اموره يعرف منفعة ذلك في قلبه زيادة
 في رتبته ورفعه في درجته وقواه في عزمه وفي بصره والثناء عند الاخوان كرامته
 عند الجيران حتى ياتوه من يعرفه ويهابه من يراه -

ثانيها ان يجتنب الكذب هازلاً وجاداً لانه اذا فعل ذلك واحكمه من نفسه واعتاد لسانه شرح الله به صدره وصفابه عمله حتى كان لا يعرف الكذب فاذا سمعه من غيره عاب ذلك عليه وعير به في نفسه ودعاه له بزوال ذلك فكان له ثواب ذلك -

والثالثة، ان يحذر ان يعد احد شيئاً ويخلفه اياه وهو يقدر عليه الا من عن ريتين او لا يقطع العدة البتة فانه اقوى لاهمة واتصد لطريقته لان الخلف من الكذب فاذا فعل ذلك فتح له باب السخاء ودرجته الحياء واعطى مودة في الصادقين ورفعة عند الله عز وجل -

والرابعة، يجتنب ان يلعن شيئاً من الخلق او يؤذي ذرة فما فوقها لانهما من اخلاق الابرار والصادقين وله عاقبة حسنة في حفظ الله في الدنيا مع ما يدره له عنده من الدرجات ويستنقذه من مصارع الهلكة وسلمه من الخلق ويرزقه رحمة للعباد والقرب منه عز وجل -

والخامسة، ان يجتنب ان يدع على احد من الخلق وان ظلمه فلا يقطعه بلسانه ولا يكافيه بفعاله ويحتمل ذلك لله تبارك وتعالى ولا يكافيه بقول ولا بفعل فان هذه الخصال ترفع صاحبها في الدرجات العلى اذا نادى بها ينال بها منزلة شريفة في الدنيا والاخرة والمحبة في قلوب الخلق اجمعين من قريب وبعيد اجابة الدعوة والعلو في الخير وتوقير في قلوب المؤمنين

والسادسة - ان لا يقطع الشهادة على احد من اهل القبلة بشرك ولا كفر ولا نفاق فانه اقرب للرحمة واعلا في الدرجة وهي تمام الايمان والبعث من الدخول في علم الله سبحانه وتعالى والبعث من مقت الله واقترب الى رضاء الله ورحمته فانه باب شريف كريم على الله يورث العبد الرحمة للخلق اجمعين -

والسابعة - ان يجتنب من اتباع النظر النظر والهمة الى شئ من المعاصي ظاهراً وباطناً ويكف عنها جوارحه فان ذلك من اسرع الاعمال ثواباً في القلب والجوارح في عاجل الدنيا وديخر الله له من خير الاخرة فنسأل الله تعالى ان يمتن علينا اجمعين بالعمل بهذه الخصال وان يخرج شهواتنا من قلوبنا -

والثامنة: ان لا يجعل له على احد من الخلق منته مونية صغيرة او كبيرة بل يرفع مونيته عن الخلق اجمعين مما احتاج اليه واستغنى عنه فان ذلك تمام غرة العابدين وشرف للمتقين وبه يقوى على الامر بالمعروف والنهي عن المنكر ويكون الخلق عنده اجمعين بمنزلة واحدة في الحق سواء فاذا كان كذلك نقله الله تعالى الى الغنى واليقين والثقة به عز وجل ولا يرفع احد بهواه ويكون الناس عنده في الحق سواء ويقطع بان هذا الباب عز المؤمنين وشرف المتقين وهو اقرب باب الاخلاص.

والتاسعة: ينبغي له ان يقطع طمعه من الادميين جميعاً لا يطعم نفسه من شيء مما في ايديهم فانه العز الاكبر والفناء الخالص والملك العظيم والفخر الجليل والتوكل الشافي الصحيح وهو باب من ابواب الثقة بالله عز وجل وهو باب من ابواب الزهد وبه ينال الوديع ويكمل نسكه وهو من علامات المنقطعين الى الله تبارك وتعالى

للمضلة العاشرة: التواضع لانه يشد محل العابد وتعلو درجته ويستكمل العز والرفعة عند الله وعند الخلق ويقدر على ما يريد من امر الدنيا والآخرة فهذه المصلحة اصل الطاعات كلها وافرغها وكملها وبها يركب العبد منازل الصالحين الراضين من الله عز وجل في السراء والضراء وهي كمال التقوى والتواضع وهو ان لا يلق العبد احداً من الناس الا وراى له الفضل عليه ويقول عسى ان يكون عند الله خيراً مني وارفع درجته فان كان صغيراً قال هذا لم يقص الله وانا قد عصيت فلا شك انه خير مني وان كان كبيراً قال هذا عبيد الله قبلي وان كان عالماً قال هذا اعطى ما لم ابلغ ونال ما لم ازل وعلم ما جهلت وان كان جاهلاً قال هذا اعصى الله بجهل وانا عصيته بعلم ولا ادرى بمخرجي وان كان كافراً قال لا ادرى عسى ان يسلم هذا فيختم له بخير العمل وعسى ان اكفر انا فيختم لي بشر العمل وهذا باب الشفقة والوصل واول ما يصحب واخر ما يبقى على العباد فاذا كان العبد كذلك سلمه الله تعالى من الغوائل وبلغ به منازل النصيحة لله عز وجل وكان من اصفياء الرحمن واجبابه وكان من اعداء ابليس لعنه الله عدو الله وهو باب الرحمة ومع

ذلك يكون قد قطع طريق الكبر وحب الالحاد ورفض العلو وجانب درجة التعزُّز
لنفسه في الدين والدنيا والآخرة وهو فخر العبادة وغاية شرف العابدِين وسماء
الناسكين فلا شئ افضل منه ومع ذلك يقطع لسانه عن ذكر العالمين فلا يتم له عمل
الاب، ويخرج الغل والبغى والكبر من قلبه في جميع احواله وكان لسانه في السر العلانية
واحداً ومشية في السر والعلانية واحدة وكلامه كذلك ولما خلق عند في النصيحة
بمنزلة واحدة ولا يكون من الناصحين وهو يذكر احداً من خلق الله عز وجل بسوء
ويُعَيِّرُهُ او يُفَعِّلُ او يُحِبُّ ان يذكر احداً عنده بسوء او يرتاح قلبه ان يذكر احداً عنده
بسوء وهذا آفة العابدِين وعطبُ المُشَاكِّ وهلاك الزاهدين الا من اعانه الله
عز وجل على حفظ لسانه وقلبه برحمته - فاعلم يا اخي ذكرني الاحياء قد اتفق العلماء
والحكماء ان لا طريق الى سعادة الآخرة الا ان ينهى النفس عن الهوى ومخالفة الشهوات
فالايمان بهذا واجب وذكرني موضع اخر من كتابه كل من كان او فر عقلًا واعلى
منصبًا كان اقل اعجاباً واعظم اهتماً لنفسه واشد الناس حماقة اقوام اعتقاداً
في عقل نفسه وان ثقب الناس عقلاً أشد هم اهتماً لنفسه فالطائفة الصوفية
احسن الناس ظنوناً برحمهم وهم اسوء الناس ظنوناً بانفسهم واشد هم اضراراً بها
لا يرونها اهل لشي من خير دينياً ولا دنيوياً - ونقل من الحارث المحاسبى صفة
العبودية ان لا ترى لنفسك ملكاً وتعلم انك لا تملك لنفسك ضرراً ولا نفعاً و
قال سلطان العارفين بايزيد بسطامي رحمه الله عليه المعرفة ان تعرف ان
حركات الخلق وسكناتهم بالله تعالى فيجب الاحتراز عن عين التهمة فبهما رأيت
احداً يسوء الظن بالناس طالباً لعيوبهم فاعلم انه خبت بالباطن وان لك خبثه
يترشح منه وانما يرى في غيره من حيث صفة نفسه وان العارف الكامل خائف
على نفسه في كل لحظة ولحظة وعلى ايمانه وعمله ونسبته بصير عيوب نفسه
لا يتوجه الى عيوب الناس بل يتوجه الى عبادة الله تعالى في كل وقت وحين حتى
لا يفترغ من العبادة ظاهراً وباطناً الى الموت هذا احوال كل المشايخ من اهل السنة
والجماعة من اتى من هب كان حنيفاً او ملكياً او شافعيّاً او حنبليّاً من اتى طريقتاً كان
نقشبندياً او قادريّاً او چشتياً او سهروردياً او كبروياً او مداريّاً او قلندريّاً او شطاريّاً

وغير ذلك الحمد لله اولا و آخر اظاهراً و باطناً. وصلى الله على خير خلقه محمد و على اله
اصحابه اجمعين ۱۲

مکتوب بیست و یکم بجانب پیر سنگیر خود حضرت شاہ احمد سعید
صاحب مجدی دہلوی ثم المدنی رحمۃ اللہ علیہ
بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى

المقابلہ - عرضداشت کمترین بندگان و کمترین نیازمندان روئے سیاه بد فعال بے عمل
و بے کردار فقیر حقیر لاشے دوست محمد کہ مشہور بحاجی است کان اللہ لہ عوضاً عن کل شیء بجانب
خدم ذی الجود و الاحترام ذات قدسی صفات معدن اسرار الہی مخزن انوار نامتناہی ہادی
گمراہان بوادئ غوایت جامی عاکفان مادی ہدایت غوث زمان قطب دوران ساقی شراب
الذواق الہی فائض انوار حضور و آگاہی زبۃ العارفین عمدة الواصفین ارث الانبیاء والمرسلین
المستغنی عن توصیف الواصفین ے

لا یدرک الواصف المظہری خصائصہ

وان یک سابقاً فی کل ما و صفاً

حضرتیم صاحب والامناقب و قبلتنا و سیلتنا الی اللہ تعالیٰ المجید حضرت شاہ
احمد سعید صاحب قلبی و روحی فداه لازالت شمس فیوضہ ساطعۃ و قمر برکاتہ طالعۃ علینا
و علی جمیع المسترشدین الی یوم الدین۔ بعد از ترسیل تحف سلام کہ سنت سنیتہ نبی خیر
الانام است علیہ و علی آلہ الصلوٰۃ و السلام بصدع عجز و نیاز و انکسار کہ شیوہ غلامان خاص
خاک اران است بلب ادب آنکہ سرفراز نامہ عنبر شمامہ حضور پرنور محمد زادہ سعادت
و سادہ جامع کمالات ظاہریہ و حالات باطنیہ حمیدہ خصال نیکو سیر حضرت حافظ مولوی محمد
مظہر صاحب قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم متضمن بہ دریافت احوال ایں غلام و سائر خادمان
آں ذات ملکی صفات کہ بشرت اجازت رسیدہ بہ ترمیم طریقہ علیہ مجددہ قدس اللہ تعالیٰ
اسرارہا لہا مستغفل اند کہ بحال کرم نوشتہ ارسال داشتہ اند در روز تہیاً اسباب بطرف خراسان
رسید فرحت بخشید ے

بوسیدم بر مردک دیده نهادم

بندہ را از اظہارِ ایں اسرار بسبب عدمِ بیاقتِ خود اگرچہ سراسر ننگ و عار است لیکن بتحدیثِ نعمۃ اللہ تعالیٰ سبحانہ حکمِ آیت شریفہ و اَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّکَ فَحَدِّثْ کہ بوسیلہ آثارِ فیوضاتِ قلب و سینہ مبارک آن حضرت قلبی و روحی فداہ کہ بایں کمینہ خادمان رسیدہ و اظہارِ شکرِ نعمتِ آن حضرت والا و امثال فرمان واجب الاجابت صاحبزادہ عالی شان سرمایہٴ سعادتِ ابدی خود دانستہ بیانِ چیزے از احوالِ خویش و سائرہٴ علامانِ آن فیاضِ جہاں فقیرِ سفیر و ارض می نماید آنچه از احوالِ بد فعالِ پر سیدہ بود ندان این است کہ از اول و ہلکہ کہ از آن حضرت مرخص گردیدہ آمدم مرا از انسانیت کشیدہ بچو انیت در آوردند میانِ خود و حیوانات دیگر فرق نمی کردم چند مدت ہم بریں قرار خود را مثل سائر حیوانات می دیدم بعد از اں از حیوانیت بہ نباتیت آوردند پس خود را مثل گیاہات و نباتات دیدم چند مدت ہم بریں حال و منوال بودم بعد از اں از نباتیت بجمادیت آوردند خود را مثل جماد و سنگ و اربے حس و حرکت می دیدم الحال جماد نیم ستم لاشنہ محض و معدوم صرف خود را می بینم محیی و ممیت و مرید و علیم و سمیع و بصیر و محرک و متکلم ہمہ اوسبحانہ است از وجود و خود و ماسوی نامے و نشانے نمی یابم در دل نہ حرکت ذکر مانده و نہ حرارتے و نہ ہمتے و نہ توجہ خود بخود است

عشق آمد و همچون خون شد اندر گریخت
تا ساخت مرا تہی پُر ساخت دوست
اجزاء وجود من ہمہ دوست گرفت
نامے است بر من باقی ہمہ دوست
الحمد للہ الحال ایں قدر می دانم کہ بہ برکتِ توجہ آن حضرت باسلامِ حقیقی مشرف شدہ ام و در معیت و اقربیت و محبت و غیر ذلک من المقاماتِ العالیۃ المجدیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرار اہالیہا لحاظ نتوانم کرد مگر بہ تکلف و در مراقبہ لاتعین لحاظ کردن نہایت خوش می آید۔ اما در حلقہ از برکتِ توجہ حضرت من قلبی و روحی فداہ تا اثیرات و فیوضات نہایت بے حساب و بے شمار است

بے لطف تو من قرار نتوانم کرد
احسان ترا شمار نتوانم کرد
گر بر تن من شود زباں ہر موی
یک شکر ترا از ہزار نتوانم کرد
و ذکر احوال بعضے یاران این است :-

(۱) سیادت و نجابت دستگاہ حقائق و معارف آگاہ سید جید شاہ صاحب از پزندگان است۔ عالم جلیل القدر در بہر فن از فنون ہمارت تمام دارد۔ چند سال کسبِ طریقہ از فقیر نمودہ شرفِ اجازت یافتہ بہ تعلیم ذکر بہ طالبان و تدریس علم ظاہری اشغال دارند ۱۲

(۲) ملا سمور آخوندزادہ۔ فاضل کامل از بہر علم بہرہ تمام دارد نزد فقیر آمدہ کسبِ طریقہ نمودہ اجازت یافتہ چند کساں را القاء ذکر نمودہ درس روز بہا خبر وفات او در دامنِ رسیدہ اناللہ وانا الیہ راجعون در عالمِ طرفہ مرد بود کہ یک گوسفند کلال بگلہ پاچہ و بمقدار آن نان مے خورد و بعد از آن چند سیر انگور و دیگر میوہ جات نکل می نمودہ سیر نمی شد معہذا بوضو عشاء نماز فجر مے خواند۔ برائے امتحان نزد فقیر آمد کہ اگر مرا باندک چیز سیر کنانید داخلِ طریقہ شوم و لا لا۔ استخوان بزرغالہ خورد و سہ نان باریک در یک پیش او و یک کس دیگر کہ ہمراہ او بودہ نہاد، از طعام چیز مے باقی بودہ کہ سیر شد نہ۔ ہمیں سبب داخلِ طریقہ شد ۱۲

(۳) مولوی ملا میر باز آخوندزادہ پسر ملا سمور مذکور عالم کامل است در اول ولایت نزد فقیر آمدہ بیعت در طریقہ علیہ مجدیہ قدس اللہ تعالیٰ اسرار اہالیہا کرد مرد ناسواری بودہ از ناسوارش منع کردم ممنوع نشد۔ بعد از سہ روز بدل خود از طریقہ دست بردار شدہ خفیہ بگنجخت۔ بچرد و رودخانہ خود اور اجذبات و وار دات و تجلیات در گرفت۔ سال آیندہ نزد فقیر بمجہ کتب خانہ برائے سکونت و وزیدن و کسبِ طریقہ نمودن آمد و از کردہ خود پشیمان شدہ توبہ نمودہ مدت سہ سال تا ولایت علیا کسب نمودہ اجازت یافتہ خانقاہ در ملک خود کہ مشہور بچکر است بنا کردہ بسیار مردمان و طالبان بہ نزد او برائے کسبِ طریقہ آمدہ فیض ہلے بزند۔ یک دو کس را اجازتِ طریقت ہم دادہ اند کہ از آنہا ہم مردمان بہ نفع مے رسند ۱۲

(۴) خان آخوندزادہ کہ بچالی غنی سکونت دارند، از دوجائے کسبِ طریقہ نمودہ اجازت از ہر دو یافتہ چون کمال در خود نمی یافت رجوع بہ فقیر آوردہ بیعت نمود بعد از چند مدت شرفِ اجازت یافت بہ تکمیل طالبان حق جل شانہ مشغول است ۱۲

مے در یک سخت باریک تر نانے کہ در علاقہ دامن در شہید استعمال مے کنند ۱۲ عطا محمد

(۵) مولوی محمد جانان آخوندزاده صاحب کلمہ اللہ تعالیٰ کہ از ساکنان مرقہ است ولد قاضی ملایا محمد آخوندزاده کہ از خانواده کلان است جامع علوم متداولہ در علم تصوف بے نظیر است اخذ طریقت کردہ با جازت مشرف شدہ بحمد اللہ سبحانہ و بھمن برکات حضرات عالم بسیار از دمنورگر دیدہ صاحب کشف و ادراک و احوال عجیبہ ہست و فقیر را در بارہ او محبت کثیر و ادراک نیز ارادت و مودت بے شمار است۔

(۶) مولوی محمد گل آخوندزاده صاحب کہ از آباء و اجداد صاحب کمال است۔ برائے تحصیل نسبت در ملک قندھار پس فقرائے گردش بسیار کردہ روزی بر مزار جد بزرگوار خود کہ اسم شریفش ملا شاہو آخوند است و از مریدان میاں عمر چوکنی والا است رحمہ اللہ تعالیٰ آمدہ، خواب دید کہ جدا مجروح اشارہ بہ فقیر کردہ و فرمایند فقیر آمدہ التماس طریقت نمودہ چون قلاوۃ قضاہ در گردن خود از طرف میر عالم خاں کہ حاکم کلان حدود خراسان است انداختہ بود فقیر با آورد داخل طریقت ساخت و شرط کرد کہ اگر منصب قضاہ ولایت را و گذاری داخل طریقت کنم۔ بخان مذکورہ رفتہ جواب صاف دادہ پیش فقیر باز آمد داخل طریقت کردم بعد از چند سال اجازت یافتہ مریدان گرفتن گرفت۔

(۷) ملا دوران آخوندزاده فقیہ کہ از ساکنان غنڈان است اول بخدمت محمد سعید آخوندزاده صاحب رفتہ کسب طریقت کردہ باز بہ رخصت پیرو خود بطرف ایس فقیر رجوع آوردہ بیعت نمود کسب طریقت کردہ اجازت یافتہ بہ افادہ مردمان اشتغال دارد۔

(۸) ملا از محمد آخوندزاده صاحب قندھاری برائے کسب طریقت بر عالم بسیار گردیدہ از ہندستان و دکن و خراسان و دیگر اطراف چون منفعت نیافتہ بہ دست فقیر بیعت نمودہ کسب طریقت کردہ حالات عجیبہ و تاثیرات غریبہ ادا حاصل گردید اجازت یافتہ مرخص بجانب بلخ گردید در آنجا چند روز اقامت نمودہ چون تسکین نیافت روانہ بہ بخارا شدند آنجا ہم تسکین نیافتند متوجہ بلخہ شریفہ سمرقند شدند آنجا تریج طریقت نمودند قبولیت تمام در مردم خاص و عام یافتند زاید تارک دنیا معرض عما سو ابو دیار ہا باشا بخارا برائے امتحان صلاح و تقویٰ او آدماں خفیہ فرستادہ چون بصلاح و تقویٰ او واقف گردید الحاح ملاقات نمود با جابتہ زلفت برائے خرچ فقر ماہیانہ عرض نمود قبولش نہ کردند

گفتند کہ من از برائے دنیا نیامده ام محض برائے ترویج دین متین فرستاده حضرت مرشد خود
آمده ام۔ بعد از چند سال باز نزد فقیر آمدہ چند روز توقف کردہ بطرف سمرقند مخص
شدند۔ در اثنا راه نزدیک غزنی بجوار رحمت حق جل و علا پیوست۔ غفر اللہ
تعالیٰ لہ ۶

(۹) حاجی ملا شہباز آخوند زادہ صاحب کہ از سکنان قریہ اُبہ است
کہ قریب غزنی است عالم جید بود بیعت بردست فقیر کردہ چند سال کسب طریقت
نمودہ مشرف باجازت گردید چند مردم را القاء نمود از ذکر نمودہ بجوار رحمت الہی پیوست۔
غفر اللہ تعالیٰ لہ ۶

(۱۰) ملا مراد خاں آخوند زادہ صاحب کہ از سکنان رتج کہ از صُد خراسان
است در علم فقہ ہمارے دار چند سال کسب طریقت از حضرت میاں سلیمان صاحب
قدس سرہ کردہ چون فائدہ باطنی در خود ندید رجوع بہ فقیر آورد بیعت و کسب طریقت نمود
اثار تمام پیدا کرد و اجازت یافتہ مردمان طالبان از مستفید اند ۶

(۱۱) ملا اسلام آخوند صاحب کاکر فقیر کہ از سکنان اطراف خراسان است
بر دست فقیر بیعت نمودہ بعد از کسب طریقہ اجازت یافتہ مردمان را تعلیم ذکر مے نمایند۔ سلمہ
اللہ تعالیٰ

(۱۲) مولوی محمد عادل صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ از سکنان ریوب است
از علمای متبحر صاحب تصانیف اند بایں فقیر بیعت کردہ ابتداء آمدن او شان بریں وجہ بود
کہ نزد فقیر با چند سال آمدہ بعد از مہاجرات پرسیدم کہ از کجا آمدی گفتند از طرف
ریوب۔ گفتیم از برائے چه آمدید۔ گفتند از برائے مذکرہ و مباحثہ کردند بشما آمدہ ایم گفتیم مباحثہ
در چه مسئلہ است۔ گفتند مباحثہ درین است کہ شما میدان خود روانہ بطرف ریوب کردہ
و آن مردمان علم ندارند و ایں جائز نیست۔ گفتیم آیا علم مشرط طریقت است۔ گفتند بلہ۔
شرط طریقت است۔ گفتیم نے علم شرط اعمال است نہ شرط فیوضات ربانی و ولایت۔ گفتند
نہ بجز علم روا نیست۔ گفتیم حضرت آدم علیہ السلام از کہ علم کسب کردہ و حضرت ابراہیم
علیہ السلام و حضرت موسیٰ و حضرت عیسیٰ و حضرت پیغمبر با حبیب اکرم علیہم الصلوٰات
و التسلیمات از کہ علم آموختہ۔ گفتند از خدای تعالیٰ آموختہ اند۔ گفتیم آں خداوند تعالیٰ کہ الان

کماکان است چنانکہ بایں بزرگواران علیہم السلام علم عطا فرمودہ الحال ہم قادر است کہ اتباع
ایشان را نیز از نزد خود علم عطا فرماید بغیر تدریس و علم کتب از بشر بعد از ان چند بزرگان
اہل کمال کہ بے تحصیل علوم ظاہریہ بکمال ولایت رسیدہ ذکر کردم مثل حضرت خواجہ اویس
قرنی و حضرت ابوسعید سندی و حضرت خواجہ اصرار قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم از کہ تعلیم کردہ
اند و شیخ احمد نامقی و شیخ برکہ و دیگر شیوخ را قدس اللہ تعالیٰ اسرار ہم ذکر کردم کہ بغیر علم ظاہری
ایشان بکمال درجہ ولایت رسیدہ اند دریں باب گفتگوئے بسیار شد از اشراق تا نماز
ظہر و طریق لائلم نشسته بودند آخر الامر گفتم اے کاکر! حکم ہاشم کمر بستہ کن کہ اگر مرا الزام
کردی خانقاہ خود دیران کردہ تلمیذی شامے کم و اگر شامہ مذم شدی دست بستہ پیش
من استادہ خواہی شد۔ بجز گفتن این سخن حاش دگر گوی شد و جوش دریا طغش افتاد
ز ہاشم در سخن کردن و تلفظ نمودن غلطیدن گرفت چنانچہ لفظ قلب را کلب مے گفت۔
بعدہ گفت من برائے بیعت آمدہ ام و ایں گفتگوئے برائے امتحان کردم کہ شامہ عالم ہستید
یا نہ۔ الحال کہ علم شامہ معلوم کردم مرا تلقین ذکر فرمایند فقیر گفت کہ من لائق ایں تیم نہ داشتم
باز ہماں سخن بیعت و امتحان مکرر کرد آخر الامر چارہ ندیدم داخل طریقہ شریفہ کردم الحمد
علیٰ ذلک ایں تصرف نعمت است کہ از سینہ مبارک حضرت صاحب قلبی روحی
فداہ بمن رسیدہ است۔ بعدہ چند سال کسب طریقہ نمودہ شرف اجازت
یافتہ مردمان ہزار ہارا نورانی ساختہ صاحب حالات بلند و مقامات ارزجمند است
ثبتہ اللہ تعالیٰ۔

(۱۳) ملا کاکی صاحب پیوندہ از زمان خوردگی از مخلصان بودہ و بیعت بر سر
دست فقیر نمودہ صاحب حالات عجیبہ و کشفیات غریبہ بودہ بلکہ کشف عیانی داشت
اں چنان احوال قوی داشت کہ در بیان نمے آید مے گفت کہ در ہر مقام مرا جناب سید
عالم صلی اللہ علیہ وسلم نشان مے دہند و ہر گاہ کہ مراقبہ مے نشست خود را بہ مجلس شریف
اں حضرت صلی اللہ علیہ وسلم حاضر مے یافت تا حقیقت کعبہ رسیدہ شرف اجازت
یافتہ آخر الامر شریعت شہادت نوشید بہ حظیرہ قدس آرا مید۔ نور اللہ تعالیٰ
مرقدہ۔

(۱۴) ملا میاں خاں آخوند پوندہ بدست فقیر بیعت نمودہ کسب طریقت

کرده شرف اجازت یافته بحوار رحمت الہی پیوست طاب اللہ تعالیٰ ثراہ صاحب کرامات بود زبان مرغان مے فمید ملکہ احجار و اشجار و ہر چیز از حمادات باوشاں سخناں می کردند۔ از نو دسال عمر او گذشت۔ رحمتہ اللہ تعالیٰ علیہ۔

(۱۵) ملا اعظم پیوندہ سلمہ اللہ تعالیٰ از قدیم ہر دست فقیر بیعت نمودہ کسب طریقت کردہ حالات قویہ دارد و استغراق ہر و چنان غالب کہ بعد از صلوٰۃ عشاء تا نماز فجر در یک مراقبہ نشسته می ماند ادراک صحیح و کشف احوال قلوب مے دارد اجازت از فقیر یافتہ با ذکر و مراقبات مشغول است چند کساں را بانوار ذکر منور گردانیدہ (۱۶) حاجی ملا باز محمد صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ بختیار ارغسانی بہ بسیار مشائخ

گردیدہ از ہر یک کسب نمودہ آخر ہائے تکمیل سلوک رجوع بہ فقیر آوردہ بیعت نمودہ کسب طریقت کردہ عالم عامل کثیر العمر کہ از نو دسال گذشتہ باشد اجازت یافتہ بگفتن ذکر بطالبان حق مشغول است سبب عناد مشائخ ذاکر یاں باین فقیر بحسب ظاہر دست و مولوی محمد جاناں آخوندزادہ و مولوی محمد گل آخوندزادہ کہ در صدر مذکور اند۔

(۱۷) ملا خان محمد آخوندزادہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ فقیہ جید اول از خلیفہ کہ از مشائخ ذاکر یاں بودہ اخذ طریقہ کردہ چون بر تاثیرات و قوت نیافتہ رجوع بہ فقیر آورد بیعت نمودہ و کسب طریقت کردہ مجاز شدہ القاء فیوض بقلوب مردماں مے نماید۔

(۱۸) ملا مہربان آخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ بہ فقیر آمدہ بیعت نمودہ و کسب طریقت نمودہ شرف اجازت یافت با شاعت طریقہ حضرات قدسنا اللہ تعالیٰ با سراسر ہم اشتغال دارد۔

(۱۹) ملا غازی آخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ از ساکنان خراسان است از ابتداء داخل طریقہ فقیر است کمالات بسیار دارد مجاز شدہ بخانقاہ فقیر کہ در شرکعی است سکونت داشتہ با ذکر و مراقبات اشتغال دادہ۔

(۲۰) ملا دین محمد آخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ عالم فاضل از ساکنان خراسان بیعت ہر دست فقیر کردہ چند سال کسب طریقت نمودہ اجازت یافتہ با ذکر و مراقبات

۵ نام قریہ کہ مابین غزنی و قندھار است ۱۲

و تعلیم علوم ظاهری اشتغال دارد ۴

(۲۱) ملا الیاس آخوند سلمه الله تعالی بهار موحده عالم عامل بیعت بردست فقیر کرده کسب طریقت نمود اجازت یافته باز کار و مراقبات مشغول اند ۴

(۲۲) ملا میر محمد آخوند فقیه سلمه الله تعالی سر جانی بیعت بایں فقیر کرده کسب طریقت نموده اجازت یافته چند کسان را ذکر حق جل شانہ آموخته باز کار و افکار و تدریس علم نقه اشتغال دارد ۴

(۲۳) ملا میر احمد آخوند فقیه سلمه الله تعالی از ساکنان خراسان است بیعت بردست فقیر و کسب طریقت نمود اجازت یافته باز کار و افکار و تدریس علم خود اشتغال دارد ۴
(۲۴) ملا سید موسی سلمه الله تعالی از سادات کرام پیشین است بیعت بردست فقیر کرده و چند سال کسب نمود اجازت یافته باز کار و مراقبات اشتغال دارد و نهایت محب فقیر است صاحب ادواق و مواجید و انجذاب ۴

(۲۵) ملا خیر الله آخوند صاحب سلمه الله تعالی از غنڈان است برادر کلان ملا امان الله صاحب که در آخرند کو خواهد شد عالم فاضل بیعت کرده کسب نمود اجازت یافته باز کار و مراقبات اشتغال دارد ۴

(۲۶) ملا سیف الله آخوند صاحب فقیه غنڈان سلمه الله تعالی بیعت کرد و کسب نمود شرف اجازت یافته باز کار و مراقبات اشتغال دارد ۴
(۲۷) ملا محمد سعید آخوند صاحب فقیه خراسانی سلمه الله تعالی بیعت بردست فقیر کرده چند سال کسب طریقت نمود اجازت یافته باز کار و مراقبات اشتغال دارد ۴

(۲۸) ملا حاجی محمد یوسف صاحب سلمه الله تعالی بیعت بردست فقیر کرد و کسب طریقت نمود اجازت یافته باز کار و مراقبات اشتغال دارد ۴
(۲۹) ملا محمد امیر آخوند صاحب سلمه الله تعالی فقیه خراسانی بیعت بردست فقیر کرده کسب طریقت نموده اجازت یافته باز کار و افکار مشغول است ۴
(۳۰) ملا شیر محمد آخوند تهرکی بیعت بایں فقیر کرده کسب طریقت نموده اجازت یافته بالقار انوار ذکر بطالبان حق جل شانہ اشتغال دارد ۴

(۳۱) عثمان غنی آخوند زاده صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ از فقہا زمانہ مردیگانہ
بود نهایت محب فقیر بوده و متقی و متوہ در ولایت خراسان و حدود دامن علم فقہ از و
بغایت انتشار یافته و فقہائے بسیار از و برخاسته بیعت بر دست فقیر کرده بودند
کسب طریقت نموده اجازت یافته چند دماں را تعلیم ذکر کرده اکثر بتدریس علم فقہ اشتغال
مے داشتند امسال ۱۲۰۰ بمکمل نفس ذائقه الموت بجوار رحمت الہی آرا میله طاب اللہ
تعالیٰ شراہ ☞

(۳۲) ملا سید نور آخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ عالم متقی متوہ چهارده سال
شب در روز سفر و حضر حاضر الوقت فقیر است اخلاص تمام بہ فقیر مے دارد بر دست بنده
بیعت نموده کسب طریقت کرده شرف اجازت یافته شب در روز با ذکر و افکار
سرشارند ☞

(۳۳) میاں محمد رسول صاحب پیونده سلمہ اللہ تعالیٰ از قدیم بیعت بر
دست فقیر کرده قدر بیست سال شدہ کہ نزد فقیر مے گذارد و آثار و برکات و فیوضات
بسیار دارد و صاحب کشف صحیح و ادراک قوی است اجازت یافته با ذکر و افکار و خدمات
فقیر اشتغال دارد ☞

(۳۴) ملا عیال الجبار آخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ از زمان خوردگی بیعت بر
دست فقیر کرده کسب طریقت نمود شرف اجازت یافته با ذکر و افکار و خدمات فقیر
چهارده سال است کہ مشغول است او صلہ اللہ تعالیٰ الی غایۃ مایتمناہ ☞

(۳۵) ملا ظہیر الدین فقیہ ریوی سلمہ اللہ تعالیٰ بر دست فقیر بیعت کرده کسب
طریقت نمود اجازت یافته بجوار رحمت حق جل شانہ پیوست غفر اللہ تعالیٰ لہ ☞

(۳۶) ملا سید محمد ثریوی بیعت بہ فقیر کرده کسب طریقت نموده شرف
اجازت یافته چند سال دار نگین نموده بجوار رحمت حق سبحانه پیوست غفر اللہ تعالیٰ لہ ☞

(۳۷) ملا ہیبت آخوند زاده صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ کیغری فقیہ متقی،
کبیر السن و اشال و ملا امیر ملک از قوم شیرانی نزد فقیر آمدہ ہر دو بیعت کردند تا سہ روز بر
حرکت قلبی و قوت نیافتند بعد از ان مخص کردیم و دقتی کہ بخانہ خود رسیدند ملا ہیبت مجذب
شدہ آہ و نعرہ مے کرد حتی کہ نماز گذاردن نمی توانست آن وقت کہ فقیر عزم بطرف خراسان

بمع اہل خانہ خود قافلہ اہل خیام کوچ کردہ ورواں شدہ بہ کوہ کیسفر رسید ہر دوایشاں بہ استقبال آمدند ملا ہیبت صاحب منجذب بود کہ نماز گذاردن نمی توانست فقیر گفت شماعلم ہستید نماز آرام و طمانیت بگذارید و حرکت نکنید گفت بے اختیار این حالت از من وقوع می یابد ملا میرند کور کہ رفیق ایشاں بود چوں حال ایشاں را معائنہ کرد گریہ و زاری نمود کہ ما ہر دو یک جا بخدمت آمدہ بودیم او صاحب احوال تو یہ گردید و مرا بیسج حال نیست زاری و مبالغہ و الحاح نمود کہ توجہ فرمایند حق تعالیٰ از نزد خود مرا این چنین احوال عطا فرماید بلکہ بسبب جہل خود گفت اگر مرا بہ پرسی بگیر کہ مرا حرکت حاصل شود و منجذب شوم فقیر را قہر آمدہ گفت خداوند تعالیٰ ترا و فرزندان و اہل خانہ شمارا بہ پرسی بگیرد الحمد للہ قربان حضرت شوم بہرکت حضرت اکثر اہل کوہ کیسفر و فرزندان و اہل خانہ ملا میر ہمہ منجذب و صاحب احوال شدند۔

قربان حضرت شوم ہر گاہ کہ بر مردماں قہر می کنم منجذب می شوند نمی دانم کہ بسبب چیست۔ فی الجملہ ملا ہیبت چند سال کسب طریقت کردہ اجازت یافتہ ہزار ہا مردم را تعلیم طریقہ نمودہ و ہزار ہا دزدان بہ برکت حضرات بردست ادا زدوی توبہ کردہ (۳۸) ملا ہانی کیسفری فقیہ سلمہ اللہ تعالیٰ، از خلیفہ ملا تیمر خاں آخوند کسب کردہ بعد از انتقال او بردست فقیر بیعت کرد کسب طریقت نمودہ اجازت یافتہ چند کسان را ذکر حق تعالیٰ آموختہ ۛ

(۳۹) ملا ولی محمد فقیہ آخوند صاحب کیسفری سلمہ اللہ تعالیٰ مرد کثیر البرکت کبیر اتسن چند سال بخدمت حضرت خواجہ سلیمان سنگھری رحمہ اللہ کسب طریقہ کردہ آخر بمکاتبہ یہ خصت او شاں نزد فقیر آمدہ بیعت بردست فقیر نمود و کسب طریقت کردہ جذبات و واردات بسیار دارد و اجازت یافتہ بالقاء ذکر بطلان حق جل و علا مشغول است ۛ

(۴۰) ملا قطار فقیہ صاحب کیسفری سلمہ اللہ تعالیٰ از ابا و اجداد خانوادہ اند چند سال بخدمت حضرت خواجہ سلیمان صاحب قدس سرہ کسب طریقت نمودہ بعدہ نزد فقیر آمد کسب طریقہ نمودہ اجازت یافتہ با شاعت طریقہ شریف اشتغال دارد۔

مع لفظ پشتراست بمعنی صریح الحق ۛ

نخواب دیدہ بود کہ از سیمہ فقیر شعلہ بے دود مانند شمع افروخته است و مردمان از ہر طرف فتنیہا از در روشن مے کنند باشارہ جد بزرگوار فتنیلہ تافتہ روشن کرد چوں از خواب بیدار شد توجہ بہ فقیر آورد *

(۴۱) مولوی معزال دین کہوئی استرانیہ والہ سلمہ اللہ تعالیٰ از علمای جدید جامع معقول و المنقول چند سال بخدمت حضرت خواجہ سلیمان صاحب قدس سرہ کسب کردہ آخر بہ فقیر رجوع آوردہ بیعت و کسب طریقہ نمودہ شرف اجازت یافتہ بہ تعلیم علوم و اذکار و افکار و القاء انوار بطالبان حق سبحانہ و تعالیٰ اشتغال دارد *

(۴۲) قاضی میاں عبدالغفار صاحب آخوندزادہ کہوئی استرانیہ والہ سلمہ اللہ تعالیٰ بیعت بردست فقیر کردہ کسب طریقہ نمودہ اجازت یافتہ باذکار و افکار و تدریس فقہ اشتغال دارد *

(۴۳) میاں عبدالغفار آخوندزادہ چودھووال والہ ابار و اجداد صاحب کمال بودند چند سال نزد فقیر محمد رضا صاحب پیوندہ کہ بہ ڈیرہ اسمعیل خان نزول آوردند کسب طریقت نمودہ بودند و اجازت یافتہ بہ فقیر رجوع آوردہ بیعت نمودہ کسب طریقت کردہ اجازت یافتہ چند کس را تعلیم ذکر کردہ بجوار رحمت الہی پیوست غفر اللہ تعالیٰ لہ *

(۴۴) میاں غلام محمد صاحب چودھووال والہ سلمہ اللہ تعالیٰ ہر دہ سال بخدمت حضرت خواجہ سلیمان صاحب قدس سرہ کسب کردہ و دوازده سال بخدمت عبدالوہاب صاحب پدر میاں عبدالغفار مرحوم چودھووال والہ کسب کردہ چوں در خود کمال ندید بہ فقیر رجوع آوردہ بیعت نمودہ با نوار و آثار رنگین شدہ صاحب کشف و ادراک است اجازت یافتہ چند کس را تلقین ذکر کردہ باذکار و افکار اشتغال دارد *

(۴۵) مولوی عبدالرحیم آخوندزادہ صاحب مرحوم ساکن در ابن از علمای متبحر بودہ در علم فقہ و اصول ضرب المثل و بے نظیر استاذ اکل حدود و امان و پیوندگان مے گفت اگر کتب متداولہ فقہ بشویند انشاء اللہ تعالیٰ از نظر القلب خود باز مے نویسم نہایت مرد فہیم و مودب با آداب طریقت بودہ بیعت بردست فقیر کردہ چند سال کسب طریقہ شریفہ نمودہ باحوال غریبہ و عجیبہ رسیدہ کشف و ادراک صحیح داشت ہر مقام را بالتفصیل ادراک می کردہ بعد از دخول طریقہ شریفہ حالت سابقہ را کاکفر می دید بعد از اجازت عن قریب بخیطہ قدس

آرامید طاب الله تعالی مرقده

(۴۶) میاں عبد الغفار آخوندزاده صاحب سلمه الله تعالی برادر خرد عبد الرحیم آخوندزاده مرحوم در علم فقه و اصول مانند برادر خود است و در علم میراث یگانہ زمانہ است بیعت بردست فقیر نموده کسب طریقه کرده اجازت یافته به تعلیم علم فقه و اذکار و افکار مشغول است۔

(۴۷) میاں ملا عثمان آخوند صاحب سلمه الله تعالی فقیہ ساکن لونی اکثر امور فقیر از تدریس و امامت نماز و کتابت مکاتیب باطراف و بعضی امور دیگر منوط باوست بردست فقیر بیعت نموده کسب طریقت کرده تا کمالات رسالت رسیده نہایت ارادت مند و محب فقیر است شرف اجازت یافته باذکار و افکار و امور مذکورہ اشتغال دارد

(۴۸) مولوی شیر محمد صاحب سلمه الله تعالی کلاچی والہ پنج سال بخدمت مولی صاحب و الامتاق حضرت مولوی غلام محی الدین قصوری قدس الله تعالی اسرار ہم کسب طریقه نموده بعد از آن پنج سال بخدمت حضرت خواجہ سلیمان صاحب قدس سرہ کسب کرده از نسبت بزرگان قدس الله تعالی اسرار ہم در خود ندید بہ فقیر رجوع آورد بیعت نمود کسب طریقت چند سال تا تحقیقت کعبہ کرده شرف اجازت یافته با شاعت طریقه علیہ در قریہ واسکوہ از قراچناب است جائے بنا ساخته اشتغال دارد و بشرف صحبت حضرت بابا رسال مشرف شدہ بود

(۴۹) مولوی غلام حسن صاحب حسن الله تعالی حالہ و اعمالہ ڈیرہ اسماعیل خان والہ از علماء جیہ جامع المعقول و المنقول متقی و متورع چند سال بخدمت والا حضرت مولوی غلام محی الدین صاحب قصوری قدس سرہ کسب طریقت نموده چون جبل نسبت عدم دریافت آن از زمان خوردگی ہر و غالب بودہ و اطلاع باحوال خویش نہ داشت حتی کہ حرکت قلب و حرارت آن نمی پنداشتند رجوع بہ فقیر آوردہ طلب دخول طریقت نمود در جواب بمولوی مدوح گفته شد کہ در حلقہ ما بشی کہ طریقه واحد است و پیر شما ہماں مولوی صاحب اند فقیر در حق شما توجہ می کند بعد از آن الحاح بسیار کردہ داخل طریقه کردہ شد بعد از چند روز بہ حرکت قلبی و حرارت اطلاع یافت بعد از آن در ہر سال بقدر یک دو ماہ نزد فقیر کونت پذیر

می باشند۔ پارسال کہ از خدمت سامی بندہ رخصت شدہ بود ببلدہ قصور گزرتا شد
 بزیارت حضرت مولوی غلام محی الدین صاحب قدس سرہ مشرف شد حضرت صاحب
 موصوف سفرکش مولوی غلام حسن صاحب نموده گفتند کہ برو جہل نسبت نہایت غالب
 است تو بہات قاہرہ در حق او شان مبذول دارند کہ خداوند تعالیٰ جہل اورا بعلم مبدل گرداند
 فقیر در جواب گفت کہ مرا تبتہ این چنین تو بہات نیست مگر بفرمودن شامتی المقدور در حق
 او شان ان شاء اللہ تعالیٰ تو بہات کردہ خواهد شد۔ وقتہ کہ فقیر بجائے خود رسیدہ
 مکتوب شریف خود فرستادند نوشتہ بودند کہ مولوی غلام حسن را تو بہات قاہرہ فریاند۔ الحال
 بیکت تو بہات حضرت با قلبی و روحی فدای جہل اورا بعلم مبدل گردید۔ الحمد للہ علی ذلک۔ بخوی از
 فنا حاصل کردہ کہ تعبیر از نفس خود بانامی توان کرد شرف اجازت یافتہ باذکار و مراقبات تدریس
 اشتغال دارد *

(۵۰) مولوی رحیم بخش صاحب ہر صومی اجمیری سلمہ اللہ تعالیٰ بہ بسیار مشائخ
 روزگار ہند و سندانہ و پنجاب ملاقی شدہ زیارت و صحبت نمودہ و از شیخ احمد عرب صاحب
 مدنی الافندی الجوخدار ثم الانصار قدس سرہ در طریقہ قادریہ و چشتیہ اجازت یافتہ و چند کسان را
 داخل طریقہ ہم کردہ از قضا الہی در نوکرمی انگیز کار نوشت و خواندہا میانہ مبلغ سی روپیہ مدت
 شش سال بتلا بود چون کمال در خود نیافت از تلاش فقر خود را فارغ نمے گذاشت۔ دریں
 اثنا خداوند تعالیٰ بدل از میل این طرف انداخت در طریقہ شریفہ نقشبندیہ مجددیہ ہر دست
 فقیر بیعت نمودہ تلقین ذکر اسم الہی عز اسمہ گرفت۔ عون اللہ سبحانہ بجرمتہ حبیبہ صلی اللہ علیہ و
 آلہ وسلم و برکات حضرات قدسنا اللہ تعالیٰ با سرامم الاقدس شامل حال شد از نوکرمی
 بے زار گردید انگیز الحاج نمود حتی کہ مبلغ پنجاہ روپیہ مشاہرہ مے داد قبول نکرد نوکرمی را و گذشت
 بکسب طریقت اشتغال دارند انوار و آثار و وارثات و تجلیات و اذکار و صحیح و فیوضات و
 برکات بسیار اورا دست دادہ شرف اجازت یافتہ باذکار و افکار مشغول است و تا حال ہر آنے
 تقیم و تکمیل سلوک نزد فقیر متوقف است *

(۵۱) میان عبداللہ واسووالہ سلمہ اللہ تعالیٰ کہ از قراہ چناب است چند مدت
 کسب طریقت بخدمت پیر سید محمد صاحب حبیبی قدس سرہ نمودہ بعد از انتقال سید صاحب
 رجوع بہ فقیر آوردہ ہر دست فقیر بیعت نمود کسب طریقت کردہ شرف اجازت یافتہ باذکار و

مراقبات مشغول است :

(۵۲) فقیر میاں عالم خاں صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ ساکن حدود گھاٹ بر دست فقیر بیعت نموده شرف اجازت یافتہ باذکار و افکار خود سرگرم اند :

(۵۳) مولوی میر واعظ صاحب ساکن دوڑ سلمہ اللہ تعالیٰ کہ از متعلقات بنوں است فاضل کامل عالم عامل جامع المعقول والمنقول متقی و متورع بر دست فقیر بیعت نموده کسب طریقت تا کمالات رسالت کرده بانوار و اسرار ہر مقام ملون شدہ و بحالات عجیبہ رسیدہ اجازت یافتہ مردم صد ہا را با نور ذکر منور گردانیدہ :

(۵۴) شیخ انسان ساکن قریہ گچل از ابار و اجداد اہل کمال اند اول اخذ طریقہ از حاجی صاحب کہ معروف بہامون بودند کردہ بعد از وفات او شان رجوع بہ فقیر آوردہ بیعت نموده اجازت یافتہ باذکار و افکار مشغول است :

(۵۵) ملا امان اللہ اخوند صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ اول اخذ طریقہ شریف از حضرت مولوی محمد جان قدس سرہ کردہ و بعد از ان حضرت خواجہ سلیمان صاحب قدس سرہ کسب طریقہ نموده چوں کمال نسبت بزرگواری در خود مشاہدہ نہ کردہ بہ فقیر رجوع آوردہ بیعت نمود اجازت یافت :

و ابتداء آمدن او ایس چنین است کہ بمبہ کاغذ سفارشی فضیلت نشان ملا فیض محمد نیازی کہ مشہور بملا پان محمد است و از خلفاء اک حضرت است نزد فقیر آوردہ التماس طریقہ نمود قبول نکردم۔ بار دیگر ملا غازی نام کہ از آشنایان او بود نزد فقیر سکونت پذیر بود شفیع کردہ آورد۔ ملا مذکور گفت کہ ایس آشنائی من است و مرد صالح است اورا تلقین ذکر کنند لطیفہ قلب اورا نشان دادہ مخلص کردم۔ چوں فقیر ثانیاً بار بخراسان رسید ملا امان اللہ باز آمدہ نزد فقیر متوقف گردید۔ در ایام کہ وقت فتنہ و محاربہ باندہ دین بود خیال کردم کہ مباہا دریں جنگ شہید شوم باید کہ امانتہ کہ از حضرات ہمارہ رسیدہ بحکمہ اہل استعداد سپارم۔ پس ملا غازی مذکور کہ در آن زمان نزد فقیر موجود بود با و سپردہ اجازت دادم۔ ملا امان اللہ چوں بریں مقدمہ وقوف یافت اک ہم در پیے طلب اجازت شد قبول نیفتاد گفتم کہ شمار کہ سلوک ناتمام کردہ اجازت چگونہ مے دہم و بزجر بلیغ منع کردم چند روز بریں گذشتند و تئیکہ مردم افغاناں ارادہ شب خون ہر مخالف دین خود مے کردند وقت عصر بود کہ لحام اسپ

فقیر ہر درگرفتہ مضبوط گرفتہ گفت کہ مرا اجازت بدہید ابا آوردم۔ گفت اگر شما شہید شوید من کچھ محتاج مشائخ دیگرے شوم نگذارم۔ اگر اسپر تا زیانہ می زدم نمی گذاشت و اگر برکامی زدم مضبوط گرفتہ دست بردارنے شد و اگر ارخاء عنان اسپے کردم ہم نمی گذاشت آخر مرا تمہد گفتم اجازت است بگذارم۔ باز نگذاشت گفت در ہر چار طریقہ مرا اجازت بدید گفتم شما حق ہستی ہم نگذاشت آخر باز بقرہ گفتم در ہر چار طریقہ اجازت است۔ مطلب آنکہ از وجہ خود خلاص کنم۔ چون از مقدمہ جنگ فارغ شدہ بجائے خود رسیدیم اورا بہ طریق نصیحت گفتم کہ چہ شدنی بود در باب اجازت شد الحال شمار لازم کہ کمر ہمت بستہ شب در روز در سائل طریقہ حضرات ما اشتغال دارید۔ بعد از چند سال مخص بطرف ہرات شدند حق تعالی جل شانہ از نزد فضل خود باد توہمات حضرت مقلبی و روحی فدا رہ آں چنان تاثیرات قویہ باور زانی فرمود کہ در اول روز کوہستان از نواحی غوری صد کس ربقہ ارادت در گردن انداختہ داخل طریقہ شدند و جذبات قویہ و حالات جلیتہ او شان را دست داد تا حال بفضل اینز دمتعال در عروج و ترقی است حق سبحانہ اورا با نوادر و اسرار و مواجید فیوض و برکات بپیم پیران کبار منور گر دانیدہ مرد بالکمال و حجتہ احوال اشاعت طریقہ می نماید چنانچہ ہر ہام مردم را رنگین ساختہ و بسیار کسان را اجازت دادہ کہ سیزدہ کس از ان معلوم ایں فقیر است تا حال در آن حدود شرف و رود دارند و مردمان را فیوض و برکات می رسانند۔ نام ہائے خلفائے ایشال ایں است :-

اول ملا یسین صاحب۔ در درّہ دُردمے باشند کہ از ملک فرہا است صاحب کرامات و خوارق عادات است۔ یکے از کرامات او ایں است کہ یک ملا آمدہ ہر دو زبان طعن کشاد کہ شرط ایشاد کثرت علم است و تو چنداں علم نداری۔ او گفت عطاء الہی و برکت او در کار است از علم رسمی چیز نے کشاید فضل باید۔ اں ملا گفت کہ شما چہ برکت دارید۔ در آں جا بچہ نوزادہ چہل روزہ بود۔ ملا یسین صاحب گفت کہ اگر ایں بچہ نوزادہ زبان خود را بند کر الہی جبریان مے کند برکت من معلوم مے کنی۔ گفت بلے۔ بآں بچہ کہ در گوارہ بود ، اشارت کرد کہ بگو لا الہ الا اللہ اں بچہ بزبان فصیح گفت لا الہ الا اللہ ملا ملزم شدہ داخل طریقت شد۔

دویم۔ سیادت پناہ حقائق و معارف آگاہ حافظ ملا عبدالحق اخوند۔ در ولایت

آنہ سکونت دارد۔

۱۱۰ یوم، سیادت پناہ قاضی ملا رسول اخوندزادہ در ولایت صدہ استقامت دارد

چهارم، غلام اخوند کہ در شہر ہرات سکونت می دارد۔

پنجم، ملا عطا محمد اخوند در شہر ہرات مے باشد۔

ششم، ملا جہاں اخوند در ولایت گلستان مے باشد۔

ہفتم، ملا شہسوار اخوند عرب ساکن زند اور از حد و دقندہار۔

ہشتم، ملا دین محمد اخوند در بکوا سکونت می دارد۔

نہم، قاضی نور محمد صادق اخوند در قیصار می باشد۔

دہم، ملا فیض محمد اخوند در فراہ مے باشد۔

یازدہم، ملا محمد رسول در ساغری باشد۔

دوازدهم، ملا الف اخوند در ولایت گور زنگ باشد۔

۱۳ سیزدہم، ملا جلال اخوند در خدمت اوشاں مے باشد۔ و ایں ہمہ سیزدہ تن بچشم

خود دیدہ ام کہ ہر یک صاحب کمال و حالات قویہ دارند۔ ایں سیزدہ مردم در اول سال ہما

مجاز شدہ اند الحال کہ زمانہ بسیار گذشتہ خلفا اوشاں بسیار سمعہ مار سیدہ۔

ثانیاً معروف اں کہ در حلقہ ایں حلقہ بگوش در اول دہلہ جذبات دادہ و نعرہ و بے تابی و

گریہا و خندہ و تہقہ و بے خودی و غیبت و استغراق مے بودند حتی کہ در بعض اوقات ہمہ

اہل حلقہ کہ گاہے پنجاہ و گاہے بصد کس رسیدہ بودند بے طاقتیہا مے کہ دند و برہم می افتاد

الحال اں احوال باں منوال نماندہ مگر دوس را گاہے اں اضطرابات دست مے دہد گاہے

نہ۔ و بجائے اں حالات استغراق و محویت و حضور و آگاہی بحت تعالیٰ سبحانہ غالب می

باشد۔ بعضہ مردمان را در حالت صلوٰۃ کیفیتے رومے دہد کہ بجز گفتن تکبیر تحریمہ در قیام

بیہوش شدہ استادہ مے باشند تا کہ وقت صلوٰۃ خارج شدہ مے رود و اں شخص بہماں

حالت باقی باشد باز بزمین مے افتد مانند مردہ و کسے را ایں در رکوع دست مے دہد و

کسے در سجود کسے را در شہد و بعضے را بعد از گذشتن وقت نماز و بعضے بعد از گذاردن نماز بافاقہ

مے آیند و بعضے در حالت ذکر و بعضے در حالت مراقبہ و بعضے بغیر اں جسد و بدن خود را مانند خانہ

و یا مثل کوہ کلاں مے بینند و بعضے ہمہ زمین را از حسد خود پُر مے یابند و بعضے خود را چنان طویل می بینند کہ گویا سر خود با آسمان مے ساینند بلکه ازاں مے گذرانند و بعضے بجز وجود خود هیچ نئے بینند و بعضے ہمہ را حق مے انگارند بلکه ہمہ اداست مے دانند و بعضے آواز کلمہ انا الحق از ہر عضو و بن مئے خود مے شنوند و زبان گفتن نئے توانند و ایں حالات بعضے را تا مدت طویلہ و بعضے را تا مدت قلیلہ می ماند بعد ازاں منقطع می شود و حالات دیگر رومے دہد و بعضے را کشوف ناسوتیہ بعضے را کشوف ملکوتیہ حاصل مے شود و بعضے را حالت جو عیہ چنان غلبہ مے نماید کہ بر هیچ چیز مے سیر نئے شوند بلکه گویند کہ اگر بار اشتہر گندم خام مے خورم سیر نئے شوم۔ قربان حضرت شوم ایں چہ حالات است اطلاع فرمایند و در حلقہ مولوی میر باز صاحب و ملا دران صاحب و مولوی محمد جاناں صاحب و ملا خان محمد صاحب و ملا امان اللہ صاحب و مولوی محمد عادل صاحب و مولوی میر واعظ و ملا ہیبت اخوند صاحب و مولوی شیر محمد صاحب ایں احوالات جذبات و آہ و نعرہ و ناله و اضطراب و استغراق و بے خودی و غیبت و محویت زیادہ از حد است کہ مشایخ ایں ولایت و علماء ایں دیار ندیدہ و نشنیدہ اند از ایں جہت بہا بے نوا یان و غریبان حسد و بغض و کینہ و عداوت می درزند ہر اہم اللہ سبحانہ و تعالیٰ وایانا۔ اندک چیز مے از احوال خود و خلفاء و سایر مسترشدان آل حضرت نوشتہ شد و ایں ہمہ حالات و فیوضات و برکات کشفیات و کرامات از آل حضرت است قلبی و روحی فداہ ۵

بے لطف تو من قہر انتوانم کرد	احسان ترا شمار نتوانم کرد
گر بر تن من زباں شود ہر مومئے	یک شکر تو از ہزار نتوانم کرد
او بجز نائی و ما بجز نئی نہ ایم	او دے بے ما و ما بے وے نہ ایم
نئے کہ ہر دم نغمہ آرائی کند	فے الحقیقت از دم نائی کند
نیاوردم از خانہ چیز مے نخست	تو دادی ہمہ چیز و من چیز تست

ایں بے عمل بے کردار و سیاہ چیز نیست کہ خود را در میان آورد ثانیاً آن کہ اگر مسند امام المسلمین حضرت نعمان بن ثابت ابو حنیفہ رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ مطبوع یا قلمی بدست آید برائے فقیر خردہ ہر بانی فرمودہ ارسال دارند تنگی وقت بسبب تہیاء روانگی خراسان و کثرت احوال حلقہ بگوشان کہ بہ بین انفاس قدسی اساس نقد وقت ایشان است حوصلہ تفصیل نہ داشت مع آن کہ مخدوم زادہ ام صاحب در طلب جواب کرامت نامہ استعجال

فرمودہ اند۔ این لاشے را چوں رزانت تقریر و متانت تحریر نیست ہر جائے کہ خطائے رفتہ باشد بحسن الطاف کریمانہ اصلاح فرمایند زیادہ حداد ب۔ وصلى الله على خير خلقه محمد وآله وصحبه اجمعين ۛ

مکتوب بیست و دوم بنام ملا میر اعظم صاحب بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى۔ اما بعد، فالسلام المسنون و الدعاء المشحون۔ من الفقير الحقير لاشئ دروست محمد المعروف بالحاجي كان الله له عوضا عن كل شئ۔

على اخي الشريف العزيز ملا مير واعظم صاحب سلمه الله تعالى عن حوادث الزمان والنوائب ان احوال هذا المكان من كل الوجوه قريبن محمد الله سبحانه المستؤل من الله تعالى سلامتكم وعافيتكم وثباتكم على الشريعة والطريقة الحقيقية فانها فوق الكرامة ويرحم الله عبدا قال امينا۔

فاعلم يا اخي قد ظهرت وبدعت في هذه الزمان فرقة وهابية تسمى انفسها بالمحدثين وبسبب خبث الباطن وفساد العقيدة طال لسانها في ذم امامنا حضرة النعمان بن ثابت الكوفي امام المفسرين والمحدثين وانكرت من اجتهاد الائمة المجتهدين المتقدمين والمتأخرين وحصر المذاهب الاربعة وقد اتفق على حصرهم علماء السلف الصالحين فصار حصرهم ثابتا بانعقاد الجماع وابتين بعون الله تعالى جل شانہ شہتہ من مناقب الامام الموصوف ونبذة من دلائل حصر المذاهب الاربعة رغما للانف المخاصمين الطاعين في شان الائمة المجتهدين۔ فاقول يا الله التوفيق من الكتاب المستطاب المسند للامام الاعظم اعني حضرة النعمان بن ثابت الكوفي رحمة الله عليه المعروف في الآفاق بمسند الخوارج۔ الباب الاول في ذكر شئ من فضائل التي تفردها اجماعا فنقول وبالله التوفيق مناقبه وفضائله كالخصي لا تعد ولا تحصى ولا يمكن ان يستقصى لكن الفضائل التي تخص وتفردها ولم يشاكر اجماعا من بعده احد فيها يمكن احصائها وضبطها في عشرة انواع۔

الأول، في الأخبار والآثار المروية في مدحه دون مدح من بعده -
 الثاني في أنه وُلِدَ في زمان الصحابة والقرن الذي شهد له رسول الله صلى
 الله عليه وسلم بالخيرية دون من بعده -

الثالث، في أنه رُئِيَ عن أصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم دون
 من بعده -

الرابع، في تَبَرُّزِهِ في عهد التابعين للفتوى دون من بعده -
 الخامس، في أنه تَلَمَّذ واستفاد من أربعة آلاف من التابعين وغيرهم
 دون مَنْ بعده -

السادس، في روايته عن الكبار من التابعين وعلماء المسلمين دون من بعده -
 السابع، في أنه اتفق له من الأصحاب العظماء المجتهدين ما لم يتفق لاحد
 من بعده -

الثامن، في أنه أول من استنبط الأحكام وأسس قواعد الاجتهاد وبالغ في
 الأحكام دون من بعده -

التاسع، في أنه لم يقبل العطايا عن خلفاء البرايا بل افضل من كسبه على جماعة
 الفقهاء دون من بعده -

العاشر في وفاته وشهادته بسبب تورعه عن الدنيا وجاهها دون من بعده -
 اما الأول، فقد اخبرني الصدوق الكبير شرف الدين احمد بن مؤيد بن موفق بن
 احمد المكي قال الشيخ الزاهد محمد بن اسحق السراجي الخوارزمي انا ابو حفص عمر بن احمد
 الكراسي انا الامام ابو الفضل محمد بن حسن الناصبي حدثنا ابو القاسم بن طاهر البصري
 حدثنا ابو يوسف احمد بن محمد الواعظي رباط ابراهيم بن ادهم حدثنا ابو عبد الله
 محمد بن نصر الوهاب قال انا ابو عبد الله المأمون بن احمد بن خالد حدثنا ابو علي بن
 احمد بن علي الحنفي حدثنا فضيل بن موسى السينائي عن محمد بن عمر عن ابي سلمة عن
 ابي هريرة رضي الله تعالى عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون في
 امتي رجل يقال له ابو حنيفة هو سراج امتي يوم القيامة - وعن ابي سلمة عن ابي
 هريرة عن رسول الله صلى الله عليه وسلم انه قال ان في امتي رجلا وفي حديث

القصرى يكون فى امتى رجل اسمه نعمان وكنيته ابو حنيفة هوسراج امتى هوسراج
 امتى هوسراج امتى - عن ابان بن ابي عياش عن انس بن مالك قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم سيأتى من بعدى رجل يقال له نعمان بن ثابت ويكنى ابا حنيفة
 ليحيى بن دين الله وسنتى على يده - عن نافع عن ابن عمر رضى الله تعالى عنه قال قال
 رسول الله صلى الله عليه وسلم يظهر من بعدى رجل يعرف بابى حنيفة يحيى الله
 سنتى على يديه - عن عبد الله بن مغفل قال سمعت امير المؤمنين على بن ابي طالب
 رضى الله تعالى عنه يقول الا انبئكم برجل من كوفان من بلد تكبر هذه اومن كوفتكم هذه
 يكنى بابى حنيفة قد ملئ قلبه علما وحكما وسيهلك به قوم فى اخر الزمان الغالب
 عليهم التنافر يقال لهم البنانية كما هلكت الرافضة بابى بكر وعمر رضى الله تعالى
 عنهما - عن سعيد عن الضحاك عن ابن عباس رضى الله تعالى عنه قال يطلع بعد النبى
 صلى الله عليه وسلم بدر على جميع خراسان يكنى بابى حنيفة رضى الله تعالى عنه حدثنا
 الحسن بن اسمعيل بن الحسن عن ابى عبد الرحمن عن الزهاري قال شهدنا حماد اوجاعة
 ابو حنيفة فقال له حماد يا ابا حنيفة انت نعمان بن ثابت الذى ذكرنا ابراهيم قال سقا
 الله زمانا يكون فيه رجل يقال له نعمان يكنى بابى حنيفة يحيى احكام الله تعالى رسوله
 ويحرمى بعده ابد ما بقى الاسلام ولا يهلك من اتخذها وعمل بها فان انت لقيته فاقرأه
 منى السلام - عن كعب الاحبار قال انى لاجد اسامى العلماء واهل العلم مكتوبة بصفا
 وانسابهم اهل زمان ^{فمن} وانى لاجد اسم رجل يقال له نعمان بن ثابت يكنى ابا حنيفة و
 اجد له شانا عظيما فى العلم والفقه والعبادة والحكمة والزهادة قد ساد اهل زمانه
 من اهل العلم فمن تبعه اهتدى وهو بداهم يعيش مغبوطا ويموت شهيدا - عن
 عبد الله بن المبارك قال اخبرنى ابن لهيعة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
 فى كل قرن امتى سابقون وابو حنيفة سابع هذه الامة - قال سمعت الامام الشافعى
 يقول انى لا تبرك بابى حنيفة رحمه الله واجئ الى قبره فاسأل الله تعالى الحاجة
 عند قبره فما تبعه حتى تنقضى والنشدنى الصديق الكبير شرف الدين احمد بن
 المؤيد المكي الخوارزمي قال انشدنى الصديق العلامة صدق الائمة ابو المؤيد موفق احمد
 المكي لنفسه هـ

رسول الله قال سراج ديني وامتي الهداة ابو حنيفة
 غدا بعد الصحابة في الفتاوى لاحمد في شريعته خليفة
 سدي ديباج فتياله اجتهاد ونحمة من الرحمن خليفة

اما النوع الثاني، من مناقبه وفضائله التي لم يشارك فيها من بعده من ارباب
 المذاهب انه ولد في زمن الصحابة على ما أنبأني الشيخ المعمر شيد الدين الى آخر
 قال سمعت من احمد بن داود بن علي بن ابي عبد الله قال ولد ابو حنيفة سنة احدى و
 ستين ومات سنة مائة وخمسين وهذا القول تفرد به الحسن الخلال فاما القول المشهور
 انه ولد سنة ثمانين من الهجرة الى آخر الاسناد وعن ابي سعد قال سمعت الواقدي يقول
 سمعت حماد بن ابي حنيفة يقول ولد ابي سنة ثمانين وهكذا اخرج به الحافظ ابو القاسم
 طلحة بن محمد بن جعفر الصغار في مسنده وقال اي ابو حنيفة توفي في ايامي عبد الله بن جعفر
 بن ابي طالب وابو امامة الباهلي وواثلة بن الاسقع وعمر بن حريث وعبد الله بن ابي اوفى
 وجماعة من الصحابة يقول اضعف عباد الله محمد العربي الخوازمي فثبت بهذا انه ولد في
 زمن اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو من اهل القرن الذي شهد له رسول
 الله صلى الله عليه وسلم بالخيرية ووصفه بالعدالة فان اصحاب الحديث اختلفوا
 فمنهم من جعل ابا حنيفة من القرن الثاني وقد اجمعوا ان ولادته كانت في القرن الاول
 واجتهد في القرن الثاني انشدني صدق الامامة ابو المودب الموفق بن احمد المكي الخوازمي
 لنفسه هـ

غدا مذهب نعمان خير المذاهب كذا القمر الوضاح خير الكواكب
 تفقه في خير القرون مع التقى فذهبه لا شك خير المذاهب

واما النوع الثالث، من مناقبه وفضائله التي لم يشارك فيها من بعده من روى
 عن اصحاب رسول الله صلى الله عليه وسلم فان العلماء اتفقوا على ذلك ان اختلفوا
 في عددهم منهم من قال اثم ستة رجال وامرأة ومنهم من قال خمسة وامرأة ومنهم من
 قال سبعة وامرأة -

واما النوع الرابع، من مناقبه وفضائله التي تفرد بها ولم يشارك فيها من بعده انه
 اجتهد وافتي في زمن التابعين رحمة الله تعالى عليهم اجمعين - وقال صاحب الاختيار

وشارحه الطحاوى والفقيه ذرعه عبد الله بن مسعود رضى الله تعالى عنه سقاه علقه
وحصده ابراهيم النخعي وداسه حماد ولحنه ابو حنيفة ونجته ابو يوسف وخبره محمد و
سائر الناس يأكلون من خبرهم وقد نظم بعضهم فقال هـ

الفقيه ذرعه ابن مسعود وعلقه حاصده ثم ابراهيم داس
نعمان طاحنه يعقوب عاجنه محمد خابزو الاكل الناس

وقد ظهر علمه بصانيفه كالجامعين والزيادات والنوادر حتى قيل انه صنّف في
العلوم الدينيّة تسعمائة وتسعين كتاباً ومن تلامذته الشافعي رضى الله تعالى
عنه وتزوج بامر الشافعي وفوض اليه كتبه وماله فصاّر الشافعي فقيهاً ولقد انصف الشافعي
حيث قال من اراد الفقه فليلزم اصحاب ابي حنيفة فان المعاني قد تيسرت لهم الله
ما صرت فقيهاً الا بكتب محمد بن الحسن وقال اسمعيل بن ابي رجاء رأيت محمداً في المنام
فقلت ما فعل الله بك قال غفر لي قال لو اردت ان اعذبك ما جعلت هذا العلم
فيك فقلت له فابن ابو يوسف قال فو قنابدين قلت فابو حنيفة قال هيهات
ذاك في اعلیٰ عليين وكيف وقد صلى الفجر بوضوء العشاء اربعين سنة وبجر خمساً و
خمسين حجة ورأى ربه في المنام مائة مرة ولها قصة مشهورة في الحجّة الاخيرة استاذن
حجة الكعبة بالدخول ليلاً فقام بين العمودين على رجله اليمنى ووضع اليسرى على
ظهرها حتى ختم نصف القرآن ثم ركع وسجد ثم قام على رجله اليسرى ووضع اليمنى
على ظهرها حتى ختم القرآن فلما سلم بكى وباحى ربه ما عبدك هذا العبد الضعيف
حق عبادتك لكن عرفك حق معرفتك فهب نقصان خدامته لكمال معرفتك فهتف
ها تف من جانب البيت يا ابا حنيفة قد عرفتنا حق المعرفة وقد خد متناً فأحسنه
لخدمته وقد غفرنا لك ولمن اتبعك فمن كان على مذ هبك الى يوم القيامة ثقل لابي حنيفة
بمبلغت ما بلغت قال ما بخلتُ بالافادة وما استنكفت عن الاستفادة قال مسافر
بن كدام من جعل ابا حنيفة بينه وبين الله سرجوت ان لا يخاف وقال فيه شعره
حسبي من الخيرات ما اعدت يوم القيامة في رضى الرحمن
دين النبي محمد خير الوري ثم اعتقادي مذ هب النعمان
وعنه عليه الصلوة والسلام ان آدم افتخر بي وانا افتخر برجل من امتي اسمه نعمان

وكنته ابو حنيفة هو راج امتي - وعنده عليه الصلوة والسلام ان سائر الانبياء يفتخرون
بي وانا افتخر بابي حنيفة من احبيه فقد احبني ومن ابغضه فقد ابغضني كذا في التقديم
شرح مقدمة ابى الليث وقال في الضياع المعنوي وقول ابن الجوزي انه موضوع
تعصب لانه سري بطرق مختلفة - وسري الجرجاني في مناقبه بسند له سهل بن عبد الله
التستري انه قال لو كان في امة موسى وعيسى مثل ابى حنيفة لما قهوه واولما انتصروا
ومناقبه اكثر من ان تحصى وصنف فيها سبط ابن الجوزي مجلدين كبيرين سماه الانتصاف
لامام ائمة الامصار وصنف غيره اكثر من ذلك -

والحاصل ان اباحنيفة نعمان من اعظم معجزات المصطفى بعد القرآن حسبك
من مناقبه اشتهر من هبه ما قال قولا الا اخذ به امام من الائمة الاعلام وقد جعل
الله للحكم لا صحابه واتباعه من رمنه الى هذه الايام الى ان يحكم بمن هبه عيسى عليه
الصلوة والسلام وهذا يدل على امر عظيم اختص به من بين سائر العلماء العظام كيف
لا وهو كالصديق رضى الله عنه له اجرة واجرم من دون الفقه والفقه فرع احكامه
على الاصول العظام الى يوم الحشر والقيام وقد اتبعه على مذهبه كثير من الاولياء
الكرام ممن اتصف بثبات المجاهدة وركض في ميدان المشاهدة كابراهيم بن ادهم
وشقيق البلخي ومعرف الكرخي وابى يزيد بسطامي وفضيل بن عياض داود الطائي و
ابى حامد اللفاف وخلف بن ايوب وعبد الله بن المبارك وكيع بن الجراح وابى
الواثق وغيرهم ممن لا يحصى له عدة ان يستقصى فلو وجد وافيه شبهة ما اتبعوه و
لا اقتدوا به ولا وافقوه وقال الاستاذ ابو القاسم القشيري في رسالة مع صلابة في
مذهبه وتقدمه في هذه الطريقة سمعت الاستاذ ابى على الدقاق يقول انا اخذت
هذه الطريقة من ابى القاسم النصر ابادي قال ابو القاسم انا اخذتها من الشبلي و
هو اخذها من السري السقطي وهو من معروف الكرخي وهو من داود الطائي وهو اخذ
العلم والطريقة من ابى حنيفة وكل منهم اثني عليه واقرب فضل فنجبالك يا اخي الكرم
يكن اسوة حسنة في هؤلاء السادات لكبارا كانوا متهمين في هذا الامر والافتخار
وهم ائمة هذه الطريقة واسر باب الشريعة والحقيقة ومن بعدهم في هذا الامر فالهم
تبع وكل من خالف ما اعتمدوه مردود ومبتدع وبالحمله فليس ابو حنيفة في زهد ورعه

وعبادته وعلمه وفهمه بمشاركته ومما قال فيه ابن المبارك هـ

لقد زان البلاد ومن عليها	امام المسلمين ابو حنيفة
باحكام واثار وفقه	كآيات الزبور على الصحيحه
فما في المشرقين له نظير	ولا في المغربين ولا بكوفه
فقام مشتمراً شهراً لئلا ي	وصام نهارة لله خيفه
فمن كابي حنيفة في علاه	امام للخليفة والخليفه
رايت العائبين لسفاهها	خلاف الحق مع حجج ضعيفه
وكيف يحل ان يؤذى فقيه	له في الارض آثار شريفه
فقد قال ابن ادريس مقالا	صحيح النقل في حكم لطيفه
بان الناس في فقه عيال	على فقه الامام ابى حنيفة

فلعنة ربنا اعداد رمل

على من رد قول ابى حنيفة

وقد ثبت ان ثابتاً والداً الامام ادرك الامام على بن ابى طالب فدعاه ولد زينة
بالبركة وصحرا اباً حنيفة سمع الحديث من سبعة من الصحابة كما بسط في او اخر منية
المفتي وادرك بالسنة نحو عشرين صحابياً كما بسط في اوائل الضياء وقد ذكر الامام العلامة
شمس الدين محمد ابوالنصر ابن عرب شاه الانصارى الحنفى في منظومة الالفية المسماة
بجواهر العقائد ودور القلائد ثمانية من الصحابة من روى عنهم الامام الاعظم ابى
حنيفة رحمة الله تعالى عليه عليهم اجمعين حيث قال هـ

معتقد اى مذهب عظيم الشان	ابى حنيفة المفتى النعمان
التابعى سابق الائمة	بالعلم والدين سراج الامة
جمعا من اصحاب النبى ادركا	اشهرهم قد اقتضى وسلكا
طريقة واضحة المنهاج	سالمة من الضلال الداجي
وقد روى عن انس وجابر	وابى ادنى كذا عن عامر
اعنى ابا الطفيل ذا	ابن واشله وعين ابن جزء
قد روى الامام وبنيت عجره	هى التمام وتوفى ببغداد

بدانکہ اسے برادرِ مکمل چند بنا بر حصر مذاہب اربعہ از کتاب مستطاب شرح سفر سعادت کہ از
تصنیف شیخ عبدالحق محدث الدہلوی رحمۃ اللہ علیہ رحمتہ واسعہ است مے نگارم تا دفع تشویش
از دلہام متردین دور گرد و صاحب کتاب مذکور منشأ اختلاف ائمہ و اسامی اوشاں با تفصیل
تاریخ ولادت و انتقال و اسبقیت و لاحقیت ہر یک انہیں چہار امامان مشہورہ بیان ساختہ
اند بعد ازاں فرمودہ اند کہ ایں چہار تن از امامان دین و مقتدایان ملت اند کہ ضبط و ربط احادیث
و اقوال صحابہ و سلف و تطبیق و توفیق میان آنہا نمودہ و تفسیر و تاویل و بیان ناسخ و منسوخ کردہ
و غایت بذل مجہود دریں باب فرمودہ استنباط احکام بقیاس و اجتہاد از نصوص کتاب و
سنت نمودند و غیر مجتہدان راجز تابع ایشاں بودن چارہ و سبیلے نیست و مشلخ طریقت
و بزرگان ایشاں ہم بریں مذاہب بودند یا رب مگر آنہائے کہ ایشاں بجائے اجتہاد رسیدہ
و موافق یا مخالف ایشاں برائے خود اجتہاد مے نمودہ باشند و اللہ اعلم۔ و آنکہ گویند الصوفی
لا مذہب لہ نہ بایں معنی است کہ اورا در دین مذہبے نیست و تابع مذاہب نہ و ہر چہ خاطرش
خوش دارد و دلش بدان حکم کند ہم بدان عمل کند بلکہ توجہش چنانکہ گفتہ اند آنست کہ دے در بعضے
مواضع از مذاہب آنچه در آن ورع و احتیاط بیشتر یا بد اختیار کند ہر مذہب کہ باشد و یا
آنکہ ہر مذہب اہل حدیث کہ ہر چہ حدیث صحیح یا بد بدان عمل کند۔ محققان گویند کہ ایں نیز علی
الاطلاق صحیح نہ بود تحقیق آن است کہ ہم از روایات مذہب خود کہ آں را اختیار کردہ اند و وجہ اقتدا
ساختہ است روایتے اختیار کند کہ احوط بود یا موافق ظاہر حدیث صحیح باشد اگر چہ ظاہر
روایت و مشہور از ان مذہب نہ بود و الا تفرق مذہب و تعدد وجہ موجب تفرق اعمال
ظاہر گردد و از انجا سرایت بہ تفرق و عدم ضبط احوال باطن کند و فرمودہ اند کہ قبلہ توجہ یکے بایہ
چہ امام شریعت و چہ شیخ طریقت تابنا۔ توحید حکم و قدم تحقیق راسخ گرد و چہ تشعب و تفرق
اصل موجب تشعب و تشتت فرع بود پس ضبط انفس باصل مرجوع الیہ فقہاء و اصولاً و
تصوفاً لازم بود کذا ذکرہ بعض المحققین من فقہاء الصوفیۃ و آنچه در حدیث است کہ اِسْتَقْتِ
قَلْبَکَ یعنی فتوے از دل خود طلب کن و ہر چہ فرماید و بدانچہ حکم کند بدان روایں در صورت
تردد و تنذیب است یعنی آں جا کہ دلائل از قرآن و احادیث و اقوال علمائے مختلف آیند و
تعارض نمایند و در دائرہ تجرّد تردد افکند حاکم دریں صورت تحری قلب و ترجیح اوست تا از ان
اقوال آنچه دل شین اگر تردد اختیار کند و عمل نماید و آں نیز در مادہ قلب مطہر مزگی منور بنور ایمان

و تقوی است کہ بنور فرست کہ در جوہر ایمان ابدلع نموده اند آنچه حق است دریابد آن شق
اختیار کند کہ خیر و صواب در آن بودندہ آنکہ ہر چہ در دلش افتد ہم بر آن عمل کند بدو دن رجوع بدلائل
شرعیہ کہ این سخن روئے بجانب الحاد و اباحت دارد و پائی لغزش جاہلان است بالجملہ
مذاہب حق و طرق وصول بمنزل مقصود و ابواب درآمد خانہ دین این چہار است و ہر کہ را
انہی را ہاد و در سے ازین درہا اختیار نمود براہ دیگر رفتن عبث و یادہ باشد و کارخانہ عمل را
از ضبط و ربط بیرون افکندن و از راہ مصلحت بیرون افتادن است و اگر قصد سلوک طریق
و روع و احتیاط دارد ہم از مذہب واحد مختار روایتی کہ دلیلش احسن و قوی و فائدہ اش اعم
و اتم و احتیاط در آل اکثر وافر بود اختیار کند و براہ رخصت و مسالہ و حیلہ اندوزی نہ رود این طریق
متاخران است و شک نیست کہ این طریق حکم تر و مضبوط تر است۔ و حجتہ این طائفہ این
است کہ ہمہ متمسک بکتاب و سنت اند و مقتدایان دین اند و دیگر تعیین و تخصیص را وجہ
چہ باشد و نص فَاَسْأَلُوا أَهْلَ الدِّينِ كِرَانًا كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ و اشارہ حدیث
اصحابی کالجورم فبأئهم اقتدیتم اہتدیتم نیز ہم برین است یعنی چیزے کہ شما
ندانید از اہل علم پرسید و از ایشان بیاموزید۔ و فرمودہ اصحاب من ہم چوستارگان اند و ہمہ
راہ نمایندگان اند۔ و علماء دیگر را در حکم ایشان دانید و این مذہب بظاہر بالنصاف نزدیک تر
نماید و بفہم زد تر آید و لیکن قرارداد علماء و مصلحت دیدار ایشان در آخر زمان تعیین تخصیص مذہب
است و ضبط و ربط کا در دین و دنیا ہم درین صورت بود و از اول مخیر است ہر کہ ام را اختیار نماید
صورت دارد و لیکن بعد از اختیار یکے بجانب دیگر رفتن بے توہم سوئے ظن و تفرق و تشوب
در اعمال و احوال نخواہد بود قرارداد متاخرین علماء برین است و ہوا المختار و فیہ الخیر۔ امام درین
روزگار پسین مجتہدین کہ در فرقہ و حدیث و زہد و روع و عبادت مشہور و معروف بودند احادیث
و اقوال صحابہ را تتبع نمودہ و ناسخ را از منسوخ و صحیح را از سقیم جدا ساختہ و تحقیق و تاویل آن فرمودہ
تطبیق و توفیق میان آن ہا داده مذہب قرار دادہ اند۔ عوام مسلمانان را بلکہ علماء را درین روزگار این
قوت و طاقت کجا است کہ این کار از دست ایشان آید۔ ایشان را غیر متابعت مجتہدین
کہ در دن و در پئے ایشان رفتن سبیلہ نبود و چارہ نہ والعہدہ علیہم این کار متقدمین مجتہدین ایسر
بود و بحقیقت بے قیاس و اجتہاد کار از پس نہ رود و باخر دست بکلی نہ دن ضرورت افتد و
دلائل حجیت قیاس و وجوب عمل بدین در شرح خاتمہ کتاب معلوم گردد انشاء اللہ تعالی۔ و حکم

مجتہد بحقیقت حکم کتاب و سنت است و لکن چون این حکم در آن جا پوشیده است و صریح نہ پس مجتہدان دین و امان راہ یقین ال حکم مکنونہ و مستورہ را بر منصفہ ظہور آورده و ایماہ و اشارت را بہ تصریح مبدل ساختہ جزاہم اللہ تعالیٰ عن اخیر الجواز۔

وصل در اذہان بعضے مردم چنان در آمدہ کہ مذہب امام شافعی موافق حدیث است و ملوک طریقہ اقتداء و اتباع در مذہب ایشان بیشتر است و مذہب ابو حنیفہ مبنی بر رائے و اجتہاد است و مخالف احادیث۔ این سخن غلط محض است و جہل صریح۔ آخر نہ در اجتہاد حفظ کتاب اللہ و حفظ احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم و معرفت اقوال سلف شرط است و بے آن درست نیست۔ و چون قیاس و اجتہاد آن امام عظم را عظیم الشان اقدم و اسبق و مقدم و مسلم تمام است است این گمان را مجال نبود مانا کہ سبب وقوع دریں درطہ آن بود کہ بعضے محدثین کہ در مذہب امام شافعی بودند در کتابہا کہ تصنیف کردند چنانچہ مصانج و مانند آن دلائل مذہب خود را تتبع و تفحص نمودہ جمع کردند و در احادیث مذہب حنفی براہ طعن و جرح رفتند و اینہا بے گوشہ تعصب نخواہد بود و اکثر ایشان بابی حنیفہ بے گوشہ تعصب نہ باشند عفی اللہ عنہم۔ نظر در کتب حنفیہ کہ در دیار عرب مشہور است باید انداخت تا حقیقت حال منکشف گردد و دریں مذہب مواہب الرحمن کتاب بے است شاریح او التزام کردہ است کہ دلیل او از آیات قرآن و احادیث صحیحین بیارد کتاب ہر ایدہ در دیار مشہور و معتبر ترین کتابہا است نیز دریں وہم انداختہ چہ مصنف نے در اکثر بنا کار بردہ دلیل معقول نہادہ و اگر حدیثی آورده نزد محدثین خالی از ضعف نہ غالباً اشتغال وقت آن استاذ در علم حدیث کم تر بودہ است و لکن شرح شیخ ابن الہمام جزاہ اللہ خیر الجزاء تلافی اک نمودہ و تحقیق کار فرمودہ است و گفتہ اند کہ نزد نے اے نزد امام ابی حنیفہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ سند قما بود کہ احادیث مسموعہ خود را در آن ضبط کردہ و گفتہ اند کہ مشایخ او کہ از ایشان استماع حدیث کردہ و رائے جمع از صحابہ کہ از ایشان شنیدہ از تابعین سی صد کس بودند و آنہا کہ از نے روایت مسند نے کردہ اند یا نصہ کس اند و مجموع استاذان نے در علم چہا رہنرا کس اند و جمعے آن را بر ترتیب حروف تہجی جمع کردہ و چون احادیث کہ امام شافعی بدان اخذ کردہ و تمسک نمودہ است امام ابو حنیفہ بدان تمسک نہ نمودہ و اخذ نہ کردہ مردم گمان کردند کہ مذہب ابو مخالف احادیث است و حالانکہ دریں جا احادیث دیگر است صحیح و قوی تر است از آن کہ وے

رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہر آن تمسک نموده و بجهت آن احادیث کہ متمسک امام شافعیؒ است ترک داده و اکثر متمسکات اور صحیحین است و این معنی تفصیل بیان کرده اند و اثبات نموده اند۔ و فی الحقیقت مذہب حنفی جامع معقول و منقول است و ماناکہ در اغلب اوقات و احوال عادت کریمہ آن امام آن بوده کہ در تفہیم و تبیین مذہب خود بجهت رعایت طبع عامہ خلق کہ مجہول اند بر تطابق معقول و منقول و تأیید نقل بعقل اقتضای بر دلیل معقول کرے و بقصد تسلیہ و تشفیہ طبع ایشان در کشف و تبیین آن کوشیدے والا اصل تمسک استدلال و بکتاب و سنت و اقوال سلف بود خود چہ صورت دارد کہ بے رجوع بکتاب و سنت و اجماع تمسک بقیاس کند و حالانکہ شرط عمل ہر آن عدم آن اصول است چنانکہ در کتب اصول فقہ بر مذہب ایشان مقرر شدہ است و این دلائل عقلیہ ایشان در حقیقت برائے تأیید و ترجیح بعضی احادیث بر بعضی بموافقت و بے مریاس را دلالت از احادیث آنچہ موافق بقیاس بود ارجح است چنانکہ ہم در اصول فقہ قرار یافتہ نہ آنکہ قیاس در مقابل نص کرہ باشد و نیز حکم بصحت و ضعف احادیث در زمان متأخرین برخلاف زمان سابق است چہ می تواند کہ حدیثی در زمان ایشان صحیح باشد سبب اجتماع شرائط صحت و قبول و رد آن کہ یک واسطہ بود میان ایشان و حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم پس از ہمت رواست دیگر کہ بعد از آن آمدہ ضعف پیدا شدہ پس از حکم متأخرین محدثین بضعف حدیثی لازم نیاید ضعف بے در زمان امام ابو حنیفہ مثلاً و این نکتہ ظاہر است و از کلام بعضی محققین کہ ذکر کردہ اند کہ حکم بتواتر و شہرت و وحدت حدیث معتبر در صدر اول است و آلات احادیث کہ در آن وقت از احاد بودہ و بعد از آن بوجود کثرت طرق برواج این علم و کثرت طالبان و جامعان کہ بعد از آن پیدا شدہ بمرتبہ شہرت رسیدہ باشد استیناسے باین معنی توان یافت و امام اعظمؒ بجمہ غایت امتیاز و وفور فضل و کمال مغبوط و محسود عالم بود متأخرین شافعیہ را چہ گوید کہ بعضی متقدمین را نیز باں جناب حسد گونہ بود و در حقیقت ہر کہ فاضل تر محسود تر شافعیان را این حال است اما امام شافعیؒ را بہ بینند کہ چہ مدح اصحاب و بے می کند و می گوید کہ الناس کلہم عیال علی فقہ ابی حنیفہ رحمہ اللہ و در شان امام محمد شیبانیؒ کہ شاکر دہانی حنیفہ است فرمودہ کہ اگر اہل کتاب از یہود و نصاریٰ تصانیف محمد رحمۃ اللہ علیہ بہ بینند بے اختیار ایمان آرند امام حافظ ابو محمد بن حزم گفتہ کہ اصحاب ابو حنیفہ ہمہ متفق اند کہ حدیث ہر چند اسناد او ضعیف و

مقدم تہ واولیٰ تہ از قیاس و اجتہاد است وے تا بعد ضرورت نہ رسد عمل بقیاس نہ کند و
 عمل بحديث باقسام از دست ندد و امام شافعی قیاس را بر چندین از اقسام حدیث مقدم
 دارد درین مقام تفصیل است مذکور در علم اصول فقہ آنجا نظر باید کرد و از اقسام قیاس نیز جز
 بقیاس مؤثر عمل نکند و قیاس تناسب و قیاس شبہ و قیاس طرد ہمہ نزد مے متروک غیر
 معمول بہا اند و در چندین مواضع قیاس را با حدیث ترک داده و امام شافعی عمل بقیاس
 کرده و اگر آں را ذکر کنیم سخن درازی کشد و ابو حنیفہ تقلید صحابی را در آنچه صحابی با اجتہاد خود
 گوید واجب داند و شافعی گوید ہم رجال و نحن رجال ما بایشاں در اجتہاد برابریم و ما ہم
 مجتہدانیم مجتہد را تقلید مجتہد دیگر نہ رسد نقل است کہ امام ابو حنیفہ فرمودہ عجب از
 مردم است کہ مے گویند او فتویٰ بہ رأے خود مے دہد و حال آنکہ من ہرگز فتویٰ ندیم ہر آنچه
 ما ثور و مروی نیست و امام حجتہ عبداللہ بن المبارک از مے نقل کردہ کہ گفت آں چہ از
 احادیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آید فبا الرأس والعین قبول کنیم و آنچه از صحابہ رسیدہ
 رضی اللہ تعالیٰ عنہم نیز اختیار کنیم و از گفت ایشاں نہ برآیم و لکن چیزیکہ از تابعین بیاید ما و
 ایشاں برابریم بایشاں مزاحمت کنیم و در تحقیق حق بحث و تفتیش نماییم و از فضیل بن
 عیاض نقل است کہ اگر حدیث بر ابو حنیفہ آمد مے متابعت آں کرے و اگر از صحابہ و
 قدمائے تابعین آمد مے نیز براہ متابعت و اقتداء ایشاں رفتہ والا اجتہاد نمود مے در
 کتب نوشتہ اند کہ اگر مسئلہ نزد مے رضی اللہ تعالیٰ عنہ آمد مے مدت مدید بیار ان خود
 در ان بحث کرے و تحقیق و تفتیش نمود مے پس از ان جواب داد مے و یاران او عظام دین و
 قدماء اہل حدیث و فقہ و زہد و ورع بودند رحمۃ اللہ علیہم اجمعین و مجاہد و معتقدان مذہب
 حنیفہ را رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہم این قدر کافی است والسلام و صلی اللہ علیٰ خیر خلقہ محمد وآلہ و
 اصحابہ اجمعین

مکتوب بیست و سوم بنام ملا حیدر شاہ صاحب پونہ

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفے۔ اما بعد، اخوی اعزّی ارشدی ملا سید حیدر
 شاہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ عنہ الافات الافاقیۃ و البلیات الانفسیۃ بحرۃ النبی الثقلین

وامام القبلتین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم۔

از فقیر حقیر لاشے دوست محمد کہ مشہور بحاجی است کان اللہ لہ عوضا عن کل شیء بعد از سلام مسنون و اشتیاق مشحون مطالعہ نمایند الحمد للہ والمنة کہ احوالات فقیر تاحین تحریر کہ ہفد ہم ماہ ذی الحجہ قرین سپاس بے قیاس منع حقیقی علی الاطلاق است جلت نعمائہ رفعت آلائہ والمسئول من اللہ سبحانہ سلامکم وعافیتکم وثباتکم علی الشریعۃ المصطفویۃ علی صاحبہا الصلوۃ والسلام۔

المرام انکہ ایمانے کہ آن صاحب در باب کیفیت زیارت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم کردہ بودند قدر ازاں در بیان کیفیت زیارت سید المرسلین صلی اللہ علیہ وسلم از وجوب و سنت و استحباب و قصد اصحاب کرام و سلف الصالحین بدریافت ایں سعادت عظمیٰ و حیات انبیاء علیہم الصلوۃ والسلام در قبور شریف و توسل استمداد از جناب آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم اجمالا بزرگداشتہ می شود۔

بدانکہ زیارت سید المرسلین باجماع اہل سنت و جماعت از سلف و خلف قولاً و فعلاً از افضل سنن و اوکد مستحبات است۔ قاضی عیاض رضی اللہ تعالیٰ عنہ مے گوید، زیارت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم سنتے است مجمع علیہا و فضیلتے است مرغب فیہا و بعضے از علماء مالکیہ بوجوب آن رفته اند و دیگران تاویل ایں قول سنت قریب واجب کردہ گو یا مراد سنت موکدہ مثل واجب است از برائے تاکید و اکثر علماء برانند کہ سنت زیارت بعد از ادائے حج است۔ قاضی حسین رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ کہ از مشاہیر علماء شافعیہ است مے گوید چون از حج فارغ شود باید کہ وقوف بہ ملزم نماید و دعا کند بعد از اں بمدینہ شریفہ آید و نہ زیارت قبر مبارک سسرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم مشرف گرد۔ قاضی ابی طالب رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ بعد از حج و عمرہ مستحب است کہ قصد زیارت آن حضرت کند و حسن بن زیاد از امام اعظم ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ روایت می کند کہ حسن مرحاج راست کہ ابتدا بیکہ کند و مناسک حج بجا آرد بعد از اں بمدینہ آید و زیارت قبر شریف کند و زیارت آن حضرت نزد حنفیہ از افضل مستحبات و مندوبات است و اوکد مستحبات قریب بدرجہ واجبات و علماء مذاہب اربعہ بتقدیم حج تصریح کردہ اند و بعضے از سلف باوجود انکہ طریق حج کہ نہ از جانب مدینہ بود اول قدم مدینہ منورہ از لوازم وقت شمرند و بالجملہ بعضے از تابعین را در زیارت

مدینہ قبل از مکہ شریفہ معظمہ اختلافی است۔ و تاج الدین سبکی رحمۃ اللہ علیہ فضیلت قربت زیارت آل حضرت را با اصول اربعہ شرح بیان کرده اما کتاب فقولہ تعالیٰ وَلَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْا أَنَّهُمْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَكَفَتْهُمُ الذُّلَّةُ وَكَفَتْهُمُ الذُّلَّةُ وگفتہ است این آیت دلالت دارد بر حث و ترغیب و حضور در درگاہ رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم و سوال مغفرت برائے خود از جناب اجابت مآب و طلب استغفار از رُسُل صلی اللہ علیہ وسلم و این مرتبہ عظیم است کہ ابدًا انقطاع پذیر نیست از بہت استوار حالت موت و حیات نسبت سرکائنات و ثبوت استغفار از آل حضرت ہر امت را بعد از موت و جمیع علماء از این آیت شریفہ استوار حالت حیات و محبت فہم نمودہ اند تا در آداب زیارت علم کہ دہ و گفتہ اند کہ این آیت شریفہ را بخواند وَلَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْا أَنَّهُمْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ و طلب استغفار کند۔ و حکایت اعرابی است کہ بعد از رحلت آل حضرت زیارت آمد و این آیت شریفہ مذکورہ خواند۔ و این حکایت اعرابی مشہور است و جمیع از باب مذہب اربعہ کہ تصنیف مناسب گج کہ دہ اند این حکایت آورده و استحسان نمودہ از ائمہ اعلام با سنانیدے کہ دارند روایت آل کردہ اند۔ و محمد بن حرب ہلالی رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ ہمیدہ آمدن زیارت قبر نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کہ دم در مقابل ششم ناگاہ اعرابی آمدن زیارت کرد و گفت یا خیر الرسل حق تعالی کتابے بر تو فرستادہ است صادق، در مے فرمودہ است وَلَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْا أَنَّهُمْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ الْآيَةَ مِنْ بَرِّ تَوَّابٍ ام مستغفر از ذنوب خود مشفق بجاہ تو و بگرمیت و این بیت خواند

يَا خَيْرَ مَنْ دُفِنْتُ بِالْبَقَاعِ اعْظِمْ فطاب من طيبهن القاع والاكرم
نفسى للفداء لقبر انت ساكنه فيه العفاف وفيه الحج والكرم

بعد از آن ادرفت۔ آل حضرت را خواب دیدم مے فرمایند کہ آل مرد در دیاب بشارت و کہ حق تعالیٰ بشفاعت من ادر مغفرت داد و گناہان ادر بخشید۔ و حافظ عبد اللہ رحمۃ اللہ علیہ در مصباح الظلام از روایت امیر المومنین حضرت علی رضی اللہ عنہ مے آمدند، بعد از سہ روز از دفن آل سرور کہ گذشتہ بود اعرابی آمد و خود را بر قبر شریف انداخت و خاک پاک آل حضرت بر سر خود ریخت و گفت یا رسول اللہ! کہ تو از خدا شنیدی ما از تو شنیدیم و آنچه از خدا یاد گرفتیم ما از تو یاد گرفتیم و از آن جملہ آنچه بر تو آمدہ این آیت است

وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَمِنْ رَبِّهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
 آمده ام تا برائے من استغفار کنی۔ از قبر شریف نذاکرہ گفتہ شد قد غفرلک۔ و در
 ثبوت زیارت آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم احادیث شریف بسیار آمدہ اند بعضی بصریح
 لفظ در زیارت قبر شریف و بعضی بالفاظ دیگر۔ و آن کہ بصریح آمدہ است این است
 حدیث اول، من زائر قبری وجبت له شفاعتی۔

حدیث ثانی، من زائر قبری حلت له شفاعتی۔
 الحدیث الثالث، من جاءني زائراً لا تعلمه حاجته الا زيارتي كان حقاً على ان
 اكون له شفيعاً يوم القيامة۔

الحدیث الرابع، من حج فزار قبری بعد وفاتی کان لمن زارنی فی حیاتی۔
 الحدیث الخامس، من حجّ ولم یزرنی فقد جفانی۔
 الحدیث السادس، من زارنی الی المدینة کنت له شفیعاً و شهیداً۔
 و در روایتی آمدہ۔ من زائر قبری کنت له شفیعاً و شهیداً۔

الحدیث السابع، من زارنی متعملاً کان فی جوارى يوم القيامة ومن مات فی احد
 الحرمين بعثه الله من الامنین يوم القيامة۔

الحدیث الثامن، من حج حجة الاسلام و زار قبری و غزا غزوة و صلی فی بیت
 المقدس لم یسئله الله عز و جل فیما افترض علیه۔

الحدیث التاسع، من حج الی مکه ثم قصد فی فی مسجدی کتبت له حجتان مبرراتان۔
 الحدیث العاشر، من زارنی میثاً فکانما زارنی حیاً و من زار قبری وجبت له
 شفاعتی يوم القيامة۔

الحدیث الحادی عشر، من علی رضی الله عنه قال النبی صلی الله علیه و سلم
 من زار قبری بعد موتی فکانما زارنی فی حیاتی و من لم یزر قبری فقد جفانی۔

الحدیث الثاني عشر، عن علی رضی الله عنه من سال الرسول الله صلی الله علیه
 و سلم الدرجة الرفیعة و الوسيلة حلت له شفاعته يوم القيامة و من زار قبر رسول
 الله صلی الله علیه و سلم کان فی جوارس رسول الله۔

از جملة احادیث کہ مثبت حیات انبیاء است صلوة اللہ علیہم بعد از عموم نصوص قرآنی

درجیات زمرہ شہداء و مقاتلین فی سبیل اللہ اس حدیث است کہ ابو علی بنقل ثقات از روایت انس بن مالک می آرند قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم الانبیاء احياء فی قبورهم یصلون۔ و آنچه بخصوص اثبات حیات سرور کائنات کنیز حدیث است کہ مشہور و معروف است ما من احد یسلم علی اکرام اللہ علی روحی حتی امر علیہ السلام۔

الحديث الثالث عشر، در روایت از احمد بن حنبل رحمه اللہ آیدہ است کہ ما من احد یسلم علی عند قبری الا امر اللہ علی روحی حتی امر علیہ السلام
الحديث الرابع عشر، از عمر رضی اللہ عنہ من صلی علی عند قبری مردت علیہ ومن صلی علی فی مکان اخر یبلغونیہ۔

الحديث الخامس عشر از ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ است مرفوعاً ما من عبد یسلم علی عند قبری الا وکل اللہ بہا ملکاً یبلغنی و کفی لہ اجر اخرتہ و دنیاہ و کنت لہ شهیداً و شفیعاً یوم القيمة۔

حدیث السادس عشر در کتاب بدو السافرہ از حدیث عائشہ رضی اللہ عنہا روایت می کنند کہ ما من رجل یزور قبر اخیه فیجلس عنده الا استانس به حتی یقوم و ابن ابی الدینار رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ از ابو ہریرہ روایت می کنند کہ اگر بر قبر آشنائے بگذر دے شناسد و اگر سلام کند رد می کند۔ سمہوی رحمۃ اللہ علیہ مے گوید کہ احادیث دیرین باب بسیار است۔ مازری در توفیق عرای الایمان از سلمان بن بحیم رحمۃ اللہ علیہ مے آرد کہ گفت آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم را در خواب دیدم پس پرسیدم یا رسول اللہ! اینہا کہ بزیارت شما می آیند و بر تو سلام مے کنند مے شنوی فرمود نعم و اذہ علیہم۔ و ابن نجار از ابی اہیم یا رحمۃ اللہ علیہ روایت مے کند سالے از سالہا حج کردم و بزیارت سید المرسلین بمدینہ آمدم۔ چون بر قبر شریف رسیدم و سلام کردم آواز شنیدم کہ مے گوید و علیک السلام۔ و امثال آن از اولیاء اللہ و صلحاء امت بسیار منقول است۔ و اما درجیات انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام در قبور با تفاق علماء درجیات آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم بعد از وفات پنج شک و شبہ نیست و ہم چنین سایر انبیاء علیہم الصلوٰۃ والسلام در قبور زندانہ حیات کامل تر از حیات شہداء کہ در قرآن مجید است و آن حضرت صلی اللہ

علیہ وسلم سید الشہداء است۔ در حدیث شریف آیدہ است علی بعد وفاقی کعلی
 فی حیاتی رواہ حافظ ابن عدی رحمۃ اللہ علیہ فی الکامل والبیعی رحمۃ اللہ علیہ بہ نقل ثقات از
 انس بن مالک رحمۃ اللہ علیہ روایت مے آرد قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم الانبیاء
 احياء فی قبورہم یصلون ویزہقون رحمۃ اللہ علیہ مے گوید کہ شواہد و از احادیث صحیحہ بسیار
 است و ابو منصور بغدادی رحمۃ اللہ علیہ مے گوید محققین و متکلمین بر آنند کہ رسول اللہ صلی اللہ
 علیہ وسلم حی است بعد از وفات و مسروری شود بطاعات امت۔ و اجساد انبیاء علیہم السلام
 بوسیدہ نمی شوند و قبور زیارت رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تقرب الی اللہ است عز و
 جل، و کدام تقرب و توسل ازین تقرب اولی و اکمل خواهد بود کہ وصول و حصول زیارت او
 صلی اللہ علیہ وسلم تقرب بر رب العالمین است۔ آیت شریفہ مَن یُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ اَطَاعَ
 اللہ۔ اِنَّ الَّذِینَ یُبَايِعُونَکَ اِنَّمَا یُبَايِعُونَ اللہ۔ الایۃ۔ زیارت آل حضرت صلی اللہ علیہ
 وسلم بعد از مہات حکم ملازمست او دارد کہ در حالت حیات او صلی اللہ علیہ وسلم بود۔ و احادیث
 شریف کہ قبل ازین مذکور شدہ درین معنی صریح اند و از جملہ این ہا این حدیث بود کہ من
 حج و لم یزرنی فقد جفانی و جفا باں حضرت بسیار بے ادبی است و بے پروائی از آل
 حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و زرت پس ترک آل زیارت مبارک موجب شغل خاطر و تفرقہ
 باطن مے گردد بلکہ نزد این حقیر گناہ کبیرہ است۔ و حال آل کسان نزد حق تعالی چہ باشد کہ
 از زیارت نبی خود انکار دارند اصلہ زیارت مشرف نشوند عیاذ باللہ تعالیٰ من ینہ الاعتقاد
 السور۔ وقتہ کہ زیارت مبارک مشرف شوند بصفہت حیا و وقار سلام گویند کہ السلام
 علیک یا رسول اللہ السلام علیک یا نبی الکریم و رحمۃ اللہ وبرکاتہ السلام علیک
 یا خاتم النبیین السلام علیک یا ابا بکر الصدیق رضی اللہ تعالیٰ عنک السلام
 علیک یا عمر بن الخطاب رضی اللہ تعالیٰ عنک

و اما سفر ہائے زیارت قبر شریف و شدہ حال بقصد دریافت زیارت آل حضرت
 صلی اللہ علیہ وسلم سعادتے است عظمیٰ۔ و اصحاب کرام رضی اللہ عنہم و سلف الصالحین
 رحمۃ اللہ علیہم بجهت زیارت سید کائنات بسیار آمدہ از ان جملہ حکایت آمدن بلال مؤذن
 است رضی اللہ عنہ در زمان خلافت عمر رضی اللہ عنہ از شام بمدینہ شریفہ آمد ابن عساکر
 رحمۃ اللہ علیہ از روایت ابی الدرداء رضی اللہ عنہ مے آرد کہ بلال رضی اللہ عنہ آنحضرت

بجواب دید کہ مے فرمایند اے بلال ایں چه جفا است کہ بیچ زیارت مانی آئی۔ بلال ہم در آن
ساعت راحلہ خود را سوار شد و قصد مدینہ طیبہ نمود چون بمدینہ منورہ رسیدہ بہ قبر شریف
رسید کہ یہ کہہ دوڑئے نیاز بخاک مالید امام حسن و امام حسینؑ را دید کہ از حجرہ برآمدن ایشان را
در کنار گرفت و بر سر دوڑئے مبارک ایشان بوسہ داد و ہم در آن زمان قریب فاطمہ الزہرا
رضی اللہ تعالیٰ عنہا بدار بقار حلت فرمودہ بودند۔ مردم خواستند کہ از بلال رضی اللہ عنہ اذان
شنوند گفتند کہ اگر امام حسن و امام حسین بفرمایند اورا اذان چارہ نخواستہ بود و الا مے بعد از
رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم برائے بیچ کس اذان نگفت و لہذا چوں ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ بعد از
وفات آن حضرت از مے خواست کہ برائے اذان گفتہ باشد۔ بلال گفت یا ابا بکر تو مرا
بزرغ خریدی و در راہ خدا آزاد کردی یا برائے خود کہ دی یا برائے خدا۔ فرمود برائے خدا کہ تم گفت
اکنون نیز برائے خدا مرا رہا کن تا بطور خود باشم مرا طاقت و زہرہ آن نیست کہ بعد از رسول اللہ
صلی اللہ علیہ وسلم برائے کس دیگر اذان گویم پس بشام رفت و اذان جا بقصد زیارت مدینہ
آمد۔ الغرض چوں امام حسن حسین با مے فرمودند کہ اذان گوید بر سطح مسجد بر محلے کہ در زمان آن
سرور مے استاد برآمد چوں گفت اللہ اکبر اللہ اکبر غریب از مردم بہ خواست کہ تمام مدینہ
در جنبش آمد و چوں گفت اشہد ان لا الہ الا اللہ تر زلزل زیادہ شد و گمہ یو زاری و فریاد مردم
زیادہ تر شد و چوں فرمود اشہد ان محمد رسول اللہ دیگر قیامتے قائم شد و بیچ از مردمان و
زمان صغیر و کبیر در مدینہ شریفہ نماز کہ نہ برآمد و در گریہ نشد گویا کہ روز مصیبت سید المرسلین
صلی اللہ علیہ وسلم تازہ شد و گویند کہ از غایت غلبہ و اشتیاق آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم اذان
راتمام نتوانست کہ دو فرود آمد۔ کذا ذکر فی غنیۃ الطالبین۔

آوردہ اند کہ چوں امیر المومنین عمر رضی اللہ تعالیٰ عنہ فتح شام کہہ دو بہ اہل بیت المقدس
مصالحات نمود و کعب اجبار آمد و بشراف اسلام مشرف شد عمر بن الخطاب را با سلام او
غایت فرح و مسرور دست داد و در وقت رجوع باو مے گفت اے کعب خواہی کہ با ما بمدینہ
آئی و زیارت سید انبیاء کنی گفت نعم یا امیر المومنین نعم بفضل ذلک۔ بعد از قدم بمدینہ
مطہرہ اول اول کائے کہ عمر رضی اللہ عنہ کہہ ابتداء بسلام پیغمبر بود صلی اللہ علیہ وسلم و عبد اللہ بن
باسناد صحیح روایت می آرد کہ ابن عمر چوں از سفر قدم مے آورد اول بہ قبر شریف می
رسد مے گفت السلام علیک یا رسول اللہ السلام علیک یا ابا بکر السلام علیک یا ابنا

و در موطاء امام مالک رحمۃ اللہ علیہ نیز اس روایت مذکور شدہ است و شخصے از نافع مولیٰ ابن عمر رحمۃ اللہ تعالیٰ پر سید و تودیدی کہ ابن عمر بر قبر شریف مے استادوئے گفت السلام علی النبی السلام علی ابی بکر السلام علی ابی گفت نعم۔ و در سند امام ابو حنیفہ رحمۃ اللہ علیہ از ابن عمر رضی اللہ عنہما روایت آمدہ کہ گفت از سنت است کہ بہ قبر شریف نبوی از قبل قبلہ بیائی و پشت بقبلہ کنی و بگوئی السلام علیک ایہا النبی و رحمۃ اللہ وبرکاتہ۔

و اما توسل و استشفاع بمرمت سید المرسل و استعانت و استمداد بجاہ و جناب او صلی اللہ علیہ وسلم پس فعل انبیاء و مرسلین و سیرت سلف و خلف صالحین است چہ پیش از ازل وقت کہ روح پاکش لباس جسمانیہ پوشد و چہ بعد از ازل ہم در حیات دنیویہ و ہم در عالم برزخ و در عرصات قیامت کہ انبیاء مرسل را مجال منطق و تاب دم زدن نباشد فتح باب شفاعت اولین و آخرین را مستغرق بحار نعمت و مشمول انوار رحمت کردہ اند و در استمداد از جناب حضرت صلی اللہ علیہ وسلم در چہار موطن اخبار و آثار پور و دیو ستہ اما اول توسل بادست پیش از نشاءۃ انسانیت و دائرہ خلقت است از جملہ احادیث و اخبار کہ در ان وارد شدہ این حدیث است از عمر بن الخطاب رضی اللہ عنہ کہ علماء حدیث تصحیح کن کردہ اند کہ چون از آدم صفی علیہ السلام آل خطیہ سر ہرزادہ برائے اعتذار و توبہ لگفت یا رب اسئلک بحق محمدان تغفر لی۔ از در گاہ مجید فرمان آمد یا آدم چگونه شناختی محمد را صلی اللہ علیہ وسلم و ہنوز جوہر روح را در صدف جسمانیت در نہ آوردہ۔ گفت خداوند اتومی دانی، روزی کہ مرا بہ ید قدرت خود پیدا کردی و نفخ روح علوی در قالب بشریت من نمودی بہر برداشتم و بر قوائم عرش نوشتہ دیدم لا الہ الا اللہ محمد رسول اللہ از ان روز شناختم کہ وے بندہ ایست ترا کہ محبوب ترین خلق است نزد تو و مقرب ترین حضرت عز شانہ فرمان آمد کہ چون تو او را در در گاہ من وسیلہ مغفرت آوردی گناہ ترا بخشیدم۔ یا آدم اگر محمد نے بود ترا پیدا کنے کردم۔ و در بعضے روایات آمدہ کہ کلماتے کہ آدم صفی اللہ از در گاہ رب العزت تلقین نموہ و سبب توبہ و مغفرت او گشتہ چنانچہ منطوق آیت کریمہ قَتَلْتَنِيْ اَدَمُ مِنْ سَآءٍ كَلِمَتٍ فَتَابَ عَلَيَّ است ایں بود ای بکر مت محمد و اکہ اغفر لی۔ سبکی گوید رحمۃ اللہ علیہ چون توسل باعمال صالحہ باوجود انکہ فعل ایشان است و بقصور و نقصان موصوف جائز نباشد و در بار گاہ رحمت مقبول و ستجاب گردد تنفع بہ پیغمبر خدا کہ محب و محبوب دوست

بطریق اولیٰ بود۔ صاحب قصیدہ بکرہ می گوید ۵

یا اکرم الرسل مالی من الودع

سوالک عند حلول الحادث العمم

اما الثانی کہ توسل بجناب اوست در دنیا در مدت حیات سے صلی اللہ علیہ وسلم بیش تر ازان است کہ در حضر آید۔ در جاست کہ مرے ضربہ البصر پیش آن حضرت آمد و عرض نمود کہ یا رسول اللہ دعا کن تا خدا خیر و عافیت نصیب من کند فرمود اگر بصارت خواہی دعا کن تا چشم تو بینا گردد اگر آخرت خواہی صبر کن کہ آن بہتر است برائے تو گفت دعا کن یا رسول اللہ! فرمود تا کہ وضو کند و ایں دعا را بخواند اللھم انی اسئلك واتوجه الیک بنبیك محمد نبی الرحمة یا محمد انی اتوجه بک الی ربی فی حاجتی ہذا لتقضی لی اللھم فشفعہ فی۔ ترمذی گفتہ است ہذا حدیث صحیح غریب و بیہقی نیز صحیح آن کردہ باز یاد ت ایں عبارتہ در آخر حدیث کہ فقام وقد بد البصر۔ فی روایت فعل الرجل فبرء و اخبار در باب توسل و استمداد ارباب حاجات بجناب سید کائنات صلی اللہ علیہ وسلم مثل سعتہ رزق و حصول اولاد و نزول مطر و رخائے عیش و امثال آن بسیار است۔

واما الثالث کہ توجہ و توسل با دست صلی اللہ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم بعد از وفات نیز در دے آثار درود یافتہ۔ طبرانی رحمۃ اللہ علیہ در معجم کبیر از عثمان بن حنیف رحمۃ اللہ تعالیٰ علیہ وایتے مے آرد کہ مرے بود کہ اور نزد عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ حاجتے بود کہ وانے شد عثمان رضی اللہ عنہ اصلاً بحال او نظر و التفات نمی گماشت۔ آن مرد حال خود را عثمان بن حنیف بر صورت علاج جست۔ گفت بمتوضاء نہ و وضو کن و بسجده در آئی و دو رکعت نماز بگذار و بگو اللھم انی اسئلك واتوجه الیک بنبیئنا محمد صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم بنبی الرحمة یا محمد انی اتوجه بک الی ربی فیقضی لی حاجتی بعد ازاں حاجت خود را عرض کن۔ آن مرد ہفت بار آنچہ وے فرمودہ بود عمل کرد و بعد ازاں بر در عثمان بن عفان رضی اللہ عنہ دربان پیش آمد و دست اورا گرفت و نزد عثمان رضی اللہ عنہ آورد و وے اورا بر فرش خاصہ بنشانید و حاجت پر سید ہرچہ حاجت او بود روا کرد و گفت بعد ازیں ہرچہ حاجتے کہ ترا باشد بگو تا روا کنم۔ آن مرد خوش حال پیش عثمان رضی اللہ عنہ برآمد نزد ابن حنیف رضی اللہ عنہ رفت و گفت جزاک اللہ خیر امگر توجہ میرے عثمان در باب قضاء حاجت من گفتی و ایں چنین ساخت و پیش ازیں اصلاً بحال من التفات نمی کرد و گفت واللہ ربانی

من بیچ نہ گفتم مگر آنکہ رسول خدا را دیدہ بودم کہ ضربہ می پیش می آمد و دعا خواست تا چشم وے
 بینا کرد و تمام این حدیث سابق سوت نمود پس بر آن قیاس نمودم کہ توسل بوی صلی اللہ
 علیہ وسلم موجب قضاء حاجت و سبب نجات مرام است۔ و قاضی عیاض مالکی رحمۃ اللہ تعالیٰ
 علیہ در کتاب شفاء می آورد کہ در میان ابو جعفر خلیفہ و امام مالک رحمۃ اللہ علیہ در مسجد رسول اللہ
 صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مناظرہ افتاد شاید ابو جعفر رحمۃ اللہ علیہ در اثنائے سخن آواز خود بلند کرد
 مالک رحمۃ اللہ علیہ گفت یا امیر المؤمنین در مسجد پیغمبر خدا آواز چرا بلند می کنی و حق تعالیٰ در کتاب
 خود باب ادب می نماید و می گوید لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ الْآیۃ۔ و تو می
 راندی می کنی و می فرماید إِنَّ الَّذِينَ يَعْزُبُونَ عَنْ صَلَواتِ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ
 الَّذِينَ لَنْ يُمْتَحِنَ اللَّهُ قُلُوا لَهُمُ التَّقْوَىٰ و حرمت پیغمبر خدا بعد از موت مثل حرمت ادبست
 صلی اللہ علیہ وآلہ و اصحابہ وسلم در حیات۔ خلیفہ را بگفتہ او اثری و رقتی پیدا آمد و در حضور و استنکاف
 فرود شد و گفت یا ابا عبد اللہ در وقت دعا توجه بقبلہ کنم یا رئے برسول اللہ آرام گفت چرا و
 از پیغمبر گردانی و وے وسیلہ تست و وسیلہ پدر تو آدم صلی اللہ علیہ و آلہ و سلم استقبالی
 بہ پیغمبر کن و طلب شفاعت از رئے کن تا شفیع شو کہ در باب ادب زیارت استجاب
 استقبالی بر آن حضرت و توسل بدو دعا در حضرت می و رعایت غایت ادب و نہایت
 حضور مذکور گردان شد اللہ تعالیٰ۔ و در ذکر قبر فاطمہ بنت اسد ام علی بن ابی طالب
 کرم اللہ تعالیٰ وجہہ مذکور شد کہ آن حضرت در قبر او آمد و گفت بحق نبیک و الانبیاء الذین
 من قبلی و درین حدیث دلیل است بر توسل در ہر دو حالت۔ نسبت بآن حضرت صلی اللہ
 علیہ وآلہ وسلم در حالت حیات و نسبت انبیاء علیہم السلام بعد از وفات و چون توسل بانبیاء
 بعد از وفات جائز باشد بسید انبیاء علیہ افضل الصلوٰۃ و اکمل التحیات بطریق اولیٰ جائز باشد
 بلکہ اگر باین حدیث توسل با ولیا خدا نیز بعد از وفات ایشان قیاس کنند و در نسبت مگر آنکہ
 دلیل بر تخصیص حضرات رسول صلوٰۃ الرحمن علیہم قائم شود نیز برای مدعا دلیل است آنکہ ابن ابی
 شیبہ رحمہ اللہ بسند صحیح آورده است کہ در زمان عمر رضی اللہ عنہ تخطی افتاد و شخصے بقبر شریف
 نبوی آمد و گفت یا رسول اللہ استسقی لا تمک فانیہم قد ہلکوا آن حضرت در خواب آمد
 و فرمود بر و بعرش رفت وہ کہ باران خواہد آمد و این نوع توسل طلب دعا است ازاں حضرت از
 پروردگار خود تا این حاجت مقضی گردد چنانچہ در حالت حیات بودیم چنانچہ مضمون عبارت یا

محمد انی توجبت بک الے ربی فی حاجتی لیقضی لی مشعر است بیاں فافهم۔ وابن جوزی رحمۃ اللہ علیہ روایت کہ دہ در وقتے اہل مدینہ رنحط شدید رسید شکایت بعائشہ صدیقہ رضی اللہ عنہا بُردند۔ فرمود بقبر شریف رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بیامید و در پیکہ از مے بجانب آسمان بکشائید تا میان مے و آسمان حائل نباشد ہم چنان کردند کہ مے اشارت فرمود باران بسیار شد و امر مے رضی اللہ عنہا بکشادین در پیکہ رمزے واضح است بآنکہ موجب فتح باب مطلوب دعا و رسول آن حضرت است صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم از در گاہ رب العالمین جل جلالہ و ازین قبیل است سوال سائل از حضرت مے کہ گفت اسئلک مرافقتک فی الجنۃ یعنی سوال می کنم از حضرت تا کہ از پروردگار خود درخواست کنی و شفاعت فرمائی تا مرا بسعادت مرافقت تو در جنت مشرف گرداند۔

و اما رابع کہ توسل بسر و انبیاء است در عرصات قیامت بوسیله شفاعت۔ پس با حدیث متواترہ ثابت است و اجتماع علما بر آن منعقد۔ و در باب توسل بصالحین باعتبار علاقه کہ ایشان راست بجانب سید المرسلین صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نیز اخبار و آثار آمدہ چنانچہ قصہ استسقاء عمر عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما اثبات آن مے کند۔ در خبر صحیح از انس بن مالک رحمۃ اللہ علیہ آمدہ کہ چون قحط سال مے شد و امساک باران روئے می نمود عمر در استسقاء توسل بعباس مے کرد و عمر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مے گفت خداوند پیش ازین چون قحط مے شد توسل بہ پیغمبر تو مے کردیم و تو آب مے فرستادی اکنون توسل بہم پیغمبر تو مے کنیم پس بفرست برائے ما آب۔ و در روایتی از ابن عباس رضی اللہ تعالیٰ عنہما آمدہ کہ عمر گفت رضی اللہ عنہ خداوند ما استسقاء مے کنیم بہم پیغمبر تو استسقاء مے نمایم بہ پیرے۔ و عباس رضی اللہ عنہ در دعا خود گفت خداوند ایں قوم توجہ بمن آوردند از جہت نسبتہ کہ مرا بہ پیغمبر تست خداوند امر از تو ایشان شرمندہ مکن۔ و درین گفته است عباس بن عتبہ رحمۃ اللہ علیہ ابن ابی لمب

بعضی سقی اللہ الحجاز و اھلہ

عشیتہ یستسقی بشیبۃ عسی

و در نیل مطالب و فوز بہار آب کہ نزد استغاثہ و طلب از مرقد منور سر در انبیاء صلی اللہ تعالیٰ علیہ وسلم کہ محتاجان و مسکینان را روئے نمودہ است اخبار و آثار بسیار آمدہ۔ و محمد بن المنکدر رحمۃ اللہ علیہ گوید مر مے پیش پدر من ہشتاد دینار و دلیعت نہاد بہما و رفت و اذن داد کہ اگر ترا حاجت افتد

انہیں باخرج کن۔ پدم نزد احتیاج آں راضی کر د۔ چوں آں مرد باز آمد مبلغے کہ نہادہ بود طلب کر د۔ پدم در ادائے آں در ماند و بائے گفت کہ فرادبیا تا جواب تو گویم۔ ایں بگفت و شب در مسجد نبوی صلی اللہ علیہ وسلم بختوت کر د و زمانے در حضور شریف و گلے پیش منبر استغاثہ سے نمود و فریاد سے کر د۔ ناگاہ در تاریکی شب مردے پیدا شد و صرہ ہشتاد دینار بدست لے داد بامداد مبلغ آں بداد و از رحمت مطالبہ دین خلاصی یافت۔

و امام ابو بکر بن المقری رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ من و طبرانی و ابوشیخ ہر تہ در عرم شریف مصطفوی بودیم۔ جوع بر ما غلبہ کردہ بود و دو روز ہمیں حال گذشتہ چوں عشا در رسید بحضور قبر شریف رفتیم و گفتیم یا رسول اللہ الجوع ہمیں کلمہ گفتیم و ہر گشتیم و من و ابوشیخ بخواب رفتیم و طبرانی نشستہ انتظار چیزے سے بر د۔ ناگاہ یک مرد علوی آمد کہ پڑد بائے دو غلام بدست ہر کدام زنبیلے و در و چیز کثیر از طعام و تمر و خبز ہشت و بابا بخورد و اپنے از ما ندیم پیش ما بگذاشت و گفت اے قوم مگر شما شکایت پیش رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم کر دیدہ ہمیں ساعت آں حضرت را بخواب دیدم کہ مرا فرمود تا چیز بر شما حاضر آردم۔

و ابن الجلاء رحمۃ اللہ علیہ سے گوید کہ بحدینہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم در آدم و یک دو فاقہ ہر من گذشتہ بود بہر قبر شریف استادم و گفتم انا ضیفک یا رسول اللہ بخواب پیغمبر خدا را دیدم رغیفے بدست من داد نصفہ را ہم در خواب خوردم و چوں بیدار شدم نصف دیگر در دست من باقی بود۔

و ابو بکر رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ بحدینہ در آدم و در پنج روز ہر من گذشت کہ طعام نخشیدم روز ششم بہر قبر شریف رفتم و گفتم انا ضیفک یا رسول اللہ بعد از اں در خواب سے بینم کہ سرور انبیاء سے آید و ابو بکر صدیق بر زمین و عمر بر شمال و علی بن ابی طالب در پیش۔ علی کرم اللہ وجہہ مرا سے گوید کہ ہر خیز پیغمبر صلی اللہ علیہ وسلم آمد رفتم و میان دو چشم مبارک ابو بکر سے دادم رغیفے بمن داد خوردم چوں بیدار شدم ہنوز زیادہ از لے بدست من بود۔

احمد بن محمد صفوی رحمۃ اللہ علیہ گوید کہ ستر ماہ در بادینہ گشتہ بودم و پوست بدن من ہمہ تر تیدہ بحدینہ آدم و ہر آں سرور و صاحبیہ سلام گفتم و بخواب رفتم۔ آں حضرت را دیدم کہ می فرماید احمد آمدی چہ حال داری گفتم انا جائع و انانی ضیافتک یا رسول اللہ فرمود دست بکشا و در ہم چند در دست من نہاد بیدار شدم و در ہم در دست من بودند باز را رفتم و فطیر و فالودہ خریدیم

و خوردم و بهادیہ در شدم۔ و امثال این حکایات بسیار است

حاشا ان یحرم الراجی مکرمہ

او یجمع الحارمنہ غیر محترم

و بدانند کہ در حدیث شریف آمده کہ اول ما خلق اللہ نوری و در حدیث دیگر آمده
انا من نور اللہ و المخلوق من نوری ہر گاہ کہ حق سبحانہ تبارک و تعالیٰ جمیع مخلوقات کائنات
را بقدرت کاملہ خود از نور مبارک ایشان بیا فرید پس ایشان اصل موجودات آمد پس ہمیں
سبب کہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم اصل جمیع خلایق شد محققین علماء بنا بر این حکم کردہ اند کہ
آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم مبعوث است بکافہ مخلوقات و سائر موجودات نہ مخصوص
بجن و انس و ملائکہ بلکہ مے رسول کل عالم است حتی نباتات و جمادات۔ و صلی اللہ علیہ وسلم
محمد وآلہ و اصحابہ اجمعین بر حمتک یا ارحم الراحمین ۛ

مکتوب بیست چہارم بنام ملا عطاء محمد آخوند اودہ صاحب

بسم الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ اما بعد فضیلت پناہ شرافت دستگاہ برادر طریقہ
شریفہ ملا عطاء محمد آخوند زادہ سلمہ اللہ تعالیٰ۔

از فقیر حقیر لاشئ دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان اللہ عوضا عن کل شیء۔ پس از سلام
مسنون و دعوات ترقیات مشحون مطالعہ نمایند الحمد للہ و المنۃ کہ احوال این فقیر بفضل و کرم
قادر بر عز شانہ قرین سپاس بے قیاس منعم حقیقی است جل جلالہ و المسئول من اللہ سبحانہ
سلامتکم و عافیتکم و ثباتکم علی الشریعۃ المرضیۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ و السلام۔

المرام آنکہ مسئلہ افضلیت و اولویت ادائے سنن و نوافل بعد ادائے صلوٰۃ مفروضہ
و مکتوبہ بجماعت در خانہ از کتب فقہ چنانچہ ہدایہ و در مختار و انفس کتب صحاح ستہ و
احادیث شریفہ کہ نزد فقیر ہمہ موجود اند چنانچہ صحیح بخاری و صحیح مسلم و جامع ترمذی و سنن ابی
داود و صحیح نسائی و ابن ماجہ و مشکوٰۃ مصابح برائے اطمینان خاطر نوشتہ فرستادم امید کہ خواہد
رسید۔

والأفضل في عامة السنن والنوافل إذا أتمها في المنزل هو المروى عن النبي صلى الله عليه وسلم هداية في باب ادراك الفريضة ١٢ والأفضل في النوافل غير التراويح المنزل ألا تخوف شغل عنها در المختار في باب الوتر والنوافل باب التطوع بعد المكتوبة ١٣

حدثنا مسدد قال حدثني يحيى بن سعيد عبيد الله قال أخبرني نافع عن ابن عمر قال صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم سجدتين قبل الظهر وسجدتين بعد المغرب وسجدتين بعد العشاء وسجدتين بعد الجمعة فأما المغرب والعشاء ففي بيته ١٢ باب الركعتين قبل الظهر حدثنا سليمان بن حرب قال حدثنا حماد بن زيد عن أيوب عن نافع عن ابن عمر قال حفظت عن النبي صلى الله عليه وسلم عشرين ركعات ركعتين قبل الظهر وركعتين بعده وركعتين بعد المغرب في بيته ركعتين بعد العشاء في بيته الحديث صحيح البخاري في الجلد الأول من كتاب الصلوة باب النفل بالليل والنهار ١٢ وحدثنا يحيى بن يحيى قال أنا هشيم عن خالد عن عبد الله بن شقيق قال سألت عائشة رضي الله عنها عن صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم عن تطوعه فقالت كان يصلي في بيته قبل الظهر أربعاً ثم يخرج فيصلّي بالناس ثم يدخل فيصلّي ركعتين للحدث في صحيح مسلم في الجلد الأول ١٢ باب جاء في الركعتين بعد المغرب القراءة فيها وباب ما جاء أنه يصليهما في البيت حدثنا أحمد بن منيع نا اسماعيل بن إبراهيم عن أيوب عن نافع عن ابن عمر قال صليت مع النبي صلى الله عليه وسلم ركعتين بعد المغرب في بيته باب ما جاء في فضل صلوة التطوع في البيت حدثنا محمد بن بشار نا محمد بن جعفر نا عبد الله بن مسعود بن أبي هند عن سالم أبي النضر عن بسر بن سعيد عن زيد بن ثابت عن النبي صلى الله عليه وسلم قال أفضل صلواتكم في بيوتكم ألا المكتوبة للجامع الترمذي في الجلد الأول ١٢ باب صلوة الرجل التطوع في بيته حدثنا أحمد بن صالح نا عبد الله بن وهب نا خبرني سليمان بن بلال عن إبراهيم بن أبي النضر عن أبيه عن بسر بن سعيد عن زيد بن ثابت أن النبي صلى الله عليه وسلم قال صلوة المرأة في بيته أفضل من صلواته في مسجد أي هذا ألا المكتوبة سنن أبي داود ١٢ باب ركعتي المغرب أين تصليان حدثنا أبو بكر بن أبي الأسود حدثني أبو مطرف محمد بن أبي الوزير نا محمد بن موسى الفطر عن سعد بن أسحق بن كعب بن عجرة عن أبيه عن

حدثنا ان النبي صلى الله عليه وسلم اتي مسجد بني عبد الاشهل فصلى فيه المغرب فلما
 قضوا صلواتهم اقاموا يسبحون بعد ما فقال هذه صلوة البيوت سنن ابى داود ١٢
 اخبرنا محمد بن بشار قال حدثنا ابراهيم بن ابى الوزير قال حدثنا محمد بن موسى الفطري
 عن سعد بن اسحق بن كعب بن عجرة عن ابيه عن جدته قال صلى رسول الله صلى
 الله عليه وسلم صلوة في مسجد بني عبد الاشهل فلما صلى قام ناس يتنفلون فقال
 النبي صلى الله عليه وسلم عليكم بهذه الصلوة في البيوت صحيح النسائي ١٢ باب ما
 جاء في الركعتين بعد المغرب حدثنا يعقوب بن ابراهيم الدورقي ثنا هشيم عن خالد
 الحذاء عن عبد الله بن شقيق عن عائشة رضى الله عنها قالت كان النبي صلى الله
 عليه وسلم يصلي المغرب ثم يرجع الى بيته فيصلي ركعتين. حدثنا عبد الوهاب
 بن الضحاك ثنا اسماعيل بن عياش عن محمد بن اسحاق عن عاصم بن عمر عن قتادة
 عن محمود بن لبيد عن سرافع بن خديج قال اتانا رسول الله صلى الله عليه وسلم في
 بني عبد الاشهل فصلى بنا المغرب في مسجدنا ثم قال اركعوا هاتين الركعتين في بيوتكم
 ابن ماجه باب السنن وفضائلها ١٢ وعن ابن عمر قال صليت مع رسول الله صلى
 الله عليه وسلم ركعتين قبل الظهر وركعتين بعد هاتين ركعتين بعد المغرب في بيته
 وركعتين بعد العشاء في بيته وعن عبد الله بن شقيق قال سألت عائشة عن
 صلوة رسول الله صلى الله عليه وسلم عن تطوعه فقالت كان يصلي في بيته قبل
 الظهر اربعاً ثم يخرج فيصلي بالناس ثم يدخل فيصلي ركعتين وكان يصلي بالناس
 المغرب ثم يدخل فيصلي ركعتين ثم يصلي بالناس العشاء ويدخل بيته فيصلي ركعتين.
 للحديث مراراً مسلم ١٢ مشكوة المصابيح -

مكتوب ببيت پنجم ایضاً بنام ملا عطاء محمد صنا موصوف الصد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى. انا بعد، اخوى اعزى ارشدى ملا عطاء محمد اخوند
 زاده صاحب سلمه الله تعالى ولما داد محمد صاحب سلمه الله تعالى -

از جانب فقیر حقیر لاشے دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان الدار عوضا عن کل شیئ
پس از تسلیمات مسنون و دعوات ترقیات دارین مشحون مطالعہ نمایند الحمد للہ والمنہ کہ
احوال این جائے بفضل و کرم الہی عز شأنہ است و المسئول من الدار سجانہ سلاستکم و
عافیتکم و ثباتکم علی الشریعۃ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام۔ المرام آنکہ مکتوب مرغوب
کہ ابلاغ داشتہ بودند رسید کوالف مندرجش بوضوح انجامید۔ جزا کم الدار تعالیٰ عفا
خیر الجزاء۔

و آنچه استفسار مسئلہ سب شیخین نموده بودند، صاحبان درین مسئلہ اکثر از علماء اہل سنت
و جماعت بکفر سب و عدم قبول توبہ رفتہ اند و بعضی بعدم تکفیر..... و قبول توبہ اورفتہ اند
پس مفتی را لازم و واجب کہ در جنس مسئلہ کہ استخفاف و استحقار فضل صحابہ نموده اند فتوای
بر قول مفتی بہ بدینند و حکم بکفر بکنند۔

من سب الشیخین او طعن فیہما کفر ولا تقبل توبتہ وبہ اخذ الدیوسی
وہو المختار للفتویٰ انتہی و حرم بہ فی الاشباہ و اقارہ المصنف در المختار فی باب
الارتداد قال فی الکتاب المسعی بالاشباہ والنظائر ان کل کافر اذا تاب تقبل توبتہ
فی الدنیا والاخرۃ الا من سب النبی صلی اللہ علیہ وسلم او قذف عائشۃ رضی
اللہ تعالیٰ عنہا فانہ یکفر ویقتل ولا تقبل توبتہ بدلیل قولہ تعالیٰ اِنَّ الَّذِیْنَ
کَفَرُوا وَاَبْعَدُوا بَیْنَنَا وَبَیْنَهُمْ ثُمَّ اُذْاَدُوا کَفَرُوا اِنَّ تَقْبَلَ تَوْبَتُهُمْ وَاُولَٰئِکَ هُمُ الضَّالُّونَ الْاٰیۃ
ونقل بعضہم عن اکثر العلماء ان من سب ابابکر و عمر کان کافرا ۱۲ و اخرج من غیبہم
والطعن فیہم وان کان مما یخالف الادلۃ القطعیۃ فکفر کقذف عائشۃ رضی اللہ عنہا
والافیدۃ وفسق شرح عقائد من عین۔

اقول مثبتا للمقدمۃ المنوعۃ کہ سب شیخین کفر است و احادیث صحیحہ بر آن است
کما اخرج المجاہد والطبرانی و لما کمر عن عویم بن ساعدۃ انہ صلی اللہ علیہ وسلم قال
ان اللہ اختارنی و اختار لی اصحابی فجعل منهم وزراء و انصارا و اصهارا فمن سبہم
فعلیہ لعنۃ اللہ و الملائکۃ و الناس اجمعین لا یقبل اللہ منہ صرفا ولا عدلا و کما اخرج
الدارقطنی عن علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم سیأتی من بعدک
قوم لهم نبرۃ یقال لهم الرافضۃ فان ادركتمہم فاقتلہم فانہم مشرکون قال قلت

یا رسول اللہ ما العلامة فیہم قال یفیر طونک بالیس فیک ویطعنون علی السلف
اخرجه عند من طرق اخرى ونحوه وزادہ عنہ وایۃ ذلک انہم یسبون ابابکرو
عمر من سب اصحابی فعلیہ لعنة اللہ والملائکۃ والناس اجمعین امثال ایں احادیث
بسیار آئے کہ ایں رسالہ گنجائش آں ندارد۔

والیضا سب شیخین موجب بغض ایشان است وبغض ایشان کفر است۔ بالجہر من
بغضہم فقد بغضنی ومن آذاہم فقد آذانی ومن آذانی فقد آذی اللہ۔ وایضاً
اخرج ابن عساکر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال حب ابی بکر وعمر ایمان
وبغضہما کفر ۳ از رسالہ رد شیعہ محبوب سبحانی مجید و منور الف ثانی شیخ احمد فاروقی
سرہندی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ الاقدس من عینہ والسلام اولاً و آخراً و باطناً و صلی اللہ علی خیر
خلقہ محمد وآلہ واصحابہ اجمعین ۴

مکتوب بیست و ششم بنام خان ملا خان صاحب

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ وسلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ۔ اما بعد، شواہد فضل وافضال و دلائل عنایات
کمال و اکمال رافع ملت ہیضاً ناصب ریات شریعت غرامعاز اکابر عظام ملاذ اعظم علماء
محقق قوانین ملک و ملت و مقرافانین دین و دولت زبدہ فضلاء و قدوۃ علماء عالی جناب
شریعت اکب خان ملا خان صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ تابان و درخشاں باد۔

از جانب فقیر حقیر لاشئ دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان اللہ لعنہ عنہ عن کل شی
پس ابلاغ تحف دعوات وافیات و تسلیمات مسنونات معروض ضمیر منیر باد الحمد للہ المنة
کہ احوال ایں جائے بفضل و کرم الہی عز شانہ قرین سپاس بے قیاس منعم حقیقی است جل
شانہ پیوستہ بہ بہبودی دارین و عافیت و رفاهیت کونین آں جناب علی از بارگاہ الہ عز
شانہ مطلوب القلوب بل اخص مدعا است۔

عرض ایں کہ فقیر ذلہ عدد رسائل کہ اسامی در ذیل مفصل نوشتہ می شود در باب رد
اقوال و اعتقاد فاسدہ فرقتہ محدثہ و ہابیہ درست یاب نمودہ بخدمت شریف فرستادہ شد

انشاء اللہ تعالیٰ خواہند رسید پس از رفتن غور پروری دین متین محمدی صلی اللہ علیہ وسلم آنها را رواج دهند با وجود حصول اجر جزیل از ربّ جلیل فقیر را دائم دعا گوئے ذات خویش دانند او نقلے شانه و عزیمت آں مروج شریعت مصطفویہ علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام و مقوی فرقہ ناجیہ کہ عبارت از اہل سنت و جماعت است در دارین سلامت با کرامت و عزت و اراد بالنبی وآلہ الامجاد علیہم وعلیہم الصلوٰۃ والسلام و اسامی رسالہا این است اول حق الامین تصنیف حضرت مرشدی و شیخی قدسنا اللہ تعالیٰ بسرہ السامی - دوم دلیل القوی علی ترک القراءۃ للمقتدی - سوم زبذۃ المواسب چہارم اشباع الکلام فی اثبات المولدۃ القیام - پنجم تذکرۃ الموتی و القبور - ششم رد استفتاء و ہایان - ہفتم ہبتہ الطاعات - ہشتم در المنقود فی حکم امرأۃ المفقود - نهم رسالہ شاہ عبدالعزیز - دہم رسالہ محتوی بر بیان مسائلہا فرقہ ناجیہ فقط پس این رسائل را بخندست ساسی ہمدست سیادت پناہ و نہایت فضیلت دستگاہ حقائق و معارف آگاہ ملا حیدر شاہ صاحب و فضیلت پناہ ملا صاحبزادہ نام قوم سلیمان خیل فرستادہ امید کہ خواہد رسانید از انجا کہ آں جناب فیض مآب قدوۃ علماء الاعام و مرجع امورات دینی و دنیوی خاص و عام است نوشتہ مے شود کہ بشد فی اللہ در باب قلع فرقہ محدثہ و ہابیہ سعی تبلیغ بکار برند و مسائل فرقہ ناجیہ اہل سنت و جماعت رواج دهند انشاء اللہ تعالیٰ موجب برکات دارین و سعادت کونین آبخناب خواہد گردید فقط والسلام المرقوم بتاریخ غرہ ربیع الثانی ۱۲۸۱ھ ۴

مکتوب بیست و ہفتم بنام خلیفہ جلیل القدر ملا امان اللہ صاحب ہراتی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد للہ و سلام علی عبادہ الذین اصطفیٰ اما بعد اخوی اعزّی ارشدی ملا امان اللہ آخوند زادہ صاحب سلمہ اللہ تعالیٰ -

از فقیر حقیر لاشئے دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان اللہ لہ عوضا عن کل شیء پس از سلام مسنون و دعوات ترقیات دارین مشحون مطالعہ نمایند الحمد للہ و المنۃ کہ احوالات و گذارشات اس جائے بفضل و کرم الہی عز شانہ قرین سپاس بے قیاس منعم حقیقی اند جلّ جلالہ

وعمت نوالہ والمسلول من السرجانہ، سلامتکم وعافیتکم وثباتکم علی الشریعۃ المرضیۃ علی صاحبہا
الصلوۃ والسلام۔

المرام آنکہ مکتوب مثل بر رسیدن بوطن خویش بخیریت وعافیت کہ ہمدست ملار از محمد لودین
ابلاغ داشتہ بودند در حین ہمین رسید کو آنف مندرجہ اش واضح گر دید لیکن عجب است کہ
احوال رسانیدن کتاب مستطاب مناقب احمدیہ سعیدیہ بید ملا عبدالحق صاحب نہ نوشتہ
اند و نیز قلمی نہ نمودہ اند کہ کتاب مستطاب مناقب احمدیہ بعلماہ آں دیار آشکارہ ساختم و ایضاً
عجب است کہ پیک کہ برائے برادر شما ملا سیف السردادہ بودم رسیدش نہ نوشتند و نہ
ملا سیف السردگان مے کنم کہ شے حقیر بہ نظر شما یاں در آمدہ اند فقط

دیگر آنکہ اے برادر بر میر صادق و محب لازم و واجب کہ در جمیع افعال و اقوال و اخلاق
و اطوار پیروی مانند پیران کبار علیہم الرحمۃ مے سازند و حتی الوسع خود مخالفت از روش او
شاں مے ورزند کہ مخالفت او شاں سبب بے برکتی و سست فیض باطنی اند آں برادر رانیک
معلوم کہ پیران کبار ایں فقیر قدس سرہم بر عزیمت نشستہ اند و از کسے حاکم و غنی وظیفہ قبول فرمودہ
اند چنانچہ نقل مشہور کہ بغوث زمان قطب دوران حضرت مرزا جان جاناں صاحب قدس سرہ
تعالی سرہ الاقدس محمد شاہ بادشاہ قمر الدین وزیر خود را در خدمت او شاں فرستادہ کہ اسر تعالی
مارا ملکہ عطا فرمودہ ہرچہ بخاطر برسد بطریق ہدیہ قبول فریاند۔ فرمودند اسر تعالی مے فریاند
قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا خَلِيلٌ مَتَاعُ هَفْتِ اَقْلِمٍ اَقْلِمٌ اَقْلِيلُ فرمودہ نزد شما ہفت ہفتہ آں قلیل یک
اقلیم ہندستان است پیش شما چیست کہ سر بہت فقرا بقبول آں فرود آید۔ یکے از امرا۔
حویلی کلال و خانقاہ و مسجد شریف مرتب ساختہ و وجہ معاش فقرا معین نمودہ جناب حضرت
مرزا صاحب قبول فرمود و فرمودند کہ برائے گذشتن مکان خویش دے گانہ برابر است و روزی
ہر کس در علم الہی مقدر و مقرر است بوقت خود ناچار مے رسد گنجینہ فقرا صبر و قناعت بس
است۔ و ہم نواب نظام الملک نئی ہزار روپیہ نقد بطریق نیاز آور د قبول نہ نمودند و نواب
در خدمت او شاں عرض ساخت کہ در راہ خدا بار باب حاجت تقسیم فریاند فرمودند من
خاتمائہ شما نیستم۔ و جناب قطب دوران قیوم زماں حضرت شاہ صاحب و جناب
فیض مآب حضرت مرشدیم قدسنا اسر تعالی بسرہ الاقدس از کسے حاکم و امیر و غنی وظیفہ قبول
نفرمودہ و ہم احوال ایں فقیر در باب عدم قبول وظائف امراء و زمینات اغنیاء باں برادر

نیک معلوم حاجت مفصل نوشتن نیست و عجب صد عجب بآں برادرے آید کہ روش و پیردی
 پیران کبار خود گذاشته و طیفہ بیست خردار حاکماں قبول ساختند ایں روش شامانی توکل
 است۔ اگر بالفرض حقیر را حاکم لکھ روپیہ نقد بلکہ صد لکھ بدہند قبول نخواہم کہ دکہ پیران کبار با
 قدسنا اسر تعالیٰ وظائف حکما قبول نفرمودہ اند و ہم پیران کبار با بعض بیت نشسته اند تجاؤ
 و زراعت و مسالت نمے نمایند و مریدان را از قبول وظائف حکماء و تجارت و زراعت منع
 مے سازند فقط والسلام ۶

مکتوب بیست و ششم بنام سیات پناہ قاضی حیدر شاہ صنا

بسم اللہ الرحمن الرحیم

الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفیٰ۔ اما بعد، اخوی اعزى ارشدی قاضی حیدر شاہ
 صاحب سلمہ اسر تعالیٰ۔

از فقیر حقیر لاشے دوست محمد کہ مشہور بہ حاجی ماست کان اسر لہ عوضا عن کل شیء پس از
 سلام شدت الاسلام آں کہ رقیمہ کریمہ شمل بر استفسار چند مسائل کہ فرستادہ بودند رسید
 از مطالعہ آں خود سندی گر دید۔ برادر افقیر را سبب تہیہ اسباب سفر فرصت نوشتن جواب
 آہنا نبود اما چوں مکاتیب او مشاں بہ تکرار رسیدند از اجابت مسئل چارہ ندیدم اما قبل از
 جواب مسئلہ اول مناسب آں دستم کہ بعضی آیات و احادیث کہ در مناقب صحابہؓ ورود
 یافتہ و لا ذکر نمایم پس از ان حکم روافض سببہ از کتب فقہ و غیرہ اجمالاً ایراد کنم و اسر تعالیٰ
 العاصم۔

باید دانست کہ در مناقب صحابہ کبار عموماً و مناقب خلفاء اربعہ خصوصاً آیات و
 احادیث نبویہ و آثار صحابہ و تابعین زیادہ ازان است کہ احصا تو اں کہ در چند آیات و
 احادیث تبرکاً کہ در مناقب ایں بزرگواراں ورود یافتہ ایراد مے شود۔ الاٰیۃ الاولیٰ توہ تعالیٰ
 کُنْتُمْ خَیْرَ اُمَّۃٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْکَرِ وَ
 تُوْفُّوْنَ بِاللّٰهِ وَلَیْ اَمِّنْ اَهْلَ الْکِتٰبِ لَکَانَ خَیْرًا لِّلّٰهِ مِنْهُمْ الْمُؤْمِنُوْنَ وَ
 اَکْثَرُهُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝ ازیں آیت مبارک خیریت ایں امت مرحومہ کہ سابق

ایشان اصحاب کبار اند و اولین مخاطب ان ثابت می شود پس انکار خیریت ایشان نمی کند
مگر منکر قرآن العیاذ بالله من ذلک الکفر والخسران - الآية الثانية قوله تعالى وَكَذَلِكَ
جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا
از این جا خیریت و عدالت این امت که صحابه جبار ایشانند ثابت است و از این جهت
روزی قیامت شهود بر ائمه سابق خواهند بود - الآية الثالثة قوله تعالى لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ
عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يَبَايَعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ مِنَ الْإِحْلَافِ
وَصَدَقَ الضُّمَانُ فَمَا يَبَايِعُ عَلَيْهِ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا
وهو فتح خيبر و مغفرة كثيرونه يَأْخُذُ وَهْوَ كَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا این آیت
نازل شد در صلح حدیبیه و مومنین در صلح مقدار چهارده یا پانزده صد از مهاجرین و انصار
حاضر بودند و خلفاء اربعه هم در صلح حاضر بودند پس گفتم انیکه که حق تعالی از ایشان راضی است
که رضا آخر مقام از مقامات اولیاء است اگر روافض ملاعین از ایشان راضی نباشند بجز
سخط الهی تعالی هیچ حاصل نکرده باشند العیاذ بالله تعالی منه - الآية الرابعة قوله تعالى
مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ
تَرَاهُمْ رُكْعًا مَسْجِدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا لِنَفْسِهِمْ فِي سُبُحِهِمْ
أَثَرُ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ
فَازْرَعَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْقِهِ يُعْجِبُ الزُّرْعَ أَلَّا يَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ
اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا عن عكرمة
أَخْرَجَ شَطْأَهُ بَابِي بَكَرَ فَازْرَعَهُ بَعْرَ فَاسْتَغْلَظَ بَعَثَانِ فَاسْتَوَى عَلَى سَوْقِهِ بَعْلَى
رضوان الله عليهم کذا فی المذاکر التنزیل - از این آیت واضح البیان شان اصحاب کرام
علیهم الرضوان معلوم باید کرد که چگونه مدح و ثناء او شان حضرت رحمان ذکر فرموده -
قال فی المواهب اللدنیة اما اصحاب رضوان الله علیهم فقال الله سبحانه
وتعالى محمد رسول الله والذين امنوا معاً أشداء على الكفار رحماً بينهم الى
آخر السورة لما أخبر تعالى ان سيدنا محمداً صلى الله عليه وعلى آله وسلم رسوله
حقاً من غير شك ولا ريب فقال محمد رسول الله وهذا مبتداء وخبر وقال
بيضاوى وغيره جملة تنبيهية للمشهور به يعنى قوله هو الذى ارسل رسوله

بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و کفی بآله شهیداً قال و یحیون ان یکون
 رسول الله صفة لمحمد و محمد خبر مبتدأ محذوف انتهى - و هذه الآية مشتملة
 علی کل وصف جمیل ثمرتني بالثناء علی اصحابه و الذین معه اشداء علی الکفار
 رحماء بینهم كما قال الله تعالی و سوف یأتی الله بقوم یحبهم و یحبون الله اذلة علی
 المؤمنین اعزة علی الکفرین فوصفهم بالشدة و الغلظة علی الکفار و الرحمة و البر
 للاخیار ثمرتني علیهم بکثرة الاعمال مع الاخلاص التام فمن نظر الیهم اعجب
 سمتهم و هدیهم لخلوص نیتهم و حسن اعمالهم قال مالک بلغنی ان النصارى
 كانوا اذا ساروا الصحابة الذین فتحوا الشام یقولون والله لهُؤلاء خیر من الخواریج
 فیما بلغنا و صدقوا فان هذه الامة المحمدیة خصوصاً الصحابة لم یزل ذکرهم معظماً
 فی الکتاب كما قال سبحانه و تعالی هذا ذلک مثلهم فی التوراة و مثلهم فی
 الانجیل کز سرع اخرج شطاه ای فراخه فا ذکر ای شدة و قواة فاستغلظ شت
 فطال فاستوی علی سوقه یجب الزراع قوته و غلظه و حسن منظره فکذلک
 اصحاب محمد صلی الله علیه و علی آله و سلم از سر و داید و د نصر و د فہم و د
 کالشطاً مع الزرع لیغیظ بهم الکفار و من هذه الایات انتزع الامام مالک رحمہ
 الله تعالی فی رؤایة عند تکفیر الرافض الذین یبغضون الصحابة قال لانهم
 یغیظون و من غاظ الصحابة فهو کافر فقد وافقه علی ذلک جماعة من العلماء انتهى
 از روایت امام مالک معلوم می شود صریحاً کہ سب اصحاب از راه غیظ کفر است
 چه جای شیخین کہ ایشان بزمین مناقب آن صحابه اند رضوان الله علیهم اجمعین . الآية الخامسة
 لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ
 اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ وَالَّذِينَ
 تَبَيَّنَ الدَّاسِرَ وَالْإِيمَانِ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْبُونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي
 صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ
 وَمَنْ يُوقِ شَخْمَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ و وصف کہ حق تعالی فقراء مهاجرین
 را آنکه طلب می کنند از حق تعالی فضل را کہ جنت است و خوشنودنی حق را و با آنکه یاری
 می کنند دین خدا را و رسول او را صلی الله علیه و سلم و با آنکه راست اند در ایمان و سادگرن

بعد آن و حضرات الشیخین نیز از فقراء مهاجرین اند چنانچه بر ناظرین کتب سیر و حدیث پوشیده نیست.

باید دانست که حبب خلفاء اربعه از جمله فرائض است چنانچه در مواهب اللدنیه آورده است قد مرى الطبرانی فی الریاض و غمره الی الملاء فی سیرته عن انس مرفوعاً ان الله افترض علیکم حب ابی بکر و عمر و عثمان و علی رضی الله عنهم کما افترض الصلوة و الصوم و الزکوة و الحج فمن انکر فضلهم فلا تقبل منهم الصلوة و لا الزکوة و لا الصوم و لا الحج و اخرج علی فظ السلفی فی مشیخته من حدیث انس مرفوعاً حب ابی بکر واجب علی امتی ثم قال حب المواهب فحیة من احبه الرسول صلی الله علیه وسلم کال بیته و اصحابه رضی الله عنهم علامته علی محبته رسول الله صلی الله علیه وسلم کما ان محبته صلی الله علیه وسلم علامة محبة الله تعالی و کذلک عدل و قه من عاداهم و بغض من ابغضهم و سبهم فمن احب احداً احب من یحب ابغض من یبغض قال الله تعالی لا تجد قوماً یؤمنون بالله و الیوم الاخری و دون من حاد الله و رسول فحب ال بیته صلی الله علیه وسلم و اصحابه اولاده و ازواجهم و الواجبات المتعینات و بغضهم من المؤمن بقاة المهلکات و من محبتهم حجب توفیرهم و برهم و القیام بحقوقهم الاقتداء بهم بان یشی علی سندهم اذ ابهم اخلاقهم العمل با قولهم مما لیس للعقل فی مجال حسن الثناء علیهم یدکر ابا و اصافهم الجمیلة علی قصد التعظیم فقد ثنی علیهم الله تعالی فی کتاب المجید من اثنی الله علیه فهو احب الثناء و الاستغفار لهم انتهى قال الله تعالی و الذین جاءوا من بعدهم یقولون بنا اغفر لنا و لاخواننا الذین سبقونا بالایمان لا تجعل فی قلوبنا غلا للذین امنوا ربنا انک رؤوف الرحیم قال فی المواهب قلت عائشة رضی الله تعالی عنها امر الان یتستغفروا لاصحاب رسول الله صلی الله علیه وسلم فسیبهم مرآة مسلم و فائدة المستغفرهم عائدة علیة ایضاً فیه فسیبهم الطعن فیهما اذ کان ما یخالف الدولة القطعیة کفر کقذ فکائنة رضی الله تعالی عنهما و الا فبید عت و فسق قال صلی الله علیه وسلم یا ایها الناس احفظونی فی احبابی و اصهاری و اصحابی لا یطالبکم الله بمظلمة احد منهم فانها لیسست ما توهب مرآة الطالعی و قال صلی الله علیه وسلم الله الله فی اصحابی لا تتخذهم غرضاً من بعدکم و من احبهم فقد احبنی من ابغضهم فقد ابغضنی من اذاهم فقد اذانی و من اذانی فقد اذی الله و من اذی الله فیهوشک ان یاخذ مرآة الخالص الذ هو فی هذا الحدیث کما قال بعضهم خرج عنجور الوصیة

باصحاب على طريق التاكيد والترغيب في حبهم والترهيب عن بغضهم فيه اشارة الى ان جميعهم
 من الایمان بغضهم كفر لانه اذا كان بغضهم بغضاً له كان كفراً بلا نزاع للحديث السابق لئن
 يؤمن احدكم حتى اكون احب اليه من نفسه وهذا يدل على كمال قربهم منه بمنزلة من لا يفرق
 نفسه حتى كان اذا هم اذعاعليه واصلاً اليه صلى الله عليه وسلم والغرض لهذا الذي يرمى فيه
 فهو نفي عن جميعهم موكداً بذلك تخديرهم الله منه واذا كانت الشدة المحبة ورؤى مرفوعاً من سب
 احداً من اصحابي فاجلده خارجة تماماً في فوائدك وقال مالك بن انس وغيره مما ذكره القاضي عياض
 من بغض الصحابة فليس في حق المسلمين حتى قال ونزع اى استدلال بآية الحشر الذين جاءوا
 من بعدهم الآية والله سبحانه اعلم انتهى والاحاديث الواردة في مناقبهم اكثر من ان تحصى يمكن
 تذكر بعضها منها المثلثا يخلو الرسالة عنها - فالاول ما اخرج احمد ابو داود والترمذي وغيرهم باسنادهم
 الصحيح عن ابي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ستفترق امتي على ثلاث سبعين
 فرقة كلهم في النار الا واحدة قالوا من هم يا رسول الله قال هم الذين هم على ما انا عليه اصحابي كذا في
 السيف المسلول رآه نجات واحصو كذا بآخيه او اصحاب ابو برة صلى الله عليه وسلم الحديث الثاني
 اصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم رآه البيهقي عن عمر بن الخطاب مرفوعاً هكذا في السيف
 المسلول بغير هذا صلى الله عليه وسلم بهر كذا اصحاب خود را به تم تشبيه اده است - الثالث حديث
 الطبراني والرابع حديث الحافظ السلفي الخامس حديث الخلفي والسادس حديث الخلفي
 الذهبي قد ذكرناها فلا نعيد هنا خوف التحويل - الحديث السابع اخرج عبد بن حميد في
 مسنده وابو نعيم غيرهما من طرق ابي الدرداء ان رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ما طلعت
 الشمس الا غربت على احد افضل من ابي بكر الا ان يكون نبياً وفي لفظ ما طلعت الشمس
 على احد بعد النبيين المرسلين افضل من ابي بكر رضي الله عنه وروى ايضا من حديث
 جابر لفظه ما طلعت الشمس على احد منكم افضل منه واخرج الطبراني وغيره وله شواهد
 من جولة تقضي له بالصحة او الحسن قد اشار ابن كثير الى الحكم بالصحة للحديث الثامن اخرج
 الطبراني وابن عدي عن سلمة بن الاكوع قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ابو بكر خير
 الناس الا ان يكون نبياً الحديث التاسع اخرج ابن عساکر عن انس مرفوعاً حب ابي بكر وعمر
 ايمان بغضهم كفر چون ايس آيات بينات واحاديث سب الكائنات عليه الصلوة الزاكيات التسليمات
 الناميات خواندى تعظيم وتوقير شيخين رضی الله عنهما در ضمن عموم آيات احاديث وخصوصاً ما معلوم

کرمی پس بمقتضائے مفهوم اس نصوص و تائید علیک عن قریب من الآیات الاحادیث الثرانی
 قد حکم کثیر من العلماء الکرام بکفر سب الشیخین رضی اللہ عنہما وعدم قبول توبتہ فی تلك الايام
 الرافضی اذا کان یسب الشیخین یلعنہما العیاذ باللہ، فهو کافر وان کان یفضل علیہ کومراده تلک وجہ
 علی ابی بکر رضی اللہ عنہ لا یكون کافراً الا انہ مبتدع ۱۳ عالمگیری۔ او الکافر بسب الشیخین او
 بسب احدهما فی البحر عن الجوہرۃ مغزیاً للشہید من سب الشیخین او طعن فیہما کفر لا تقبل توبتہ
 وبہ اخذ الدبوسی وابواللیث وهو المختار للفتویٰ جزم بہ فی الاشباہ و اقراء المصنف قائلًا وهذا
 یقوی القول بعدم قبول توبۃ الساب النبی صلی اللہ علیہ وسلم وهو الذی ینبغی التعلیل علیہ فی
 الافتاء والقضاء رعایۃ لجانب حضرة المصطفی صلی اللہ علیہ وسلم الدل المختار ۱۲ فی المیزانۃ عن
 الخلاصة ان الرافضی اذا کان یسب الشیخین ویلعنہما فهو کافر ۱۴ المختار ونقل بعضهم عن
 اکثر العلماء من سب ابابکر وعمر کان کافراً ۱۵ زواج قول مثبتا للمقدمة الممنوعة کہ سب شیخین
 کفر است واحادیث صحیحہ بران دال است کما اخرج المجاہد الطبرانی والمحاکم عن عویم بن الساعدی
 قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ان اختارنی واختارنی اصحابی اجعل فیہم وزراء وانصأ
 واصهار فمن سبہم فعلیہ لعنة اللہ والملائکة والناس اجمعین لا تقبل منهم صرفاً ولا
 عدلاً کما اخرج الدارقطی عن علی رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم سیأتی من بعد
 قوم لهم نذر یقال لهم الرافضة فان ادركتهم فاقتلهم فانهم مشرکون قال قلت یا رسول اللہ
 ما العلامة فیہم قال یقرطونک بما لیس فیک ویطعنون علی السلف واخرجہ عن طرق
 اخرى بخوة وزاد عند آیت ذلک انہم یسبون ابابکر وعمر من سب اصحابی فعلیہ لعنة اللہ و
 الملائکة والناس اجمعین وامثال این احادیث بسیار آمدہ کہ این رسالہ گنجائش آن ندارد و ایضا سب
 شیخین بغض ایشان کفر است بالخبر من ابغضہم فقد ابغضنی ومن اذہم فقد اذانی ومن
 اذانی فقد اذی اللہ و ایضا اخرج ابن عساکر ان رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم قال حب ابی بکر
 وعمر ایمان وبغضہما کفر ۱۶ رسالہ امام ربانی مجتہد الف ثانی شیخ احمد فاروقی سرہندی و اگر کہ سب شیخین
 العیاذ باس ثابت می شود اور اقل باید کرد عن علی رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ
 وسلم یا ابالحسن اما انت وشیعتک فی الجنة وان قویا عن عمون انہم یحبونک یصغر عن الاسلام
 ثم یلقونہ یمرقون کما یمرقون السهم من کبد القوس لهم نذر یقال لهم الرافضة فان ادركتهم
 فاقتلهم فانہم مشرکون رسالہ الدارقطی و مرئى ایضاً عن علی عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم انہ

قال سيأتي من بعدى قوم لهم نيز يقال لهم الرافضة فان ادركتهم فاقتلهم فانهم مشركون
قال قلت يا رسول الله ما العلامة فيهم قال يفرطونك ما ليس فيك ويطعنون على السلف
واخرج الدار قطف من طريق اخر نحو ذراد فيه ينتحلون حبالا لاهل البيت وليسوا اذ لك
داية ذلك انهم يسبون ابا بكر وعمر واخرج ايضا من طريق اخر عن فاطمة الزهراء وام سلمة
رضي الله تعالى عنهما نحو عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الا ادلك على عمل
اذا فعلته كنت من اهل الجنة يكون من بعدى قوما يقال لهم الرافضة اذا ادركتهم فاقتلهم
فانهم مشركون قال علي قلت ما علامة ذلك قال انهم يسبون ابا بكر وعمر ثم اراه الطبراني و
البغوي. وعن علي رضي الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم يكون في امتي
قوم يسمىون رافضة يرفضون الاسلام ثم اراه البيهقي. وعن فاطمة الزهراء رضي الله عنها قالت
نظر النبي صلى الله عليه وسلم الى علي قال هذا في الجنة وان من شيعته قوم يرفضون الاسلام هم
نيز يسمىون الرافضة يا علي فاذا ادركتم فاقتلهم فانهم مشركون ثم اراه الطبراني والبغوي ثم رى
البغوي في المعالم عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان سيرت ان تكون من
اهل الجنة فان قوما ينتحلون حبال يقرءون القرآن لا يجاوز تراقيمهم نيزهم الرافضة فان
ادركتهم فجاهدوهم فانهم مشركون. وروى الهروي عن ابراهيم بن الحسن بن الحسن بن علي
بن ابي طالب رضي الله تعالى عنه عن ابيه عن جدته قال قال رسول الله صلى الله عليه
وسلم يظهر في امتي في اخر الزمان قوم يسمىون الرافضة يرفضون الاسلام وروى الحافظ
الدبوسي والحافظ رضي الدين احمد بن اسماعيل بن يوسف بن الحاكم عن ابن عمر ان النبي
صلى الله عليه وسلم قال لعلي يا علي انت في الجنة وسيكون بعدى قوم يقال لهم الرافضة
فاذا ادركتهم فاقتلهم فانهم مشركون قال علي يا رسول الله ما علامة هؤلاء قال عليه
السلام لا يرون الجمعة ولا جماعة ويشتمون ابا بكر وعمر واخرج الطبراني والحاكم عن عويمر
بن الساعد قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم ان الله اختارني واختار لي اصحابا و
جعل فيهم وزرا وانصارا واصهارا فمن سبهم فعليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين
السيوف المسلول

جواب مسئلة هرکه بحیثیة حق تعالی شانه قائل شود کافر است وان انکر بعض ما علم من الدین
ضررة کفر بقول ان الله تعالى جسم کالاجسام وانکار حجة الصديق ۱۳ در مختار خذرا

جسم گفتن و دست پاره و زدن کفر است. تتمه ما لا بد منه من قال بانه سبحانه و تعالی جسم له مكان و
يمر عليه الزمان نحو ذلك فانه كافر. على قارى البدع لا تزيل الایمان المعرفة الانكار علم الله
تعالى بالجزئية و التجسيم فانه يكفر بهما بالاجماع من غير النزاع ١٢ ملا على قارى -

جواب مسأله انداختن ناسوار در دهن بحسب ظاهر مفسر صوم است چرا که اصلاح بدن برفع قبض
و تسکین طبع از انداختن ناسوار حاصل می شود و الذی ذکره المحققون ان معنى الفطر صول فایه
صلاح البدن الى الجوف اعم من كونه غذاء و دواء ١٣ الاحتار قال بعض العلماء يظهر من
سطرحة كتب الفقه ان المعتبر في افساد الصوم و صول المفطر یقیناً الى الجوف او الى الدماغ ثم
ان كان الواصل مفطر صوة و معنى مثل ما يتعدى به او يتداوى به فیه الكفارة وان كان
المفطر صوة لا معنى فلا كفارة فیه مثل ما لا يتعدى به لا يتداوى به كالحديد بلص هذا اذا
كان وصوله یقیناً اما اذا كان في وصوله شك فعند ابی حنیفة یفسد الصوم كالداء الرطب على
الجائفة و الامت و قاله الا يفطر لعدم اليقين في الوصول فیهما نحن فیه اذا اتيقن بعدم وصول شئ
بإدخاله في الفم لا یفسد بالاجماع كإدخال الحديد في فیه لكن اذا كان بلا ضرورة یكره وان
كان في وصوله شك فعلى قیاس ابی حنیفة یفسد على قیاس الصالحین لا یفسد فانظر الى
ما كتبتنا من وایات الكتب انهم مقصود قال في المختصر كره مضغ شئ هذا اذا لم یفتت لك الشئ
بالمضغ او لم یذب اما اذا اتقتت او ذاب بالمضغ فانه یفسد ١٤ رجندی و لو تغیر یق الحیاط بحیط
مصبوغ و ابتلع ان صار رقیق مثل الصبغ في اللون یفسد ١٥ شمنی و یكره للصائم مضغ
شئ علكا او غیره المراد هو العلك المضغ و اما الاسود و غیر المضغ ففسد ١٦ ابوالمكارم مضغ العلك
لا یفسد الصائم لان لا یصل الى جوفه و قيل اذا لم یكن ملتما یفسد هداية و ذلك بان اتخذ و لم
یعلك احد فانه في الابتداء یفتت فیصل الى جوفه ١٧ كفاية على هذا في الكتب الفقهية ثم اعلم ان في
إدخال الشئ في الفم اذا اتيقن عدم وصوله الى الجوف بلا ضرورة كراهة تحریمية بخلاف من احد
فاذا كان الشئ مما كان في وصوله شك بل غلبة الظن الوصول فما ظنك الا عدم الجواز و تركاب
التمی الموجب للتعذیر ان كان مصراً علیه قال الزیلعی اما كراهة مضغ الصائم العلك لما ذكرنا
من التعريض الصوم للافساد و لانه یتهمهم بلا فطار لان من آله من یعید یظنه اكلا و قد قال
علیه السلام من كان یؤمن بالله و اليوم الآخر فلا یفقد موافق الله قال علی رضی الله عنه
ایاك و ما یسبق الى القلوب انكاره و انكاره عندك اعتذاره انتهى و كره مضغ علك ابیض

مضوع ملتئم والا فيفطر كره للفطر بن الا في الحلو بعد در مختار قوله ابيض الى اخره قيد بذلك لان الاسود وغير المضوع وغير الملتئم يصل منه شئ الى الجوف الخلق فخر المسئلة وجمليها الكمال تبعاً للمتأخرين على ذلك قال للقطع بانه معطل بعدم الوصول فان كان مما يصل عادة حكمه بالفساد بانه كالمتيقن قوله المتن الى اقول قد اضطرب اراء العلماء فيه فبعضهم قال بركاهة بعضهم قال بحرمة وبعضهم باباحة واخره بالتأليف في شرح الوهبانية للشربلاني ومنع من بيع الدخان وشربه شارب في الصوم لاشك يفطر الى ما قال قوله قد كرهه شيخنا العمادى في هديته اقول ظاهر كلام العمادى انه مكره تخوفاً ويفسق متعاطيه فانه قال في فصل الجماعة وكرة الاقتداء بالمعروف باكل الربا وشئ من المحرمات اوبى ام الاصرار على شئ من البيع المكروهات كالدخان المبتدع في هذه الزمان ولا سيما بعد صدور منع السلطان ١٢٠٠ المختار وكرة ذوق الشئ ومضغه بلا عن ١٢٠ غر. ولو كان المضوع علكاً فان فيه تعريضاً لانه متهم بالافطار فان من ١٤ من بعيد يظن اكل القليل هذا اذا كان مضوعاً اذا لا ينفصل منه شئ وان كان غير مضوع يفسد لانه يتفتت ويصل منه شئ الى جوفه ١٢٠ در شرح غر صائم على الابوليم في فية فخر خضرة الصبغ اوصفقه او حمرته اختلط بالريق فصار الريق اخضراً واصفراً واحمر فابتلع هو الكرموه فسد صومه ١٢٠ قاضى خل برادر السبب قلت فرصت عدم فراغت از چيز كرتب مسائل برآورده نوشته شد كه القليل يدل على الكثير والقطرة تدبى على الغدير امامى دانند كه اكثر مسائل خصوصاً مسائل اجتهدية از خلاف خالى نيند چنانچه در مسئله اولي هم بعضه از علماء بخلاف اس رفته اند ليكن آنچه نزد اكثر علماء راجح مفتى به است ومختار فقير پيران كبر فقير است قدس الله تعالى باسره هم الا قدس نوشته شد زياده والسلام ۛ

مکتوب بیست و نهم بنام قاضی حیدر شاہ صاحب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى وسلام على عباده الذين اصطفى. اما بعد اخوى اعزى ارشدى قاضى حیدر شاہ صاحب سلامه الله تعالى از فقير حقير لاشئ دوست محمد كره مشهور بجاحى است كان اسد لوعوا عن كل شئ واضح مى نمايند كه ملايمر اعطاء خوانده صاحب از فقير پير سيد ندكه بسم الله الرحمن الرحيم در اول مکتوب مى نويسد چگونه است گفتم مسنون يا تحب است وكيفيت كتابت بسم الله شريف برائے ايشان بيان كردم پس ازان در دم گذشت كه برائے قاضى صاحب اين مسئله بسم الله بنويسيم كه ايشان را اين حكم معلوم نباشد. لے برادر شعبى گفته

کہ رسول مقبول صلی اللہ علیہ وسلم در ابتدا اسلام مکاتیب بر حکم قریش می نوشت (باسمک اللهم) پس گہ
کہ نازل شد بِسْمِ اللّٰهِ مُحَمَّدٌ رَّحْمٰتُہٗا وَ مَرْحَمٰتُہٗا پس از آن در ابتدا مکاتیب بِسْمِ اللّٰهِ می نوشت چون نازل
شد آیت کریمہ قُلْ اَدْعُوا اللّٰہَ اَوْ اَدْعُوا الرَّحْمٰنَ پس می نوشت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ و چون نازل شد اِنَّہٗ
مِنْ سُلَیْمٰنَ وَ اِنَّہٗ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ پس می نوشت بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ - و قتیکہ سر عالم
صلی اللہ علیہ وسلم مکتوب بدست دحیۃ الکلبی داد و بدو بطرف ہرقل بادشاہ روم فقرہ فاذا فیہ
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، من محمد بن عبد اللہ و رسولہ الی ہرقل عظیم الرحم سلام
علی من اتبع الحق اما بعد فانی اذ عولک بدعاۃ الاسلام اَسْلِمْ تَسْلَمَ یٰ نَکِ اللّٰہُ
اجرک مرتین وان تولیت فان علیک اثر الیریسین و یا اهل الکتاب تعالوا الی کلمۃ
سواء بیننا و بینکم ان لا نعبد الا اللہ ولا نشرک بہ شیئاً ولا یتخذ بعضنا بعضاً
ارباباً من دون اللہ فان فقیو لو اشهدوا ما بائنا مسلمون -

فائدہ تصدیق کلام و مکتوب بِسْمِ اللّٰهِ مستحب است اگرچہ مکتوب الیہ و مبعوث الیہ کافر باشد و ابتدا
کاتب بنام خود در مکاتیب و رسائل مسنون است کہ بگوید از فلان نام بسوئے فلان نام چنانچہ روایت
از ربیع بن انس کہ اصحاب رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم تعظیم و تحکیم رسول کریم بوجہ می کردند کہ حدیث است
و مع ذلک در مکاتیب خود کہ بسوئے رسول مقبول می فرستادند ابتدا بنام خود قبل از نام رسول مقبول
صلی اللہ علیہ وسلم می کردند - و بعضی علماء رخصت بابتداء نام مکتوب الیہ نیز نموده اند چنانچہ منقول
شده کہ زید بن ثابت مکتوب بسوئے حضرت معاویہ فرستاد پس ابتدا بنام حضرت معاویہ ذکر
و در المرج النبوة در صلح حدیبیہ آورده کہ آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم حضرت علی کریم اللہ وجہہ الطلبیہ
کہ بنویس بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ و سہیل گفت ما رحمن را نمی شناسیم - و در روایتی است گفت اما الرحمن الرحیم
پس نمی شناسیم ما آن را بنویس باسمک اللهم چنانچہ پیشتر نوشتہ - و متعارف و معهود در جاہلیت در عنوان
مکاتیب نوشتن این کلمہ نبود - بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ از وضع دین اسلام است - پس مسلمانان گفتند
و اللہ ما می نویسیم الا بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الی آخر القصة پس بِسْمِ اللّٰهِ نوشتن در سر مکاتیب از کلمہ مسنونات است
زیادہ والسلام ۛ

مکتوب سی ام بنام مولوی عبدالرشید صاحب

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى اما بعد اللهم اني اعوذ بك من ان اشرك بك شيئاً و
انا اعلم به واستغفر لك لما لا اعلم به تبت عنه وتبرأت ورجعت من الكفر الشرك والكدب
والغيبة والنيمة والبهتان والنفاق والمعاصي كلها اقول واسلمت بقول لا اله الا الله محمد
رسول الله. مولوی صاحب عزیز از جان حقائق و معارف آگاه مولوی عبدالرشید صاحب سلمہ سر
تعالیٰ.

از جانب فقیر حقیر لاشے درست محمد کہ مشہور بہ حاجی است کان اسلرہ عوضاً عن کل شیء پس
از سلام مسنون و دعوات ترقیات دارین مشحون مطالعہ نمایند بشا اللہ الحمد والمنہ کہ احوال فقیر بعون قادر
قدیر عز شانہ قرن سپاس بے قیاس نعم حقیقی است جل شانہ پیوستہ خیریت عافیت اک برادر از
درگاہ رب الاکبر عز اسمہ مستدعی است انہ سمیع مجیب و بالاجابہ قریب۔

المرام اینکہ رقمیہ کہ بمثل بر احوال پر سی فقیر کہ فرستادہ بودند رسید بسیار خوری و خورسندی حاصل گردید
او تعالیٰ شانہ با خود دراد و بغیر نگذارد فقط قال اسر تعالیٰ اَکْمَلُ الْبَعْثَةِ سَمَیْکَ فَحَیَّاتُ کہ ذکر بفکر التفات
جاری باشد و با حصول حالت مستمرہ۔ اے برادر مقصود بالذات انہیں ہر دو بالاتر است لیکن اس
قدر بہت کہ در ابتداء ذکر اسم او تعالیٰ شانہ در لطائف و حضور تفکر و التفات مے شود چون ساک
بر ذکر مدوامت مے نماید کار او بہ حضور دائمی مے رسد یعنی توجہ الی اسر بے مزاحمت اغیار ملکہ دل
گرد پس رفتہ رفتہ کار او ازین حضور بالا واقع مے شود کہ تعبیر از ان مرتبہ بمرتبہ احسان فرمودہ اند
کہ الاحسان ان تعبد الله کانک تراه فقط

دریں وقت از آئندہ گان شنیدہ گردید کہ مولوی غیاث الدین صاحب مسائل فرقہ وہابیہ
معتقد اند و بگردان نیز آن مسائل بیان مے کنند بنا بر ان قلمی مے شود کہ باید و شاید کہ از مسائل فرقہ
وہابیہ تبرا کنند و بدل از اعتقاد طائفہ اسمعیلیہ بے زار باشند برائے عمل و صحبت اعتقاد و کتب

مے گویند صحیح کتاب فقیر عطا محمد کان اشرا کہ مراد از فرقہ اسمعیلیہ طائفہ ایست از غیر مقلدین کہ خود را منسوب بہ
حضرت شاہ اسمعیل شہید نور اسر فرمودہ می کنند چنانچہ تصریح بایں معنی حضرت مولانا رشید احمد گنگوہی قدس سرہ در فتاویٰ خود کردہ
است و باسم التوفیق صلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلق محمد وآلہ وصحبہ اجمعین۔ ۱۵ ربیع الاول ۱۳۸۳ھ

سلف صالحین اہل سنت و جماعت شکر اللہ علیہم کافی انداز را پیش گیرند و از رسایل
فرقہ و ہابیہ و اعتقاد ایشان بیزار باشند اگر مے خواہی کہ اثر قویہ پیران کبار قدس اللہ تعالیٰ
باسرار ہم الاقدس در خود شاہدہ کنم پس باید و لازم کہ ظاہر و باطن در ہمہ مسائل عملیہ و اعتقادیہ
متابعت ایشان سازند انشاء اللہ تعالیٰ مثنیٰ نتائج حقیقت معرفت حق تعالیٰ جل جلالہ
و عم نوالہ خواہد شد۔ قل اللہ بس و ما سواہ عبث و ہوس و انقطع علیہ النفس فقط و السلام خیر الختام
المرقوم بتاریخ بیست سویم ماہ شوال ۱۲۴۹ ھ، ہجری ۱۰۲۹ ھ
تمام شد

تالیخ وصال شیخ المشائخ حضرت حاجی دوست محمد صاحب قللہ اللہ سرک

لے دریغا صوفی شیخ زماں	پیشوائے سالکان و عارفان
مرشد کامل مکمل ذوالورع	قطب عالم بود افرادِ جہاں
بایزید و ہم جنسید وقت بود	مے سزدگر وصف او سازم چنان
اطفیل بوسعید احمد سعید	عالی پر نور شد از فیض اہل
فیض او چوں فیض شاہ نقشبند	نقشبندی کرد قلب عارفان
حاجی حضرت محمد دوست بود	نام او چوں شمس روشن در جہاں
چوں زدنیا دار فانی رخت بست	آمدہ در گریہ جملہ انس و جہاں
آفتابے معرفت تالیخ او	ہا تفتے از غیب گفت ناگہاں

اتھما تو کے رسی در وصف او
فیض بے پایاں ز روحش پاک خواں

www.maktabah.org

فوائد عثمانیہ و مکتوبات

معمولات و ملفوظات و مکتوبات حضرت خواجہ عثمان قدس سرہ کا متبرک مجموعہ جو کہ نہایت دیدہ زیب طباعت و عمدہ کاغذ پر محض برائے افادہ منتسبین حضرات کرام کے طبع کرایا گیا ہے۔ بقیہ چار روپے علاوہ محصول ڈاک کے پتہ ذیل سے حاصل کیا جاسکتا ہے۔ نیز یہ کتاب بھی اسی پتہ سے مل سکتی ہے۔ فقط

حافظ محمد نصر اللہ خاں خاکوانی معرفت دکان حاجی غلام حید خاں
غلہ منڈی
ہساول نگر

(صدیقہ پریس ملتان شصا)

Maktabah.org

This book has been digitized by www.maktabah.org.

Maktabah.org does not hold the copyrights of this book. All the copyrights are held by the copyright holders, as mentioned in the book.

Digitized by Maktabah.org, 2011

Files hosted at Internet Archive [www.archive.org]

We accept donations solely for the purpose of digitizing valuable and rare Islamic books and making them easily accessible through the Internet. If you like this cause and can afford to donate a little money, you can do so through Paypal. Send the money to ghaffari@maktabah.org, or go to the website and click the Donate link at the top.

www.maktabah.org